

HIŠA NA PESKU?

Na naslednjih straneh poročamo obširno o izidu in komentarjih junijskih volitev na Primorskem in v Beneški Sloveniji. Dasi tudi tokrat goriško-tržaški demokratični tisk ni mogel prikriti veselja nad izidom. — veselja, ki so ga strankini veljaki gotovo kazali v pretirani meri, — je vendar treba priznati, da so ista občila to pot prvič resneje opozorila na nevarnosti, ki pretijo slovenski manjšini, če bo šlo tako naprej.

Velika težava je, da ocenjevanje volilnega položaja in predvsem vzrokov za stalen osip glasov ni soglasno, pa tudi ne vsestransko. Zdi se, da mnogi vidijo samo tisto, kar jim prija ali pa zaradi lastnih kratkoročnih interesov nočejo pogledati dejstvom v oči. Težko bi bilo tudi priznati, da bi mogli biti gotovi politični koraki v preteklosti krivi za posledice v sedanosti.

O vsem tem že leta razpravljamo v našem listu, čeprav je videti, da naših opozoril nihče ne upošteva, ne malo tudi zato, češ, kaj vi veste v daljnem Londonu, tisoč kilometrov proč od terena. Toda postaja že smešno, če ne bi bilo hkrati tudi tragično, da so nam dogodki mnogokrat dali prav v različnih primerih, kakor smo jih ocenjevali; od daleč je lažje objektivno opazovati in poslušati vse strani — na blizu so ljudje vse preveč čustveni in prizadeti, pa zaradi tega manj objektivni. Čeprav nam vedno vsi detajli niso poznani, smo navadno bili v stanju, izluščiti jedro, kar edino je merodajno.

Na kratko bi to pot ponovili, kar smo zapisali maja meseca: idejna nejasnost Slovenske skupnosti je lahko zelo pomemben, če ne tudi odločilen, faktor osipanja glasov. V neki meri sedanje vodstvo Slovenske skupnosti to tudi čuti in priznava, ko se je zadnje čase s proslavami pričelo sklicevati na svoje izvore v obeh Slovenskih demokratičnih zvezah (lani decembra na Goriškem in ta mesec v Mavhinja na Tržaškem). Veliko vprašanje je, če morejo ti zunanji znaki istovetenja s preteklostjo izpolniti idejno-politično praznino, ki je nastala, ko je bila svobodnjaška politika, *ta politična alfa in omega slovenskih demokratov na Primorskem*, potisnjena v kot in nadomeščena z oportunističnim surogatom flirtanja z nedemokratičnim režimom v matični Sloveniji. Vi lahko bobnate na slovenska prsa kolikor hočete, toda nikoli ne boste mogli v dušah resničnih slovenskih svobodnjakov istovetiti ljubezni do slovenstva z ljubeznijo do režima, ki tepta bistvo tega slovenstva in ga redno uporablja kot drobiž za poravnavo režimskih in partijskih računov.

Dalje: ali je mogoče našemu človeku logično in iskreno razložiti, zakaj so na primer titovci na Goriškem namenoma opustili kandidature svojih pristašev, da bi tako podprli Slovensko skupnost, medtem ko so isti titovci na Tržaškem istočasno vse storili, da bi njihovi pristaši volili italijanske stranke? Za kakšno ceno in za čigavo zdravje? Če so v politiki odločilni samo interesi, ne pa čustva, potem drži to dvakrat za politiko komunistov. Kaj se bo zgodilo na prihodnjih volitvah? Kakšno ceno bodo tedaj terjali komunisti za svojo podporo?

Denimo roko na srce in se vprašajmo, če more sedanja Slovenska skupnost res biti vsem slovenskim volivcem isto, kot jim je bila nekdanja Slovenska demokratična zveza, kar jim hoče zdaj dopovedati častiti urednik goriškega *Glasa*. In dalje: ali more tem istim ali drugim volivcem Slovenska skupnost zares biti "učinkoviti protiutež totalitarnim silam med zamejskimi Slovenci", če pa so te sile načrtno podprle Slovensko skupnost na Goriškem, v Trstu so ji pa dale brco v zadnjico? O človeški vesti smo že pisali leta 1976: "nespametno ravnanje" je, če skušamo nekomu soliti pamet z dopovedovanjem, da ni zadostil svoji krščanski vesti, če ni volil za Slovensko skupnost. Kakor da bi bila vest suknjič, ki ga lahko danes oblečeš tako, jutri pa narobe, kakor pač piha politični veter.

Že po volitvah 1976 smo vprašali, če je vodstvu Slovenske skupnosti jasno, kaj hoče biti stranka in na katere volivce lahko apelira. Jasen in pravilen odgovor na to vprašanje je kardinalnega pomena. Iz tega sledi potem politična ideologija, strategija in taktika.

Ni dvoma, da Slovenska skupnost tudi v bodoče - a le do gotove mere - lahko nadoknadi izgubo glasov na Primorskem s pridobitvijo 'deviških' glasov v Benečiji in na Kanalskem, tem bolj, ker se tamkajšnji volivci še nahajajo v neke vrste čustvenem zanosu, ako so preboleli prvotni strah pred menjanjem politične linije. Dejansko se nam zdi problem pridobivanja tistih volivcev vsaj toliko tehničen kot političen; v nasprotju s tistimi, pa odločilni problemi ostajajo in rastejo 'na domačih tleh', vse bolj na Goriškem in predvsem na Tržaškem. Zadovoljivega odgovora tem problemom ne more ničesar odtehtati. Resno se bojimo, če ni razvoj že šel predaleč in da niti korenite idejno-politične reforme razvoja ne bodo mogle zaustaviti, razvoja v dodatno osipanje glasov in s tem odvisnosti Slovenske skupnosti od Ljubljane — in vice versa.

Nobena hiša, zgrajena na pesku, ne more dolgo kličbovati. Ali je kdo, ki bi se lotil pozidavanja temeljev?

ZAGREB IN BEOGRAD

Gotovo je treba pozdraviti prizadevanja hrvaških in srbskih opozicionalcev v domovini za sodelovanje, ki ga je pred nekako desetimi leti tako odločujoče primanjkovalo, (glej poročilo na 16.strani). Pametno je, da so bili stiki vzpostavljeni pri belem dnevu, s čemer je bila režimu izpodbita preteveza, da gre za protidržavno zaroto, tem bolj, ker tajni policiji itak ničesar ne bi moglo ostati prikrito. Po drugi strani pa je to tudi edina možnost, da se nerešena ključna vprašanja javno obravnavajo; Djilas je to tudi že storil.

Vse skupaj pa bo - na višku svetovne disidentske krize — pred vsem svetom tudi nov preiskus, kako beograjski režim pojmuje helsinško izjavo in duh beograjskega pohelnskega zborovanja.

Na Primorskem niti zmaga niti poraz Bodo prihodnje volitve odločilne?

Od naših sodelavcev

Junijske upravne volitve v Furlaniji-Juljski krajini so prinesle presenečenja, zadovoljstvo in zaskrbljenost, kakorkoli že potem gledate na rezultate. Kar zadeva Slovence, bo verjetno obveljalo, da bi moglo biti slabše (na primer na de-

želni ravni in na Goriškem) in da bi moglo [in moralo] biti mnogo boljše (na primer na Tržaškem).

Naslednje številke že same povedo veliko; njim sledeč komentar utegne pojasniti več.

Deželne volitve:

	1968	1973	1978	±
Na deželni ravni	10,838	10,180	9,473	- 707 *
Na Tržaškem	7,813	7,191	5,885	- 1311
Na Goriškem	3,025	2,989	2,954	- 35
Ostala volilna okrožja: videmsko, tolmeško, pordenonsko)	-	-	634 *	+ 634 *

Zgornji podatki so na podlagi dosegljivih informacij. Aritmetično, gornje ± številke niso uravnotežene in ostaja razlika 65 glasov. To pa ne vpliva na izid volitev odnosno ne onemogoča zanesljivosti komentarja v smislu, kako so glasovi rastle ali padali v primerjavah s prejšnjimi volitvami.

* Če primerjamo te glasove s prejetimi glasovi (926) na volitvah leta 1956, potem gre dejansko za večjo izgubo, to je za izgubo 999 glasov na deželni ravni odnosno za izgubo 292 glasov v tretjem območju ("ostala okrožja"). Ker pa glasovi leta 1956 niso prišli od slovenskih ampak od furlanskih volivcev, ki so letos glasovali za svojo furlansko listo, takšna ocena, po našem mnenju, ne bi bila realistična, čeprav dejansko zdaj tepe Slovensko skupnost, kot se je leta 1956 hvalila, koliko glasov je tedaj prejela izven goriške in tržaške pokrajine. O tem še pozneje v komentarju.

Volitve na tretjem območju

	Volitve 1976	Deželne volitve 1978	
Videmsko volilno okrožje	526	365	} - 292
Tolmeško volilno okrožje	199	154	
Pordenonsko volilno okrožje	201	115	

Goriške pokrajinske volitve:

	1965	1968	1970	1973	1975	1978	±
	3112	3028	2944	2989	2970	3253	+ 283

Tržaške občinske volitve:

	1972	1975	1978	±
	4691	4530	3939	- 591

Izvoljeni slovenski kandidati:

Od Slovencev so bili izvoljeni: v *deželni svet*: dr. Drago Štoka (Slovenska skupnost) in prof. Boris Iskra (Komunistična partija Italije); - v *goriški pokrajinski svet*: Marija Ferletič (SSk), Ivan Bratina (KPI). v *tržaški občinski svet*: prof. Aleš Lokar (SSk), Dr. Filibert Benedetič (Socialistična stranka Italije), Stojan Spetič, prof. Marta Ivašič in prof. Ravel Kodrič (vsi trije KPI).

Odločili so "deviški" glasovi

Padec glasov na deželni ravni je bil tako občuten, da se je bilo bati, da dr. Drago Štoka ne bi bil izvoljen v deželni svet. Na takšno možnost je že po prejšnjih volitvah (leta 1973) opozarjal *Katoliški glas*, ki je tedaj ugotovil, da dr. Štoka ne bi bil izvoljen, če bi prejel 23 glasov manj. Ni prav nikakega dvoma, da so to pot odsotni slovenski glasovi na Tržaškem pokopali dr. Štoko kot deželnega poslanca, a da so ga novo pridobljeni glasovi v Beneški Sloveniji in v Kanalski dolini obudili od politične smrti. Če primerjamo državnozborske volitve iz leta 1976, ko je v teh "novih" predelih (t.j. videmsko, tolmeško in pordenonsko okrožje) Slovenska skupnost prejela 926 glasov, letos na deželnih volitvah pa le 634 glasov, potem seveda gre za padec 292 glasov. Napihovanje takratnih glasov (leta 1976) od strani Slovenske skupnosti je bilo zgrešeno, ker stranka dejansko

svoje organizacije v tamkajšnjih krajih sploh še ni imela in so bili glasovi v veliki večini furlanski (ko Furlani sami niso imeli lastne volilne liste). To pot so Furlani kandidirali in seveda tako odtegnili glasove Slovenski listi. Če bi se Slovenska skupnost zgrešeno zanašala na te glasove iz leta 1976, potem bi bila celokupna izguba v najslabšem primeru lahko 1341 glasov (t.j. 707 plus 634 glasov iz novih področij). To bi dokončno pokopalo kandidata Slovenske skupnosti kot deželnega poslanca. Zato gre vse priznanje tistem ali tistim v stranki, ki so zagovarjali osvajanje "deviškega" področja, in še bolj tistim, ki so se te težke naloge tudi lotili; ne nazadnje mladim skavtom, ki so z dobrimi deli priskočili na pomoč beneško-slovenskim potresencem.

Goričane so rešili titovci

Primer goriških pokrajinskih volitev je izredno zanimiv: tu je šlo za to, da bi Slovenska skupnost znova pridobila

bila mesto pokrajinskega svetovalca, ki ga je izgubila 1975, ko je Republikanska stranka s svojimi 3387 glasovi prehitela Slovensko skupnost (2970). Mesto slovenskega pokrajinskega svetovalca je prvič dobila takratna Slovenska demokratska zveza že 1951. leta.

Enako kot na deželnih volitvah, se je bilo tudi tu bati, da bo Slovenska skupnost poražena. Do tega bi prišlo, če ne bi nastopili nepredvideni (t. j. predvidoma za kulisami aranžirani) - dogodki, ki so neizogibni osip glasov spremenili v 283 plus, in tako zagotovili gdč. Mariji Ferletičevi mesto v pokrajinskem svetu.

Na pomoč so priskočili titovci. Njihov PRIMORSKI DNEVNIK je pozival slovenske volilce, naj volijo slovenskega kandidata. Ker pa so bili kandidati tudi na listah italijanskih strank, je bil poziv takole formuliran;

"Vsak glas je dragocen, še zlasti pa je ovrednoten preferenčni glas... Pri tem je še zlasti važno, da izvolimo ali uveljavimo slovenske kadidate na listah vsedravnih strank, ki zagovarjajo pravice slovenske narodnostne skupnosti, ali da izberemo ustrezne kadidate na listi Slovenske skupnosti."

Tako je bilo volilcem prepuščeno, da sami odločijo. Zato so v tistih okrožjih, kjer titovskih kadidatov ni bilo, volilci glasovali za kandidata Slovenske skupnosti, ki so ga pač našli na glasovnici. Da se je to dogajalo, je priznal PRIMORSKI DNEVNIK 28. junija: "V pokrajinskem svetu v Gorici je možno sestaviti sredinski odbor iz KD, PSDI, PRI ter Slovenske skupnosti; razpolagal bi s 13 glasovi. V takšnem zavezništvu je velikega pomena vloga Slovenske skupnosti, upoštevajoč tudi dejstvo, da je Slovenska skupnost na pokrajinskih volitvah prejela veliko socialističnih glasov."

Dan pozneje je PRIMORSKI DNEVNIK pisal, da izvolitev slovenskih kandidatov ni v vseh primerih prišla avtomatično: "Potreben je bil znaten predvolilen napor ne samo strank, za katere smo kandidirali in volili Slovenci, potrebno je bilo tudi krepko in preudarno angažiranje vseh javnih občil, ki jih Slovenci v zamejstvu premoremo. Upamo si trditi, ne da bi komur koli hoteli kratiti delež, da je prav to in tako angažiranje odločilno prispevalo k marsikateri izvolitvi, ki je bila vse prej kot gotova."

Zato je potem tudi prišlo do take razlike v glasovih, če primerjate v istem okrožju oddane glasove za deželnega poslanca in pokrajinskega svetovalca. V sedmih goriških okrožjih, na primer, je dr. Štoka prejel samo 1801 glasov, medtem ko je istotam na pokrajinskih volitvah Ferletičeva prejela 1954 glasov, to je 153 glasov več. Podobno je bilo tudi drugod. KATOLIŠKI GLAS se je tega zavedal: "Očividno so Slovenci skupnosti glas zaupali še drugi zavedni Slovenci, ki drugače volijo levičarske stranke."

Nesrečni Trst

Osip glasov za Slovensko skupnost na Tržaškem je zares zaskrbljujoč. Ta nima nobene zveze s triumfom italijanske "Tržaške liste", katero so volili izključno

italijanski volilci. Pač pa tržaški primer nazorno kaže, kaj bi se moglo - v manjši meri, seveda, - dogoditi na Goriškem, če ne bi bilo podpore titovskih socialistov. Ker tega aranžmana na Tržaškem ni bilo, so titovci volili italijanske stranke (sicer s slovenskimi kandidati). Število glasov demokratičnih Slovencev pada na Tržaškem leto za letom: v desetih letih je padlo za 1928 glasov, v zadnjih petih letih za 1311 glasov. Upravičeno je KATOLIŠKI GLAS pisal, da je to "najhujša izguba, ki jo je slovenska lista utrpela na deželnih volitvah; te izgube niso mogli napolniti volilci iz drugih okrožij" na primer iz slovenske Benečije, Kanalske doline itd.

Lokalni komentarij

Oba demokratična slovenska časopisa na Primorskem sta ob izidu volitev naslovila svoja uvodnika dokaj realistično: "Uspeh, ki zahteva premislek" v NOVEM LISTU in "Zadovoljstvo in zaskrbljenost" v KATOLIŠKEM GLASU. Čeprav bi bilo iz psiholoških razlogov nemogoče pričakovati, da bi lista brez prizanašanja analizirala volivne rezultate, se je vendar bati, da njuna rahla opozorila ne bosta v strankinem vodstvu Slovenske skupnosti naletela na tisti odmev, ki bi bil nujno potreben.

NOVI LIST je uvodoma (29. junija) ugotovil, da so bili doseženi vsi trije cilji: izvoljen je bil deželni poslanec, Slovenska skupnost se je vrnila v goriški pokrajinski svet in enako je bil njen kandidat izvoljen v tržaški občinski odbor. Nato je nadaljeval:

"Priznati je treba, da so zadnje volitve predstavljale za Slovensko skupnost izredno hudo preizkušnjo, kajti glasovi slovenskih volilcev in volivk: še nikdar niso bili predmet tolikšne pozornosti in vsakovrstnih vab, ki so prihajale od glavnih italijanskih strank, kot tokrat."....

"Deželno vodstvo Slovenske skupnosti pa ne bi smelo kljub uspehu molče mimo dejstva, da je slovenska stranka na volitvah za deželni svet v primerjavi z volitvami leta 1973 rahlo nazadovala tako v odstotkih kot v glasovih v tržaškem in tudi v goriškem volilnem okrožju in da te izgube ni moglo poravnati tistih 634 glasov, ki jih je pridobila v ostalih treh volilnih okrožjih, kjer je Slovenska skupnost prvič nastopala. Glasovi, zbrani v tolmeškem videmskem in pordenonskem okrožju, pa so bili po vsej verjetnosti odločilni za izvolitev deželnega svetovalca, oziroma za potrditev dr. Draga Štoke.

Enega izmed vzrokov za rahli osip glasov smo že omenili, vendar mislimo, da bi moralo vodstvo Slovenske skupnosti globlje proučiti volilne izide tako v posameznih okrožjih kot tudi v posameznih občinah in v vseh slovenskih ali pretežno slovenskih predelih v deželi Furlaniji-Juljski krajini. Še posebno pozornost pa bi Slovenska skupnost morala posvetiti tržaški pokrajini, kjer je bil padec glasov sorazmerno največji.

Mislimo, da se nemotimo, če trdimo, da bi bil volilni izid za Slovensko skupnost na Tržaškem še manj ugoden, če ne bi bila zagrabila za politično delo mladina. Škoda je le, da se je ta začela nekoliko prepozno organizirati, kajti v nasprotnem primeru bi bili rezultati

gotovo boljši. Prav mladim mora odslej Slovenska skupnost posvečati največjo pozornost. Delo se mora začeti že v prvih razredih višje srednje šole in po možnosti že v zadnjih razredih nižje srednje šole. S tem seveda ne-čemo reči, da se srednja in starejša generacija lahko zanemarjata, kajti zlasti starejši zaslužijo največjo paž-njo.

Slovenska skupnost je tudi na teh volitvah dokazala, da uživa zaupanje in podporo lepega dela slovenske narod-ne manjšine v Italiji, kar ji bo gotovo vlilo novega pogu-ma za nadaljevanje svojega poslanstva v korist celotne slovenske narodne skupnosti v Italiji."

V GORICI "ZADOVOLJNI IN ZASKRBLJENI"

Čeprav si KATOLIŠKI GLAS 29. junija še ni upal izreči dokončne sodbe, je vendar zapisal, da bi kljub temu "radi podčrtali nekaj dejstev, ki se tičejo nas za-mejskih Slovencev in naše usode.

Prvo dejstvo je, da smo po prvih negotovostih le dobili svojega poslanca v deželnem svetu. Dr. Drago Štoka bo še nadaljnjih pet let zastopal slovensko zamejsko skupnost v deželnem svetu. Komunisti bodo sicer trdili, da so tudi oni izvolili svoje slovenske zastopnike v deželni svet. Toda ponoviti moramo, kar smo zadnjič zapisali: Italijanska javnost bo samo dr. Štoka imela za slovenskega zastopnika, drugi bodo zanje deželni svetovalci PCI. In to po pravici, ker PCI je italijanska stranka.

Po koprski televiziji smo v nedeljo lahko gledali oddajo, na kateri sta nastopila predsednik SPZ Palčič in zastopnik ARCI. Razlagala sta, kako razvejana je kulturna in športna dejavnost teh dveh "demokratičnih" (t. j. komunističnih) organizacij. Res razvejana in mnogostran-ska je ta dejavnost, vendar je njen končni namen ta, da ustvarja iz mladih Slovencev volivce italijanskih strank.

Na nedeljskih volitvah se je to jasno pokazalo. Saj so glasovi za slovensko listo v petih letih padli na Tržaškem za 1330 glasov (7196 leta 1973, 5866 letos). To je najhujša izguba, ki jo je slovenska lista utrpela na deželnih volitvah: te izgube niso mogli napolniti volilci iz drugih okrožij. Zato je lista Slovenske skupnosti na deželni ravni nazadovala od zadnjih deželnih volitev za 731 glasov.

Še en podoben izid in slovensko ime bo izbrisano iz besednjaka deželnega sveta. To bo zasluga slovenskih komunistov in vseh njenih velikodušnih finančnih pod-pornikov. Še ene deželne volitve in slovenski Kras bo postal nova Slovenska Benečija po zaslugi PCI, PSI, SK GZ in njihove dvojezične kulture. Šola "Virgil Šček" v Nabrežini bo ostala edini spomin na dejstvo, da so kdaj Slovenci v Italiji imeli svojega poslanca v rimskem parlamentu, izvoljenega na listi lipove vejice.

Drugo dejstvo je ponovna izvolitev slovenskega svetovalca v goriški pokrajinski svet. Tega smo izgubili na volitvah leta 1975. Nedeljske volitve so nam ga zno-va vrnile. To je zadoščenje za Goričane, ki pa jih ne sme uspavati, saj so Doberdob in Sovodnje dve občini, ki krepko stopata na poti pobenečanjenja Goriške.

Nedeljske volitve so nam zato kot Slovencem

v zadovoljstvo, a tudi v zaskrbljenost za prihodnost naše narodne skupnosti."

Deželno tajništvo Slovenske skupnosti se je po iz-idu zahvalilo volicem za zaupanje in podporo, in nato v precej zanesenem izlivu takole apeliralo na "prijatelje Slovence":

"Vsi veste, da Slovenska skupnost ni samo politič-na stranka, edina slovenska v vsej državi, marveč še dosti več. To je organizacija, katere častna dolžnost je ohran-jevanje slovenske podobe naših krajev in slovenskega čustvovanja naših ljudi.

Na naših zastavah je zapisana velika beseda, ki jo razume vsak značajan človek; zvestoba. Ta beseda je naravno nasprotje kompromisarstva, prelevitev, distan-ciranja, utapljanja v tujstvo in vse ostale navlake, ki ni nikoli rasla na zdravi slovenski njivi.

Slovenska skupnost pa je tudi idejno široka in tole-rantna, saj se sklicuje na ideje pluralizma in je v njeni sredi dovolj prostora za vsako gledanje in za vsako pobudo, da se le drži enega našega svetega načela, Demokracije in s tem Svobode.

To je vsebina in program lipove vejice. Z veli-kim veseljem ugotavljamo, da so ti ideali dragi pomemb-nemu delu naše zamejske skupnosti, ki se hkrati čuti ne-deljivo povezana s slovenskim narodom mimo vseh konjunktur-zgodovine. Naše veselje je še večje, ko spet vidimo, da lipovo in torej slovensko drevo pogumno klije tudi tam, kjer so bile razmere dolgo najtežje: od obronkov Furlani-je pa preko Benečije in Režije do Kanalske doline, ki nas bratsko povezuje s slovensko Koroško."

"NESPAMETNO RAVNANJE"

Teden dni kasneje se je KATOLIŠKI GLAS že spustil dlje. Njegov urednik (r-r) je takole razmišljal ob dejstvu, da Krščanska demokracija vsakokrat na volitvah prejema gotovo število slovenskih glasov, čeprav pri tem ni povedal, da je prav KATOLIŠKI GLAS ne prav mnogo let nazaj po-zival slovenske volilce, naj glasujejo za Krščansko demo-kracijo:

"Na vsakih tudi na zadnjih volitvah je bilo opaziti, da po slovenskih vaseh dobi Krščanska demokracija dolo-čeno število glasov. Kot vzorec vzemimo tri izrazito slo-venske občine: Doberdob, Sovodnje in Števerjan na Goriš-kem. Na pokrajinskih volitvah je v treh občinah dobila DC 235 glasov, SSK 813. Pri deželnih volitvah so bili rezultati slični oz. je DC dobila še več slovenskih gla-sov.

Ob tem pojavu, ki se ponavlja od volitev do voli-tev, se človek vprašuje, čemu tako odločanje slovenskih volilcev pri občinskih, pokrajinskih in deželnih volitvah. Kaj hočejo izraziti tisti slovenski volilci, ki glasujejo za DC?

Morda svoje nasprotovanje komunistični partiji. Toda ali so kdaj pomislili, da bi brez Slovenske demo-kratske zveze prej in brez Slovenske skupnosti sedaj bila partija med slovenskimi ljudmi še dosti bolj ukoreninjena? Po našem mnenju z glasovanjem za DC, posebno ob

krajevnih volitvah, slovenski volivci komunistično partijo še bolj utrjujejo med slovenskimi ljudmi. Kajti samo močna slovenska demokratična stranka more biti učinkovita protiutež totalitarnim silam med zamejskimi Slovenci.

Morda pa hočejo z glasovanjem za DC izraziti svoje demokratično antitotalitarno prepričanje? Tudi v tem primeru so v zmoti, ker z glasovanjem za italijansko stranko šibijo našo edino demokratično stranko, ki je prej bila SDZ, sedaj pa SSK. Naša dolžnost je, da krepimo demokratično zavest med slovenskimi ljudmi in ne med italijanskimi. Nemci na Južnem Tirolskem nas tako učijo.

Morda pa menijo, da z glasovanjem za DC zadostijo svoji krščanski vesti? To še najmanj, ker nam krščanska vest narekuje, da moramo najprej ljubiti svoje brate in sestre po krvi in jeziku, to se pravi ljudstvo, iz katerega smo izšli in katerega del smo. Temu ljudstvu moramo želeli dobro tudi v javnem življenju. Za avtentične koristi slovenskih ljudi pa se je prej borila SDZ, sedaj pa SSK. Zato, po našem mnenju, slovenski kristjan, ki na krajevnih volitvah odda glas za DC, ne zadosti svoji krščanski vesti.

Ostane še en razlog. Ta in oni voli DC iz protesta proti SSK ali kakemu njenemu vodilnemu članu. Tudi ta razlog je piškav. Vsaka stranka je sestavljena iz ljudi. Ljudje pa imajo svoje slabe in dobre lastnosti, enim smo simpatični, drugim antipatični. Kaj moremo za to? Vendar si volivec lahko pomaga tako, da odda svoj preferenčni glas kandidatu, ki mu je simpatičen, ne pa tako, da voli italijansko stranko.

Italijanska Krščanska demokracija se zaveda položaja. Zato pri zadnjih volitvah ni izdala nobenega lepaka v slovenskem jeziku, tudi ni imela volivnih shodov po slovenskih vaseh. Mislim, da je tako storila iz obzirnosti do SSK. Slovenski naivni demokrati so ji pa kljub temu poklonili nekaj sto glasov in jih odvzeli SSK. Pri tem so ravnali kakor tisti človek, ki je odrekel pomoč revnemu bratu in jo dal bogatemu tujcu, ki ga zanjo niti ni prosil.

Kaj takega so zmožni samo naivni slovenski demokrati in kristjani. Njihov glas za DC na zadnjih krajevnih volitvah je oškodoval Slovensko skupnost, nič ni pomagal DC, ki ji nekaj sto glasov malo pomeni, indirektno je okrepil PCI, to je italijanstvo in totalitarizem med zamejskimi Slovenci. Ali so to želeli slovenski volivci DC?"

MAMLJIVOST ITALIJANSKIH STRANK

V isti številki KATOL, GLASA je podal izjavo tudi dr. Drago Štoka:

"Te volitve so bile zares naporene. Terjale so ogromnega dela s strani našega deželnega vodstva. Če je Slovenska skupnost obdržala svoje pozicije, gre najprej zahvala kandidatom, podpisnikom list, vodstvu naše mladinske komisije ter seveda vsem volivcem, ki so nam v tem trenutku ostali zvesti.

Na volitve je Slovenska skupnost šla s programom in pozivom slovenstva ter naših pravic. Mnogo naših ljudi je žal sledilo mamljivemu klicu italijanskih strank, ki nam obljublajo tako rekoč vse, po volitvah pa bodo seveda na vse te obljube pozabile, kot pozabljajo v parlamentu na naše probleme že skoro trideset let. Slovenci v Furlaniji-Julijski krajini bi morali biti zavedni in ponosni kot Francozi iz Doline Aosta, ki so svoje glasove kar podvojili. Toda žal pri nas je drugače, saj je Slovence klic italijanskih strank skoro nepopravljivo omamilo! Slovenska skupnost pa bo vztrajala kljub temu, da je nekaj glasov izgubila. Vztrajala bo še naprej predvsem zato, ker je slovenska stranka.

Ivolili smo svoje predstavnike v deželni svet, v tržaški občinski svet, v goriški pokrajinski svet, v tržaške krajevne sosvete. V vseh teh organih bomo subjekt in močna vest vsakomur, ki nas bo teptal ali nas imel za norca. Hlapci ne bomo nikomur in nobeni stranki.

Tudi kompromisarski ne bomo nikjer. Ali bomo v opoziciji ali na odgovornih mestih: povsod bomo samo in predvsem vest vsem državljanom v nepopustljivem boju za naš jezik, za naše pravice, za naš narod, za našo boljšo bodočnost. S temi jamstvi se vam, dragi volivci, iskreno zahvaljujemo za zvestobo, za podporo, za vse! Odslej boste imeli v nas še močnejšega zagovornika kot v preteklosti, to pa zato, ker se zavedamo, da gre sedaj za naš obstoj in za naše življenje."

ŽEBELJ NA GLAVO

Vredno je tudi omeniti, kako je prof. Ubald Vrabec komentiral tožbo PRIMORSKEGA DNEVNIKA, češ da deset izvoljenih slovenskih predstavnikov (na listah Slovenske skupnosti, KPI in Socialistične stranke) nikakor ne odgovarja številčni prisotnosti Slovencev v deželi. Po DNEVNIKU "bi moralo biti slovensko predstavništvo vsaj podvojeno", torej dvajset predstavnikov.

In tu prof. Vrabec, ki sicer politično pripada slovenski Levici, a voli Slovensko skupnost, vprašuje PRIMORSKI DNEVNIK:

"Res bi bilo slovensko predstavništvo še enkrat večje, če bi slovenski volivci dali glas slovenskim kandidatom. Spomniti se pa moramo, da za izvolitev slovenskega kandidata na listi Slovenske skupnosti ni bilo treba nobenih preferenc. Tako ali tako, s preferencami ali brez, je bil na listi SSK ob zadostnem številu glasov v vsakem primeru izvoljen Slovenec. Le na listah KPI in PSI je bilo, za izvolitev Slovenca, potrebno primerno število preferenc. Ker pa bi s slovenskim prebivalstvom sorazmerno predstavništvo moralo biti še enkrat večje tj. dvajset predstavnikov, pomeni, da polovica slovenskih volivcev ni volila slovenskega kandidata. Ker so pa volivci SSK v vsakem primeru glasovali za slovenskega kandidata, pomeni, da so le v okviru KPI in PSI slovenski volivci, ki Slovenca niso volili,

Z velikim naporom (kakor pravi PRIMORSKI DNEVNIK) je bilo izvoljenih na teh listah sedem predstavnikov: S tremi izvoljenimi na listi SSK dobimo skupno število

deset. Manjka pa še deset predstavnikov do števila dvajset, sorazmerno s številčno prisotnostjo Slovencev. Glasovi za še deset slovenskih predstavnikov so se razblinili. Ni jih več. Taki so sadovi vključevanja Slovencev v italijanske vsedržavne stranke. Toda prav to vključevanje je vedno zagovarjal Primorski dnevnik in je danes nekoliko prepozno ugotavljati premajhno slovensko predstavništvo.

'OSIP GLASOV NA PRIMORSKEM — ALI VODA NA SVOJ MLIN?'

K.L.

Spodnji dopis, pisan pred volitvami, smo prejeli, ko je bila junijska številka KT že zaključena. Ur.

Februarske številke KT nimam pri roki, v njej je bil objavljen dopis o neprepričljivih oziroma ne povsem verjetnih vzrokih osipanja glasov za Slovensko skupnost na Primorskem, kot jih navaja v istem listu dr. Sfiligoj.

Na ta dopis sta v aprilski izdaji odgovorila dr. Sfiligoj in prof. Bratina in sicer le delno, zakaj v mojem dopisu je bilo med drugim navedeno in poudarjeno, da je Slovenska skupnost (SSK) šele potem, ko je prenehala goriška SDZ, prešla na enotno deželno raven; da je šele potem začela z ustanavljanjem krajevnih odsekov; da je šele potem ustanovila svoje mladinsko gibanje. In zdaj naj dodam še ustanovitev ženskega gibanja SSK, kakor ga mora imeti vsaka prava stranka.

Vsega torej poprej ni bilo. Zakaj ne, na to v omenjenem aprilskem odgovoru ni bilo povedanega nič. In vendar so tudi tu vzroki, da so začeli glasovi upadati. Mlajša generacija je terjala seveda več kot pa golo trkanje na slovensko zavest.

Nadalje je bilo še povedano, da sodelovanje oziroma glasovanje Slovencev za Krščansko demokracijo ne vodi nikamor. Preveč krivic je ta stranka naredila Slovincem v vseh povojnih letih. Med drugim tudi to, da je takoj po vojni pognala številne slovenske ljudi, ki so se iz jugoslovanskega dela zatekli v Gorico, v prekomorske dezele. Ti ljudje so imeli pravico optirati za italijansko državljanstvo, kot je predvidevala mirovna pogodba, toda oblasti so jim delale pri tem silne težave, tako da jih je le malo od njih vztrajalo, celo več let, da so prišli do državljanstva.

V tistih časih so se seveda italijanski oblastniki v Gorici bali preveč številnih slovenskih beguncev in so tako ravnali. Toda ti oblastniki so bili demokristjani, vseh teh tridesetih let. S tem so seveda katoliški tabor Slovencev tako oslabili, da je od njega ostalo bore malo in da med slovensko skupnostjo na Primorskem odločno prevladuje levičarski tabor. Če bi tega ne naredili, bi imela Krščanska demokracija močno slovensko katoliško skupino, s katero bi lahko sodelovala kot z odločnim slovenskim partnerjem.

Toda to je bila s svojim nacionalističnim zadržanjem preprečila. In sedaj naj bi ji slovenski ljudje še dajali svoje glasove? Da potem ne govorimo o razlaščenju slovenske zemlje, katerega glavna pobudnica je prav ta vodilna stranka. Da ne govorimo o zavrnitvi slovenskega šolskega okraja itd. In tudi, češ da naj ji damo glasove, da ne bodo prevladali v Italiji komunisti.

Ali bo res teh nekaj slovenskih glasov rešilo Italijo pred komunizmom? Kdor je v to prepričan, je res velik optimist!

Politika je umetnost možnega. Lahko res, če smo dovolj spretni, slikamo nekaj, kar je v resnici črno, kot belo. Toda na daljši rok, se takšno slikanje izkaže kot nekoristno improviziranje. Sedaj, tik pred volitvami, še ne vemo, kako se bo slovenska stran odrezala. Toda, da je bila reorganizacija, poenotenje SSK nujnost, ki je že dolgo čakala na uresničenje, četudi je doprinesla osip ali pa bi bil ta brez tega lahko še večji, je izven dvoma.

KAJ MISLI URADNA AMERIKA O AVSTRIJI IN KOROŠKIH SLOVENCIH

DOPIS

Slovenski rojak g. Vladislav Bevc, ki živi v Združenih državah Amerike, je opozoril narodnega poslanca Georgea Millerja na nezadovoljivo izpopolnjevanje avstrijske državne pogodbe, kolikor zadeva pravice slovenske manjšine na Koroškem; predložil mu je potrebo, da bi Amerika, ki je eden od štirih garantov te pogodbe, intervenirala pri Komisiji četvorice, ki lahko pozove avstrijsko vlado k izpolnjevanju državne pogodbe.

Poslanec Miller je o tem pisal Leeju Hamiltonu, predsedniku pododbora za Evropo in Bližnji vzhod v poslanski zbornici. Naslednji odgovor, datiran 18. maja, je poslanec Miller prejel od predsednika pododbora Hamiltona:

"Dragi George! Poslal si mi informacije in korespondenco, ki se ranaša na poizvedbe g. Vladislava Bevca glede položaja slovenske manjšine v Avstriji in odgovornosti Združenih držav v pogledu avstrijske mirovne pogodbe iz leta 1955.

Potem, ko smo stopili v stik z našim zunanjim ministrstvom, vidim, da si Združene države prizadevajo zagotoviti pravilno upoštevanje pravic slovenske manjšine v Avstriji. Državno tajništvo (za zunanje zadeve) se zaveda, da obstoje napetosti in kršitve na Koroškem in priznava, da bi bilo treba izboljšati tamkajšnji položaj. Do gotovega zboljšanja je prišlo že v minulemu letu: Razumem, da je bil na primer nedaven obisk predsednika Avstrije na Koroškem izraz dobre volje; nameščeni so bili dvojezični cestni napisi; slovensko časopisje je dobilo materialno podporo; podvzeti so bili tudi koraki, da bi bila olajšana huda nezaposlenost na tem področju.

Vlada Združenih držav ne misli predložiti tega predmeta predstavnikom štirih velesil kot to predvideva pogodba, ker se je pokazalo, da je uspešnejša raba bolj osebnih stikov; zato daje prednost temu, naj bi obe stranki sami rešili spor.

Državno tajništvo na vsaki ravni pogosto prigovarja avstrijskim uradnikom glede položaja slovenske manjšine; pri tem gleda optimistično na manjšinske pravice v Avstriji. Avstrijska vlada je izjavila, da je v zadnjih mesecih podvzela nove korake za zajamčenje pravic slovenske manjšine. G. Bevc naj ve, da imamo namen

Nadaljevanje na 16. strani 2.stolpec

Dr. Pavel Robič:

'ZA NAKUP RIMSKE HIŠE NI BILO NOBENE JAVNE NABIRKE MED SLOVENCMI'

V marčnem KT smo omenili, da smo se glede prodaje rimske hiše obrnili na tri osebe, ki so bile več ali manj povezane z upravljanjem hiše oz. vodstvom Zadruga Piave. Odgovorila sta g.dr. A. Kacin in g. Roman Rus, medtem ko je g.dr. P. Robič pisal enemu naših sodelavcev. Ker nismo vedeli, če je bilo to pismo za objavo, smo o tem vprašali. V naslednjem objavljamo dr. Robičev odgovor. Ur.

"Namen nekajkrat omenjenega zasebnega pisma Vašemu vodilnemu sodelavcu je bil predvsem ta, naj bi Vas ta gospod dobrohotno opozoril, da bi se pri pisanju ali ponatiskovanju izognili žaljivih izrazov, ki motijo naše medsebojne odnose in imajo lahko neprijetne posledice. Ker si ne upam dajati naukov časnikarjem in pisateljem, - sam laik v tej stroki, - sem navedel nekaj verzov prvaka klasikov, - od njega je mnogo citirani "sunt certi denique fines" - pesnika, pri katerem so se učili skoraj vsi pomembni pisatelji, tudi naš Prešeren; verze, ki jih v prostem prevodu navajam:

"Da boš pa, opomnjen, previden v bodoče in ti ne povzroči kakih sitnosti nepoznanje svetih zakonov. Če kdo zoper koga objavlja hudobna obrekovanja, tega čaka pravda in sodba." (Hor. Serm. II, 1)

V istem pismu sem tudi omenil, da je v ponatisnjem članku mnogo neutemeljenih trditev, ki sem jih imenoval čenče.

Kaj prida moje pismo ni zaleglo. Vaš list je v stranskem stavku mimogrede omenil, da se ponatis izvirnik dasta kritizirati, do preklica težkih obdolžitev pa se ni dvignil ne Vaš list ne izvirnik čeprav bi bilo obžalovanje za spodrseljaj listu, ki kaj nase drži, samo v čast.

Vse kaže, da ste pripravljeni objavljati vse vprek, kar bo kdo v tej zadevi ponudil, pa naj pride izpod še tako nekvalificiranega peresa.

V aprilski številki K.T. na prvi strani v članku pod naslovom: "Javne zadeve in vloga tiska" pravite dobesedno: "... toda v rimskem primeru se je za nakup hiše (odnosno za odplačevanje dolga, ki je nastal z nakupom) med Slovenci pobiralo javno."

Kdaj, kje, kdo je nabiral za nakup hiše SSO v Rimu?

Ko se je pred nekaj leti nabiralo za novi slovenski zavod v Rimu, so bila po vseh državah, kjer živijo slovenski izseljenci, ustanovljena poverjenišтва, o tem so pisali časopisi, govorilo se je na sestankih. Vsi smo vedeli, kje se denar vta namen zbira.

Nič takega pri nakupu hiše SSO v Rimu.

Ves čas mojega delovanja pri socialnem odboru nismo organizirali nobene nabiralne akcije. Pa tudi v času pred mojim prihodom v Rim ne.

Akcija za pomoč slovenskim beguncem po vojni ni bila nikaka akcija za nakup nepremičnin in bi v Ameriki v tistem času našla gluha ušesa, če bi kdo imel

tako malo čuta za tako početje, da bi jo bil upal sprožiti. Staronaseljenci v USA, med katerimi se je na pobudo nekaj pogumnih mož, - naj navedem le najbolj znane: p. Bernard Ambrožič, urednik A.D. James Debevec, mons. Oman, mons. Gabrovšek - začelo nabirati, so bili takrat še močno pod vplivom pisatelja L. Adamiča in Roosweltove politike. Trume beguncev, ki so imeli tudi svoje sorodnike v USA, so takrat bile v središču zanimanja in za pomoč njim je bila podporna akcija organizirana. Od tam so prihajale zbirke, paketi, stara obleka, pa tudi denar, nekaj vezanega na svete maše, nekaj prostega za podpiranje beguncev in vzdrževanje emigrantskih pisarn. Ta pomoč je prihajala preko p. dr. Hugona Brena, takrat profesorja moralne teologije na mednarodni frančiškanski univerzi v Rimu, pozneje generalnega defnitorja tega reda za slovenske province. On sam pravi v zapisu iz l. 1953, da je te transakcije vodil on in da so vse dolarje, tiste vezane na maše in proste, menjavali po najboljšem dnevnem kurzu v Italiji, in ves izkupiček brez odbitkov odvajali v namene, za katere so bili poslani. Za nakup hiše teh fondov niso uporabili.

Ko je nek begunec izjavil, da so hišo v Rimu kupili slovenski duhovniki s pritrgovanjem pri mašnih dolarjih, je to trditev zavrnil dr. Bren najprej ustno in leta 1953 v svojem zapisu pismeno. Hiša torej ni bila kupljena z denarjem, nabranim za podpiranje beguncev.

Dolg, za katerega sem zvedel nekaj mesecev po svojem prihodu v Rim, ko je upnik poslal Socialnemu odboru terjatev, je bil takrat star skoro poldrugo leto. To ni bil dolg na hiši, ker je bila v celoti plačana, marveč je nastal, ker "je takratni odbor dvigal predujme za podpiranje beguncev, ko ni imel več svojega dobroimetja". Ko to iz virov navajam, ne mislim s tem očitati takratnemu odboru, da je slabo gospodaril, potrebe so bile takrat izredne in kot je zgodovina štela Karlu Boromejskemu v dobro, ne v slabo, da je prodajal cerkvene dragocenosti in tako lajšal bedo ob priliki neke katastrofe, tako je tudi takratni Slovenski socialni odbor ravnal čisto v smislu svojih nalog in ciljev, če je svoje imetje porabljal v tak namen. Ali ni bilo leto 1945 za Slovence katastrofa, kakršne v svoji zgodovini slovenski narod še ni doživel?

Ker je upnik zahteval plačilo dolga, sredstev pa ni bilo, so se takrat začeli prvič pogovori o prodaji hiše. Emigrantska pisarna pa je bila še vedno potrebna, ker pojav begunstva še zdaleč ni izginil. Takrat je škof Rožman posodil glavni del vsote, nekaj pa p. dr. Gracijan Heric, provincial frančiškanske province sv. Križa, ko je odhajal v Ameriko. Obema je Odbor vrnil posojilo, kakor so pač prihajali dohodki od hiše. En del dolga je končno škof Rožman odpustil, ko je imel nekaj osebnega denarja.

Tudi za plačilo dolga torej ni bilo nobene akcije, nobene nabirke med Slovenci.

Če je kdo brez pooblastila in brez vednosti odbora nabiral za hišo, - meni ni znana nobena taka akcija, - a snobizem je cvetel takrat, kot cvete danes, - saj poznamo ljudi, ki so se izdajali za vojvode, generale, profesorje, conte-je, esquierje, "zdravnike", ki niso imeli nobene strokovne izobrazbe, pa so oblekli bele

halje in "zdravili" preproste ženice in predvsem kasirali, - če je kdo torej res sprožil kako tako akcijo, naj se oglasi, da se bo zagovarjal zaradi zlorabe firme, in če je kasiral, še zaradi goljufije. In če je kdo res nasedel takim podjetnim prevarantom, naj se ne zadovolji s trditvijo, da je "odstopal" za hišo del svojih dolarjev, marveč naj navede jasno ime osebe, ki ji je denar odstopal in približno koliko in kdaj je to storil. Potem naj prime dotičnega.

V arhivu odbora ni nobene okrožnice, nobenega pisma in predvsem v blagajni nobenega vpisa kakih tovrstnih dohodkov.

Če bo pa kdo šel tako daleč, da bo hotel razpolagati s tisto razliko (z dobičkom), ki jo vsak denarni zavod, ki trguje z devizami, jemlje zase,

"Romani tollent equites peditesque cacchinnum", tedaj bodo rimski vitezi in plebejci, (v našem primeru izobraženci in služkinje) bušknili v gromki smeh in krohot. (Hov. de Arte p.).

V daljšem članku navaja pisec nekaj stvari, ki so dobesedno povzete iz začasnega historiata hiše, ki sem ga leta 1970 pripravil za nekatere člane odbora, da bi bili nekoliko informirani. Konec tega zaupnega poročila, pro foro interno (kako je prišel v roke piscu, si predstavljaj), je ta gospod preuredil.

Zadruga, na katero je bila stavba vlastninjena, je po svojem izvedencu, nekakem prokuristu, ki je bil tudi član zadruge, vsako leto prijavila svoje dohodke in priložila bilanco. Dokler je te posle vodil (v združnih zadevah) izkušeni g. T., je vse teklo normalno. Ko pa je prosil, da bi ga zaradi starosti razbremenili te skrbi, se je ponudil g. Stanko Dekleva, bančni uradnik pri BNL v Rimu, da on prevzame to skrb. Kljub dobri volji pa v združnih zadevah le ni imel potrebnih izkušenj. Pri letnih prijavah za davčno upravo ni izpolnil neke rubrike in ko je čez nekaj let to davčna uprava opazila, je - ob pomanjkanju pravilne prijave - sama ocenila dohodke in po tej oceni odmerila davke, ki so bili seveda znatno višji. Takrat smo se vrnili k staremu g. T., ki je napravil rekorde v pravem roku. A davek je bilo treba plačati. Takrat sem sam založil potrebno vsoto in nismo najemali nobenega posojila in napravili nikake zbirke. Pri obravnavi smo predložili za vsa leta registrirane in taksirane stanovanjske pogodbe in dokazali, da so dohodki bili manjši kot je davčna uprava cenila in po 35 mesecih nam je davkarija vrnila skoraj polovico vsote, ki smo jo plačali. Berite zdaj dopis člankarja in ga primerjajte stem tekstom.

Da ne bo ostal vtis, da je vse tako, kot pišejo v Vašem listu ne ravno dobrohotni pisci, naj mi bo dovoljeno dati še nekaj pojasnil.

Socialni odbor je bil dobrodelna ustanova za pomoč slovenskim beguncem. Kot vsi emigrantski odbori v vseh jezikih, ki so jih govorili begunci, ni imel svojih sredstev, marveč je tesno sodeloval z velikimi meddržavnimi organizacijami, najprej z IRO, pozneje z AAI. Te organizacije so imele za cilj rešiti begunski problem. Zato svojih uslug in zlasti svojih mogočnih finančnih sredstev niso dajale za kaka premeščanja iz ene evropske države v drugo, kjer bi ljudje ostali še vedno begunci,

čeprav na drugem koncu Evrope. Pač pa so nosile stroške za emigracijo v dežele, kjer so mogli begunci najti stalno naselitev z upanjem na državljanstvo. Tako so spravljale s sveta pojav begunstva.

Ta stvar je včasih potekala zelo počasi, posebno ko ni bilo več možno emigrirati kar v velikih skupinah. Končno je vsaka država, ki je begunce sprejela, hotela vedeti, koga sprejme. V taboriščih je zaradi daljšega čakanja nastala med ljudmi nestrpnost. Menda je bilo to zlasti v pričakovanju novega US emigracijskega zakona. Takrat je podjetni gospod K. D. navezal stike z nekaterimi nemškimi industrijskimi podjetji, ki so za obnovo iz razvalin vstajajoče dežele potrebovala mnogo delovnih moči. Podjetja so mu nudila neko gotovo vsoto za vsakega pridobljenega delavca, s katero je potem neodvisno od odborov in IRO in NCWC mogel poskrbeti vse potrebno za premik iz Italije v Nemčijo (in seveda tudi kriti svoje osebne stroške). Takrat se je res mamljivim obljubam in upom na dobro plačano službo oglasilo neko število, zlasti mladih moških beguncev, predvsem Hrvatov, pa tudi nekaj Poljakov in seveda tudi Slovencev. Nihče teh ljudi se ni "zahvalil" za usluge, niti se ni odjavil. Saj jim teh uslug emigrantski odbori niso mogli nuditi: To ni bila rešitev begunskega problema, marveč premestitev problema iz Italije v Nemčijo. Podjetnemu gospodu so pozneje očitali, da je "prodajal" begunce nemški industriji. Koliko jih je bilo, ve g. K. D. Ostali so begunci. Nemška podjetja so jim dajala garancijo pri nemški policiji, dokler so potrebovali njihovo delovno moč. Ko te garancije ni bilo več, jim je policija odtegnila dovoljenje za bivanje.

Nemška podjetja so potem delavcem pri plačah odtegovala oni kredit, ki so ga nudila za preselitev. Delavci so torej sami plačali stroške za prevoz v Nemčijo.

Takih akcij je bilo še nekaj. Nekdo je novačil za angleško vojsko, drugi za tujsko legijo. Kjer je kdo mislil, da bo kaj zaslužil, je bil pripravljen pošiljati neorientirane begunce. Odbori se v take avanture niso spuščali.

Člankar, ki ima zelo razvit čut za pridobitnost, očita Odboru in meni nesposobno gospodarstvo in ponosno primerja svoje uspehe z našim "gospodarjenjem". Socialni odbor je bil dobrodelno društvo, ki je vse svoje usluge vršil zastonj. Nihče, ki je prenočil, ki je bil postrežen, ni prejel nikakega računa. Celotni obiskovalci z onstran morja, ki so si med tem že opomogli, imeli svoje hiše, potovali v Evropo, niso dobili nobenega računa.

Primerjati dobrodelno, ali kulturno ali versko ustanovo s pravo gostinsko industrijo, kjer je vračunan celo stik roke g. šefa in prijazni nasmešek gospodične postrežnice, kjer so še razni neznani dohodki od dependence, more le človek, ki gleda vse pod vidikom donosnosti. Kdor bo presojal katitativno delo s takimi merili, bi zaslužil odgovor, ki ga je dal Prešeren svojemu kritiku Kopitarju.

Mislím, da vsi emigrantski listi delajo iz idealizma in verjetno noben list nima svoje hiše in verjetno tudi ne more plačati honorarjev svojim sodelavcem. So torej nesposobni gospodarji vsi, ki se trudijo brez izgleda na dobiček?

Višek pa pride z nasvetom, naj bi obšli zakone. Ali se pisec zaveda, da se s tem sam denuncira?

"Zares, tu je Ape! naslikal svoj portret". (Poet. gr. Gnom.)

Da ne bom predolg, pa vendar nekaj pojasnim:

Gospod Iskra (pisec rpično, kot kak rektor magnificus, podeljuje posthumo akademski naslov), se res nekaj časa ni udeleževal odborovih sej, a razlogi so bili drugi kot so navedeni. Ko je sprevidel po bridki izkušnji vse spletke, je leta 1966 lojalno sopolodpisal neko izjavo, ki zadeva prav hišo.

Razgovori o prodaji hiše so tekli dalj časa in so bili zaključeni s pismom dr. Kreka dne 2. 3. 1967. Sklep o prodaji je torej takrat dozorel.

Za vse podpore, ki jih je odbor prejemal za podpiranje beguncev, je počiljal letno, pozneje polletno, obračun tistemu, ki je denar pošiljal. V arhivu pri Ligi jih lahko najdejo nasledniki takratne Lige.

Ker je zgodovina vse zadeve daljša zadeva, naj bralcem za zdaj zadoščajo tale skromna poročila.

Ker ste, gospod urednik, svoja izvajanja v aprilski številki oprli na neutemeljeno trditve o javnih zbirkah, bi bilo le potrebno, da svoje na tako šibkih nogah stoječe trditve na novo premislite."

"POPRAVEK, KI NE POPRAVI NIČESAR"

Avtor originalnega članka P.K. je v SIJU SLOVENSKE SVOBODE objavil odgovor dr.Kacinu.

V januarski številki smo ponatisnili članek o prodaji slovenske hiše v Rimu, kot ga je priobčil SIJ SLOVENSKE SVOBODE decembra meseca lani. Na to objavo se je oglasil dr. Anton Kacin in poslal SIJU in pozneje tudi našemu listu svojo izjavo; SIJ jo je objavil februarja, mi pa v marcu. Izjava, ki je bila v originalu podpisana le z A.K., je bila predmet odgovora avtorja originalnega članka (P.K.) v SIJU 15. marca. V naslednjem je ponatiskujemo tudi mi

Sij slovenske svobode je februarja priobčil popravek k poročilu o več ko sporni prodaji emigracijske hiše na Via dei Colli v Rimu, objavljenem v decembrski lanski številki našega lista. Popravek je poslal A.K. iz Trsta. Odgovarjam mu:

V poročilu o prodaji rimske hiše ni niti en sam podatek izmišljen. Za vsakega imam pri roki vir, ki ga lahko imenujem. Po objavi sestavka sem z raznih strani prejel goro novih obvestil in pismenih dokazil. Vsa soglašajo s pglavitno mojo ugotovitvijo, ki je A.K. ne le ni izpodbil, temveč se je v popravku ni niti dotaknil - da je hiša na Via dei Colli bila dejanska last slovenske politične emigracije ter da je njena doslej zamolčevana prodaja po formalni, fiktivni lastnici (zadruga Piave, oziroma njenem predsedniku) bila etično in narodno neopravičljivo dejanje.

Zaradi pomanjkanja prostora in pa, ker je treba vse nove podatke preveriti in dobiti dovoljenje za njihovo morebitno objavo, se je treba tokrat omejiti samo na

zavrnitev netočnosti v A.K. - ovm: popravku.

Moj sestavek nikjer ne pravi, da so slovenski politični begunci zbirali denar za nakup hiše, temveč, da jo je "kupil leta 1946 tedanji Socialni odbor v Rimu iz denarja, ki so ga ameriški Slovenci zbirali za podpiranje žrtev komunizma iz Slovenije, stradajočih po avstrijskih in italijanskih DPjevskih taboriščih." A.K. je ta stavek popolnoma izmaličil.

Ni res, da so slovenski staronaseljenci v ZDA in Argentini bili povojnim političnim beguncem nasproti. Mar A.K. ni nikoli slišal in bral o rajnem velikem staronaseljencu Antonu Grdinu in Kranjsko Slovenski Katoliški Jednoti; o rajnem Jaku Debevcu ter političnem in dobrodelnem zavzemanju Ameriške Domovine za protikomunistične emigrante; o msgr. Omanu, msgr. Francu Gabrovšku, p. Bernardu Ambrožiču, p. Kazimirju Zakrajšku, p. Aleksandru Urankarju, argentinskemu Janezu Hladniku in toliko drugih znanih in neznanih, katerim zdaj prav on dela krivico?

Poročilo v Siju nikjer ne omenja, da bi bila Liga SKA obstajala že ob nakupu rimske hiše. Pač pa je povedalo, zakaj so "odgovorni slovenski možje, ki so bili tedaj v Rimu" organizirali zadrugo Piave - ker so potrebovali slamnatega moža, ki bo pred italijanskimi oblastmi nastopal kot formalni lastnik hiše. Niti popravkar sam pa ne trdi, da bi bili zadrugo s tem priznali za dejanskega lastnika te emigracijske imovine.

Po popravkarju je denar za nakup hiše moral priti od drugod. Če je tako, zakaj ne pove, odkod, saj za trdno v nobenem primeru ni bil ukraden. A naj bo s tem tako ali drugače, drži eno: da niso h kupnini za to imetje prispevali niti beliča odborniki in predsednik Ente Piave, ki so ga zdaj pod ceno prodali ter izkupiček samovoljno razdelili.

A.K. po svoje razlaga pravila zadruga, ko pravi, da se njeno premoženje "lahko izroči slovenskim verskim ustanovam ali zavodu italijanskih državljanov v Italiji." Člen 24. pravil, ki ga navaja tik poprej, slovenskih verskih ustanov nikjer ne omenja. A.K. trdi dalje, da je del izkupička dobila služkinjska kongregacija Marije Milostljive v Trstu. Ne pove pa, koliko in tudi ne, kam je šla večina denarja in s kakšno utemeljitvijo. Zakaj so slovenske šolske sestre, ki vodijo Marijin dom v Gorici, ponujeni znesek od prodaje zavrnilo?

Tu velja vprašati, ali je Ente Piave svoje imetje likvidirala še za svojega obstanka, tako da ob razpustu ni imela izka^{za} ničesar, kar naj bi šlo v namene, določene za ta primer v pravilih?

Kdo je in kdo ni naslednik Socialnega odbora, bodo po vsaj priliki odločali pravni strokovnjaki, ne A.K.

Njegova trditve, da predsednik zadruga ni glede hiše ukrenil ničesar brez privoljenja zastopnika Socialnega odbora, dokazuje, da je tudi po njegovem prepričanju njen dejanski lastnik bil odbor, ki se v zadnji sestavi doslej še ni razšel. Je odbor v celoti ali z večino glasov privolil v prodajo? Vsaj en njegov član, ki živi v Ameriki, ni bil nikoli vprašan o tem in tudi ne o prodaji od nikogar pristojnega obveščen.

Popravek poudarja dalje, da ni bil predsednik

zadruga nikoli prejel od Lige SKA nobenega pisma niti v tej niti v kakih drugih zadevi. Na to odgovarjam, da se je dopisovanje Lige slovenskih Amerikancev v New Yorku glede rimske hiše začelo pred leti. Vsaj eno pismo Liginega tajnika je moral dobiti tudi predsednik, saj svoj odgovor nanj začel: "Na Vaše oziroma inž. Kregarja pismo odgovarjam sledeče..." V tem sporočilu omenja, da je inž. Kregar bil "član Socialnega odbora, katerega smo vedno smatrali za moralnega a ne pravnega lastnika premoženja." Dalje piše, da je hiša na Via Colli "bila kupljena med vojno; denar se torej ni zbiral po vojni niti ga je dal škof dr. R., kot se je sivočasno trdilo." A.K. pa v popravku navaja, da je hiša kupljena 26. februarja 1946.

Pisec poročila je omembo o nakupu hiše po predsednikovi hčeri nedvomno označil kot govorico in jo navzlic vsemu za tako še ima. Tudi ni nikjer zapisal, da je posrednika v ZDA poslal predsednik zadruga temveč "nekdo od prizadetih." Prizadeti pri tej zadevi pa so tisti, ki so jo zagrešili, in oni, ki bi tudi radi od nje kaj imeli. In teh je, kakor kaže, precej.

Patetičnemu klicu A.K. "na dan z imeni!" ni moč ustreči, ker se pod popravek ni podpisal; ker ne pove, v čigavem pooblastilu nastopa; in pa, ker časnikar v svobodnem svetu ni dolžan izdajati svojih virov nikomur, niti oblastem ne. Moram poudariti še, da moje poročilo ni bilo napisano v imenu ali z vednostjo ali v interesu kogarkoli drugega, temveč samo zaradi službe resnici in koristimslovenske politične emigracije," piše Sij.

ŠESTDESET TISOČ DOLARJEV

V zadnjem SIJU od 15. junija se izvorni avtor P.K. sklicuje tudi na dokumentarno zapuščino pok. patra Cirila Receka, člana Socialnega odbora. V njej so našli izjavo pok. Huga Brena, datirano s 14. julijem 1953. Na to izjavo očitvidno misli tudi dr. Pavle Robič v svojem gornjem odgovoru. Žal P.K. ne citira besedilo tega dokumenta, ampak ga le takole opiše; po tej izjavi "je začetni denar za nakup rimske hiše prišel iz razlike med uradno in neuradno ceno dolarjev, ki so jih za begunce pošiljali ameriški Slovenci po Ligi Slovenskih katoliških Amerikancev in drugače. P. Bren pravi, da je 30.000 dolarjev tega denarja bilo namenjenega izgnanim duhovnikom za maše, 30.000 pa za podpore drugim po taboriščih ter da je njihova prodaja na črni borzi včasih vrgla tudi po trikrat toliko, kakor pa bi bila dala menjava po uradnem tečaju celo v vatikanski banki." Potem P.K. vprašuje: "Čudno bi bilo, da bi dr. Kacin o tem viru denarja za hišo ne bil vedel. Kako naj torej imenujemo njegovo trditev v popravku, da rojaki v Ameriki niso za protikomunistične begunce dajali nič in da so torej sredstva za nakup hiše morala priti 'od drugod', ne od Slovencev v ZDA?" Dr. Robič potrdi del tega dokumenta, a pribije na zaključku, da "za nakup hiše teh fondov niso uporabili." On gre celo dalje in pravi izrecno, da je "pater Bren pismeno zavrnil trditev, da bi bila hiša kupljena z denarjem, kateremu so se odrekli slovenski duhovniki in da hiša ni bila kupljena z denarjem, nabranim za podpiranje beguncev." Kaj torej zdaj drži?

(ps)

GRADNJA NOVIH SLOVENSkih CERKVA IN USTANOVITEV PASTORALNEGA SREDIŠČA V TRSTU

Od našega sodelavca

KLIC TRIGLAVA je v junijski številki objavil ponatis članka iz tržaškega NOVEGA LISTA o namerni gradnji dveh slovenskih cerkva na Tržaškem. Da bo vsa zadeva jasnejša, se je treba vrniti k začetku:

Že pred časom se je pričelo govoriti med tržaškimi Slovenci, da je treba misliti na vsaj dve slovenski cerkvi, kapelo v Domlju in cerkev pri Sv. Jakobu. To je dalo pobudo nekemu tržaškemu laiku, da je poslal pismo uredniku goriškega KATOLIŠKEGA GLASA. V njem je vprašal, zakaj bi morali sami Slovenci žrtvovati tako veliko denarja za dve novi cerkvi, če sta res potrebni, saj - kolikor je njemu znano, - italijanskim vernikom take stavbe v glavnem oskrbita dežela in država. Ali pa: če je škofija v Gorici preskrbela cerkev sv. Ivana za slovensko župnijo, zakaj tega ne bi mogla v Trstu? Člankar vprašuje, zakaj ne bi raje denar, ki ga menda imajo nekateri slovenski kaplari na razpolago, porabili za druge pobude in organizacije, ki se bore s finančnimi težavami. Naštevava slovenski katoliški tisk, Mohorjevo družbo, Slovensko prosveto, Marijin dom, zamejske skavte itd. Potem vprašuje, če je poleg že obstoječe mogočne župnijske cerkve pri Sv. Jakobu in "luksuzne" kapele v ulici Risorta res potrebna še ena cerkev, četudi "slovenska". Ali ni končno tudi že obstoječa šentjakobska cerkev naša? Nova slovenska župnija, (katere še ni), ne potrebuje nove cerkve, ampak le župnijsko pisarno; zanj so potrebni tudi ljudje, ki jih tudi manjka. (Na to pismo je urednik KG svetoval, da bi bilo primernejše, če bi Tržačani o cerkvah razpravljali na škofijskem zborovanju, ki ga tržaški škof pripravlja; tam bo delovala tudi komisija za dušnopastirsko vprašanja slovenskih vernikov. To bi bilo primernejše mesto kot pa časopis).

Na ta članek je odgovoril duhovnik dr. Jože Prešeren, ki pastiruje med tržaškimi Slovenci a je prišel pred mnogimi leti iz matične domovine Slovenije. On je eden redkih, ki mu je uspelo dobiti italijansko državljanstvo.

Iz raznih virov vem, da je on glavni pobudnik za zidavo slovenskih cerkva in župnijskega centra in da ima zagotovljena tudi že gotova sredstva, ki bi mogla biti materialna osnova za to idejo. Poučeni ljudje trdijo, da so ta sredstva prišla iz izkupička prodane slovenske hiše na Via dei Colli 8 v Rimu.

Dr. Prešeren postavlja pod vprašaj trditev, da je cerkev sv. Jakoba res naša. Čeprav ni dvoma, da so to in druge cerkve gradili Slovenci, je zdaj položaj drugačen: 'te cerkve so malo naše'. Sv. Jakob je naš vsako nedeljo samo tričetrt ure dopoldne in tričetrt ure popoldne. Mnogi Slovenci hodijo k italijanskim mašam, saj jih ni mogoče prisiliti, da bi vsi uredili svoj dnevni red po istem kopitu. Vsaj dve maši bi morali imeti

Slovenci na razpolago.

Potem se dr. Prešeren dotakne slovenskega verskega centra za Trst, kjer bi bil sedež slovenskih verskih in kulturnih organizacij. Če naj bo tako središče organizirano pri sv. Jakobu, potem bi bilo zelo neprimerno, če bi ta center mogel uporabljati cerkev samo poldrugo uro na teden.

Dr. Prešeren ni proti temu, če bi za to potrebo dobili že kakšno obstoječo cerkev; toda dokler za to ni nobene nade, je treba misliti na lastno župnijsko cerkev in z njo povezani verski center; za Slovence v župniji sv. Jakoba in okoliških župnijah. Če do tega ne pride, pri sv. Jakobu ali kje drugje v mestu, potem se dr. Prešeren boji počasnega propada slovenskega dušnega pastirstva v mestu.

Za to trditev postavlja primer slovenske maše pri Novem sv. Antonu, kjer je slovenska uporaba cerkve možna samo ob nedeljah ob sedmih zjutraj. Čeprav je takratni apostolski administrator nadškof Cocolin priznal krivičnost tega stanja, se vendar od januarja 1976 ni nič spremenilo. Okoli 3000 slovenskih vernikov v tej župniji in sosednjih župnijah mora torej zelo zgodaj v cerkev, če hoče slišati slovensko. Kako dolgo bo to trajalo? Zato je treba slovenske cerkve.

Dr. Prešeren zavrača sugestije o uporabi denarja, kot ga svetuje člankar v KG, "ki nima nobene zasluge" za tisti denar. Kar zadeva organizacije, je dr. Prešeren mnenja, da že dobivajo javno podporo, pa tudi starši imajo zdaj več denarja kot je tega bilo v preteklosti, ko je on oral ledino v mladinskih organizacijah (pred 25 leti). Glede kapele v ulici Risorta, člankar tudi nima pravice z njo razpolagati: "Dvomim, da bi bil kaj prispeval za njeno gradnjo", piše dr. Prešeren. Kapelo "smo zgradili tudi v ta namen, da bi postala zatočišče za slovenske vernike, če ne bi več imeli mesta v župnijskih cerkvah. Zdaj služi za Marijino družbo in za drugo mladino". Kapela pa ni "luksuzna", saj so "samo klopi malo udobnejše".

Na koncu pravi dr. Prešeren, da ne bodo nikogar vpraševali za dar ali celo silili. Dokler cerkev ne bo dovoljena od škofije, "se tudi ne bomo obrnili do nikogar z nobeno prošnjo".

"RES SAMO MARIJINO ČEŠČENJE?"

Ta dr. Prešernov odgovor je pobudil uredništvo Novega lista, da je objavilo poznani uvodnik, ki ga je KT priobčil junija meseca. Kot smo pričakovali, je prišlo do ostre reakcije. Dr. Prešeren je v Katoliškem glasu pod zgornjim naslovom takole odgovoril:

"To naj bi sledilo iz uvodnega članka v Novem listu z dne 4. maja letos. Slovenski primorski literarni ustvarjalci morajo v samozaložbi izdajati svoje spise in ne dobivajo zanje nagrade. Zbirajo pa se fondi za zidanje cerkva in za 'Marijino češčenje'. 'Družba za češčenje božje device' da je dobila v ta namen nekaj desetnih milijonov itd. Kaj naj odgovorim na to?"

Najprej, da se ta list spotika nad pobudami za gradnjo novih cerkva in da se norčuje iz Marijine družbe, ki ima svoj sedež v ulici Risorta. Ne spotika se nad gradnjo kulturnih domov, ki jih tudi sestavljajo židovi, ne nad postavljanjem spomenikov padlim po kraških vaseh. Že samo misel, da bi se gradila kakšna cerkev, pa mu ne da miru.

Za slovenske kristjane v Trstu sta zdaj dve kapele, ena v ulici Risorta in ena pri šolskih sestrah pri Sv. Ivanu. Župnijske cerkve nimamo nobene, čeprav nas je v mestu okrog 40.000. V nekaj cerkvah smo gostje ob nedeljah za trideset ure ali dvakrat po eno mašo. To je, po mojem mnenju, glavni vzrok, zakaj tako malo naših ljudi zahaja v cerkev. Upanje, da bi nam Italijani dali kakšno cerkev, da bi jo mogli uporabljati za bogoslužje v svojem jeziku po svojih željah, je strašno majhno. V takem položaju se je porodila misel: zgraditi si moramo sami kakšno cerkev, če hočemo ljudi pridobiti za versko življenje. Ali takšna misel pomeni ozkost, omejenost, zaplankanost?

Za slovenska verska središča so potrebne tudi cerkve. Krščanska vera človeka vzdržuje in utrjuje v narodni zavednosti. Veren človek ima smisel za kulturo. Kdor se norčuje iz slovenskih verskih središč, s tem ruši temelje narodne zavednosti in podira končno slovensko kulturo. Ko ne bo več nobenega slovenskega verskega središča v Trstu, se bo, po mojem mnenju, tu podrla tudi zadnja postojanka slovenske kulture. Tedaj bodo prazni naši kulturni domovi. Saj ni treba tega šele dokazovati. Ateistična gibanja bi rada čim prej rešila narodnostno vprašanje s popolno asimilacijo.

Marijina družba, ki ima svoj sedež v ulici Risorta od leta 1912, je bila ustanovljena leta 1899. Deluje torej že 79 let. Prva tri desetletja je imela tisoč in tudi več vpisanih žena in deklet. Pozneje je število padlo, vendar še vedno deluje. Jasno je, da družbi ne gre samo za 'Marijino češčenje', gre ji za to, da najprej svoje članice pridobi za solidno krščansko življenje, potem pa da deluje tudi med drugimi. Za to pa je potrebna resna verska izobrazba z govori, predavanji, s tiskom, verskimi filmi. Za to je delala ves čas svojega obstanka in dela še danes. Ves čas pa se je tudi prizadevala, da je reševala žene in dekleta moralnega in narodnega propada zlasti v sredini mesta. Razvijala je močno kulturno delovanje; zelo veliko je storila za cerkveno petje; vsako leto je pripravila štiri, šest in tudi več iger; skrbela je za dobre filmske predstave; naročala in širila je zelo veliko slovenskih knjig, revij in časopisov; med obema vojnama je veliko storila za trpeče; po zadnji vojni so posamezne članice omogočile organiziranje otroških kolonij in dolga leta letovanja za dijake in dijakinje. Naj kdo pokaže na kakšno slovensko ustanovo v Trstu, ki bi toliko storila za moralni dvig, za narodno zavednost, za kulturo, kakor je storila ta Marijina družba! Zadnja leta je v novem domu pripravila dolgo vrsto predavanj, ki so jih imeli profesorji z ljubljanske bogoslovne fakultete in drugi strokovnjaki. Zdaj ima v svoji dvorani teološka predavanja,

da pripravljala laične veroučitelje za slovensko mladino, ko bodo slovenski duhovniki vedno redkejši.

Vse te stvari bi novolistarski člankar mogel poznati, saj se o delovanju družbe poroča po javnih občilih sredstvih. Ko je družba slavila 75-letnico delovanja, je bilo to popisano na 120 straneh obsegajoče knjižice. Poslana je bila tudi Novemu listu, a ni niti omenil nje-nega izida. V Ljubljani pa so jo registrirali, saj opisuje del slovenske tržaške zgodovine.

Družba daje svoje prostore na razpolago skavtom in skavtinjam za njihovo delovanje in za shrambo njihove opreme. Svoje prostore za delovanje je zgradila predvsem s prispevki svojih članic. Tudi tistih milijonov, ki jih je prejela, ne bo uporabila zase. Ob prvi priložnosti, ko jih bo mogla uporabiti, se jih bo znebila.

Toliko v vednost Novemu listu in drugim, ki se zanimajo, če ta družba res skrbi samo za 'Marijino češčenje'."

"SPREGOVORILI SMO KOT DEMOKRATIČNI SLOVENCİ"

Uredništvu NOVEGA LISTA ni bil dr. Prešernov odgovor nič kaj všeč, pa mu je zato pod gornjim naslovom v uvodniku 15. junija odgovorilo v tonu, ki kaže deloma na užaljenost spričo podtikanja slabih namenov, deloma pa na odpor, da poteka srž debate o vlogi Marijine družbe, ne pa o osrednji točki, če bosta novi cerkvi zares pritegnili več vernikov, če bosta reševali ali rešili slovenski narodnostni problem v Trstu in če ne obstaja celo nevarnost, da bodo Slovenci prišli na stopnjo Grkov ali Srbov. Obstaja morda celo takšna možnost, da se spričo predvidenega pritoka italijanskih naseljencev v industrijsko cono na Krasu tržaška - v bistvu italijanska škofija odn, kurija - nekega dne tako "polasti" novih cerkva kot se je tekom razvoja "starih"? Kot Slovenci v tujini, in ne za mejami, ne mislimo na tej stopnji zavzemati stališča za eno ali drugo stran, želeli bi pa, da se debata vodi stvarno in osredotoči na bistvene reči. Ur.KT

"V zadnji številki Katoliškega glasa je odgovoril g. Jože Prešeren na naš uvodnik 'Ali si Slovenci res lahko privoščimo gradnjo dveh cerkva v Trstu'? Čudimo se, kako je mogel ugledni pisec razbrati iz našega članka toliko slabih namenov in hudobijske, kot nam jih podtika. V članku je med drugim rečeno, da se Novi list 'spotika nad pobudami za gradnjo novih cerkva', 'da se norčuje iz Marijine družbe', 'že samo misel, da bi se gradila kakšna cerkev... mu ne da miru', in še kaj.

Vsak lahko ugotovi, da je bil naš članek napisan brez žalitev in norčevanja (ali je to že norčevanje, če smo menili, da Marijina družba v svoje lastne molitvene namene ne potrebuje darov v obliki desetih milijonov lir?), povsem v stvarnem tonu in narekovan samo iz politične skrbi, da si ne bi Slovenci nepredvidno ogrozili položaja kot avtohtono prebivalstvo v Trstu, ki je živel tu že od zgodnjega srednjega veka skupaj z ve-

činskimi latinskimi prebivalstvom romanskega jezika, in se sami spravili v vlogo priseljenih Judov, Grkov, Srbov itd.

Ta politična skrb je bila v našem članku jasno izražena in poudarjena, pa tudi razložena. Zato je težko opravičljivo, da se nam skuša podtakniti slabe namene. Poslužili smo se samo svoje pravice kot demokrati in kristjani, da smo povedali svoje mišljenje o zadevi, ki pač zadeva vse verne Slovence v Trstu in ne samo Marijino družbo. Taka važna stvar, kot je gradnja nove cerkve (ali dveh), pač mora zanimati vso versko skupnost. Žalostno bi bilo, če je ne bi oziroma če bi šla brezbrizno mimo tega.

Menimo, da je podtikanje slabih namenov in jemanje ugleda tistemu, ki drugače misli, slaba navada, ki hudodiši po totalitarnih metodah. Težko nam je, da moramo opozarjati na to in svariti pred tem, da spet zapademo v take navade, ki smo jih komaj premagali.

Še enkrat moramo reči, da ne delimo optimizma g. Prešerna glede števila zadevnih Slovencev v Trstu in tudi ne glede tega, da jih odvrta od udeležbe pri mašah samo to, da je v sedanjih tržaških cerkvah premalo časa odmerjenega slovenskim mašam. Vzroki za odtujenost tolikih slovenskih ljudi Cerkvi so vse globlji in bolj zapleteni. Tu ni mesta, da bi se poglobljali vanje, a ob priložnosti bomo to storili. Sicer pa smo o tem že večkrat pisali.

Kakor se g. Prešeren po našem prepričanju vdaja prelahkemu optimizmu glede nekaterih stvari - tudi glede dominantne kulturne vloge Marijine družbe - tako pa je glede nekaterih preveč pesimističen, npr. ko piše: 'Ko ne bo več nobenega slovenskega verskega središča v Trstu, se bo... tu podrla tudi zadnja postojanka slovenske kulture'. Gotovo se to ne bo nikdar zgodilo. G. Prešeren pa bi moral dobro vedeti, da slovenska kultura ne more živeti samo od zraka in tudi ne samo od zidov kulturnih domov ali - novih cerkva. Potrebno ji je marsikaj več, zlasti pa kulturne miselnosti in volje, končuje NL

Okrogla miza o slovenskih cerkvah in fari

(zs)

Iz tržaškega tednika GOSPODARSTVO povzemam, da je kulturno združenje "Most" v Trstu 5. julija priredilo okroglo mizo o "Perečih problemih slovenskih katoličanov v Trstu". Srečanju je predsedoval prof. Aleš Lokar, sodelovali pa so M. Maver, Ljilij Valenčič, Ivo Jevnikar in dr. Jože Prešeren.

Pogovarjali so se okoli teme "Ali je pastoralno središče (posebna župnija) za Slovence v Trstu potrebna, ali je bolje, da so Slovenci vključeni v obstoječe župnije in tam uresničujejo svoje jezikovne in narodnostne pravice." Na žalost, list ni poročal o argumentu enega ali drugega govornika odn. o nagnjenjih, ki so med razpravo s poslušalci prevladovala. Če bo kje drugod o tem objavljenega kaj več, bom poročal.

Škofov vikar v Trstu je v KAT. GLASU 29. junija poročal, da se je tržaški duhovniški svet zavzel že 17. aprila za ustanovitev posebne slovenske župnije, medtem ko je zdaj tržaški škof imenoval štiri slovenske in italijanske duhovnike, ki naj preučijo vprašanje. Dr. Škerl je pozval vernike, naj pošljejo komisiji stvarne predloge. Po njegovem je pomanjkanje duhovnikov največja ovira za župnijo.

MARATONSKA POLEMIKA O ALTERNATIVI IN 'ALTERNATIVI'

POVZETEK KALEBOVEGA ODGOVORA LJUBU SIRCU V LANSKI DECEMBRSKI ŠTEVILKI 'HRVATSKE ZORE'

Urednik HRVATSKE ZORE g. Roko Kaleb je v lanski decembrski številki odgovoril dr. Ljubu Sircu v polemiki o "Demokratski alternativni" (gl. KLIC TRIGLAVA 452, avgusta 1977).

Kaleb zanika, da bi šlo v njegovi kritiki Demokratske alternative (HZ 286, marec-april 1977) za "razlikovanje brez razlike (distinction without a difference), kar da mu je očital dr. Sirc. Dokaz za to, da je že trud samega dr. Sirca, ki ga je ta vložil v svoj obširen odgovor na Kalebovo kritiko, Kaleb se strinja s Sircem, da je nekje treba pričeti; vendar je mnenja, da ni majhna razlika med njima v kvaliteti tega začetka; Kaleb smatra, da je "n. pr. objava skupnih izjav za javnost po sestankih nekaj Srbov in Slovencev z dvema-tremi Hrvati v danih prilikah in okoliščinah politično zelo slab začetek." In nadaljuje:

"Da ne bo dvoma o tem, za kaj gre, bom takoj pojasnil in povedal svojo osnovno misel: za takšne skupne javne nastope je neobhodno potrebna globlja in širša priprava tako na srbskem kot na slovenskem in na vseh ostalih nacionalnih odsekih, zlasti na hrvaškem. To ni bil po mojem prepričanju pravi in politično pravilen pričetek." Kaleb niti najmanj ne dvomi, da bodo nekega dne vsi, zlasti Hrvati in Srbi, morali sestiti za mizo, ne glede na to, če bo Jugoslavija obstala ali pa se bo razdelila na več samostojnih držav.

Roko Kaleb je bil presenečen nad "nekorektnostjo" "srednje-evropejca" Sirca, kot je ta naslovil svoj članek z "Alternativa 'Demokratski Alternativni'?", Po Kalebu da to napravljaja vtis, kot da je šlo za prevaro. "Sam naslov namreč že insinuirá, da iščem alternativo demokratski alternativni. In alternativa demokratski alternativni je, logično, lahko samo nedemokratska odn. protidemokratska. Dr. Sirc je namreč izrecno rekel: 'Roko Kaleb nima alternative za demokratsko alternativo' - kot da je Roko Kaleb takšno alternativo iskal! Resnica je, da se tudi jaz zavzemam za demokratsko alternativo obstoječemu stanju v Jugoslaviji. Večkrat je bilo zapisano v HRVATSKI ZORI, da ni kroatizacije brez liberalizacije..."

Kaleb dalje pravi, da je zanimivo, ko vidi dr. Sirc v izjavi Grupe za demokratsko alternativo edino možno obliko demokratske alternative. Toda Roko Kaleb je mnenja, da je n. pr. dr. Stanko Vujica predlagal drugačno alternativo: likvidacijo Jugoslavije pod nadzorstvom Združenih narodov, s tem, da se o vprašanju Bosne in Hercegovine, po gotovem času, plebiscitarno odloči, ali naj pripade Srbiji ali Hrvatski. Če je to v danih okoliščinah nerealna zamisel, potem je prav-

tako nerealna tudi izjava Grupe za demokratsko alternativo; in to da je Kaleb tudi trdil.

Dalje g. Kaleb zanika, da bi kdajkoli kjerkoli pisal in "očital, da je demokratska alternativa sprejemljiva za zahodne zaveznike", ob čemer je potem dr. Sirc vprašal, če naj bi se Grupa tej alternativni odpovedala, ker da je sprejemljiva za Zapad.

Potem Kaleb rekapitulira, kar je pomladi 1977 pisal v HRVATSKI ZORI: čeprav so zahteve Grupe logične, "evolucijske" in simpatične za Zahod, vse to ni dovolj za pripravo in izvedbo demokratične evolucije v Jugoslaviji. Dvoje je zlasti važno: 1) Balkanski polotok ni Iberijski polotok, in 2) evolucija iz enopartijskega reda v demokratičen red mora imeti za seboj politične sile, ki jo bodo podpirale in omogočile. Med Hrvati takih političnih sil ni. Zato ni mogoče biti optimist, kar zadeva novo demokratično evolucijo v Jugoslaviji.

Nato Kaleb navaja Sircева zunanje in notranje-politična izvajanja, ki da naj bi oslabila Kalebov pesimizem, in ga takole zavrača: mnenje, da Sovjetska zveza ne bo predstavljala oviro demokratski alternativni v Jugoslaviji je zmotno ob dejstvu, da se v Afriki še vedno nahaja pod sovjetsko zaščito kubanski ekspedicijski korpus. Čeprav je res, da se zahodne ideje širijo same, vendar v svetu za njimi ne stoji takorekoč nihče, ki bi jih podpiral in branil. Najmanj v pogledu Jugoslavije.

Čeprav so Nikezići, Dapčevići in Kavčiči še vedno živi, obstaja vprašanje, koliko politično pomenijo, ko nimajo podpore od zgoraj. "Kot smo videli, pričakuje dr. Sirc, da bodo stalinisti v Sovjetski zvezi omogočili liberalno-demokratsko evolucijo v Jugoslaviji. On verjame v moč Zapada (tudi jaz verjamem), toda takoj dodaja, da manjka temu Zapadu politična volja. Vsemu bi bilo treba še dodati, da je samo v nekem višjem smislu mogoče govoriti, da gleda Zapad s simpatijami na širjenje zapadnih idej v Jugoslaviji: politično in dejansko stalno podpira Tita odn. zdaj Kardeljev samoupravni pluralizem... Na koncu še dr. Sirc opozarja, da brez pristanka vojske ni demokratske alternative v Jugoslaviji. Hvala na opozorilu!" - dodaja Kaleb.

HRVAŠKI PRIMER NI ENOSTAVEN

Na očitek dr. Sirca, da mnogi Hrvati na gotov način govore o hrvaški državi, ki je popolnoma nesprejemljiv za Srbe, dodaja Kaleb: dr. Sirc očitno prelahko jemlje hrvaški primer. Za resno razpravo o tem je treba voditi računa o naslednjem:

- z demokratskega stališča je hrvaška zahteva po državni samostojnosti popolnoma zakonita;
- visoka mera racionalnosti in upoštevanja naše sestavljene stvarnosti je potrebna, pa tudi zavesti o skupnih interesih in predvsem strpnosti in to le ne na hrvaški strani, da bi mogla obstoječa skupnost obstati tudi v bodoče;
- pod vplivom različnih okoliščin je nacionalizem postal prevladujoče politično razpoloženje pri Hrvatih. Prav v tem hrvaškem primeru je mogoče videti vse pluse in minuse takega razpoloženja, zlasti če vzamemo v poštev tudi zgodovinski razvoj hrvaškega nacionalizma, počenši pri Ante Starčeviću. Tu

se pojavljajo problemi, ki jih ni mogoče rešiti v preko noči, in še manj v naglici,

Nato Kaleb nadaljuje:

"Ko sem pokazal na nerealnost demokratske alternative v sedanjih prilikah, ni bil moj namen dokazati, da so druge alternative realne. Toda objektivno in pošteno je treba prikazati, da vsi razlogi, ki napravljajo ostale alternative nerealne, veljajo tudi za Demokrasko alternativo; v hrvatskem primeru je še en dodaten razlog: politična baza takšne alternative je v hrvatskih vrstah danes zelo ozka. Ko tako govorim, mi niti najmanj ne prihaja na misel, da bi komu jemal pogum. Če bi hotel to delati, bi to zadevalo samo politično naivnost. Moj namen je bil povsem drug: z zagovarjanjem spustitve na področje stvarnosti - pospešiti politično akcijo in borbo.

PROBLEM SRBSKEGA PARTNERJA

Nato pravi urednik Kaleb, da je dr. Sirc v svoji kritiki preskočil osrednji problem, - osrednji vsaj za Hrvate, - ko je bilo govora o usodi hrvatskih Jugoslovancev in o vzrokih, zaradi katerih danes med Hrvati ni resnih političnih sil, ki bi podpirale skupno demokrasko alternativo. Tu se Kaleb sklicuje na Supilov memorandum britanskemu ministru Greyu (1915) glede srbsko-hrvatsko-slovenskega zedinjenja: "Do narodne unifikacije in fuzije ne more priti, kot bi bilo potrebno, če Hrvatska (z Zagrebom) ne bo sodelovala s polnim pristankom..." Ker o tej resnici niso vodili računa, so se hrvatski Jugoslavoani ločili od lastnega naroda in s tem postali breme tako hrvatsvu kot srbstvu. Takšno snubljenje Hrvatov zaradi "čuvanja Jugoslavije" se ponavlja tudi danes, kar ni čisto nič drugega kot nova J. R. Z., s hrvaškimi Jugoslavoani, ki tako postajajo žrtve gotove brezobzirne, pa tudi politično kratkovidne manipulantske tehnike. Rezultat je, da med Hrvati danes ni ljudi, ki bi podpirali nekakšno "špansko rešitev" Jugoslavije.

Nato postavlja Kaleb to-le vprašanje:

"Samo od sebe se vsiljuje vprašanje, če takšne sile obstajajo med - Srbi. Prav dr. Sircjev odgovor sam opozarja na ta problem, saj je odkril nekaj dejstev, ki so bila slabo poznana širši javnosti.

Dr. Sirc piše o gotovih Srbih v Grupi za demokrasko alternativo, ki jih imenuje kot 'nepopravljive ekskluziviste'. Ti ljudje ne le da še vedno žive in mislijo v miselnih okvirih državljanske vojne v Srbiji 1941-45, ampak se zelo hudujejo zaradi lastnih disidentov, ki so zbrani v Grupi Srbov demokratov v Franciji. Dr. Sirc jih obtožuje, da so prvi krivi, če je Grupa za demokrasko alternativo obstala sorazmerno ozek in zaprt krog.

Če prevladujejo takšne razmere v sami Grupi za demokrasko alternativo in če so tam 'nepopravljivi ekskluzivisti', kje so potem srbski partnerji za neko demokrasko alternativo?" vprašuje Roko Kaleb in takoj komentira: "Ali mar ni to en razlog več za prepričanje, da še daleč nismo 'zreli' za takšno akcijo in da se moramo najprej z vsemi silami lotiti pripravljanja terena v lastnih narodnih skupnostih zanjo, kar potem

nujno pomeni pred vsem ostalim - povratek k svojemu narodu", je zaključil svoj odgovor g. Kaleb.

ODGOVOR KALEBU:

Dr. Ljubo Sirc:

ŠE O DEMOKRASKI ALTERNATIVI IN 'DEMOKRASKI ALTERNATIVI'

Roku Kaleb vsi priznamo, da je odličen žurnalista. Da človek takšnega peresa ne more navesti nobenega resnega ugovora 'demokraski alternativni' na celi strani HRVATSKE ZORE, je najboljši dokaz, kako močna ta 'alternativa' je. Kalebovo razpravljanje ima dva dela: prvega, ki zadeva vsebino 'alternative', in drugega, ki se nanaša na postopek. Odgovoril mu bom po istem redu.

VSEBINA 'DEMOKRASKE ALTERNATIVE'

Roko Kaleb pravi, da so zahteve Grupe za demokrasko alternativo 'logične' in da ima sam 'približno iste cilje'. To sem tudi jaz trdil, ko sem napisal, da nima alternative 'demokraski alternativni'. S tem nisem mislil, da je 'antidemokraski', temveč da bi bila njegova alternativa natančno ista, če bi jo spravil na papir. Skratka, Roko Kaleb ni proti 'demokraski alternativni', marveč iz različnih razlogov noče imeti opravka z ljudmi, ki so to 'demokrasko alternativo' objavili. To potrjuje, ko piše, da je 'hvaležen tistim, ki so ugovarjali temu, da bi njega povabili'. Stara emigrantska (in jugoslovanska) bolezen je, da ni važno, kaj ljudje pravijo, temveč, kdo kaj reče.

Prav nič ne zamerim Roku, da mi očita 'podvalu'. Očitno se ni mogel domisliti nobenega izvirnejšega argumenta. Ukana naj bi bila v tem, da sem pisal, kot da je demokraska alternativa samo ena. Če bi hotel, bi se lahko skliceval na to, da sem o alternativni Grupi za demokrasko alternativo vedno pisal kot o 'demokraski alternativni', pod narekovaji. Vendar se ne bom zatekal k temu: alternative za demokrasko alternativo resnično ni. To ni zasluga Grupe za demokrasko alternativo, ki se alternative ni izmislila, temveč je samo 'logično' uporabila načela demokracije in samoodločbe na jugoslovanski primer.

Alternativa s plebiscitom v Bosni in Hercegovini ni demokraska. Zakaj ne, sem pojasnil v svoji prošnji dr. Krnjeviću v KT 462, junija mesca. Samoodločba ni samoodločba zgodovinskih enot, marveč samoodločba narodov na ozemlju, na katerem imajo večino.

Roko Kaleb mi nato očita, da jemljem hrvatski primer preveč na lahko roko. Ponavlja za mano, da je hrvatska zahteva po samostojnosti povsem legitimna. Seveda je, toda prav tako je srbska zahteva po ozemlju, na katerem imajo Srbi večino v Bosni in Hercegovini in na Hrvatskem. Kaj naj sedaj jaz ali kdo drugi stori, da mi bo Roko priznal, da imam hrvatski primer za dovolj resen? Vse, kar je mogoče storiti, je opozoriti

hrvatske nacionaliste, da njihove zahteve po samoodločbi niso tako preproste, in da je morda boljše kot razmejevanje, ki ne vodi nikamor, da se Hrvatje in Srbi odločijo za strpnost in skupno življenje, ki se mu kot sosedi tako in tako ne morejo izogniti. Potem moramo ostati pri enotah Hrvatski, Srbiji in Bosni in Hercegovini z vsemi zapletenimi odnošaji, ki jih to zahteva, predvsem z narodnimi manjšinami.

POSTOPEK ZA DEMOKRATSKO ALTERNATIVO

Roko Kaleb pravi, da je najslabši začetek, izdati proglose. Verjetno je to res najslabši začetek, le da nobenega drugega začetka ni. Urednik HRVATSKE ZORE bi rad imel prej globlje in obširneje priprave. Kakšne in kje? In koliko časa naj bi se šli mance?

Roko Kaleb pravi, da je pri nas potrebna velika doza racionalnosti, a da je med Hrvati postal nacionalizem dominantno politično razpoloženje, kar menda pomeni, da dandanes med Hrvati z racionalnostjo ne opraviš veliko, ker jih vodi predvsem čustvenost. Nima mo časa do smrti, temveč morda samo do Titove smrti, da se ukvarjamo z globljimi in širnimi pripravami. Če ne storimo ničesar, nas utegne boleti glava. Zato se mi zdi, da je nujno zdravljenje s šokom in da je najbolsše, da šok pride od Slovencev. Žal je naš šok lahko samo slaboten, namreč da povemo, kdo ima po našem mnenju (domišljamo si, da je nepristransko) kakšne pravice. Morda bodo hrvatski nacionalisti končno le začeli misliti.

HRVATSKA ZORA piše, da se je sestankov v Stanstedu udeležilo nekaj Slovencev in Srbov in dva trije Hrvatje. Tudi če bi bilo to res, to ne bi nič spremenilo na stvari, da je 'demokratska alternativa', ki je na teh sestankih nastala, logična. Pa niti res ni: od Slovencev so se sestankov udeležili ljudje, ki si smejo domišljati, da predstavljajo krščansko demokracijo in liberalizem, obe tradicionalni slovenski struji. Hrvate je zastopal Mačkov tajnik z njegovim pristankom, sin bivšega predsednika skupine hrvatskih poslancev in bivši pomočnik zunanjega ministra, ki ga je na to mesto postavil Maček. Skupina je imela ves čas stike z bosansko-hercegovskimi muslimani. Od Srbov so bili navzoči ljudje, ki se menda upravičeno lahko imajo za naslednike demokratske stranke, in cela vrsta neodvisnih, med njimi en radikal. Kaj bi HRVATSKA ZORA ali kdor koli še rad imel? Za začetek je to več kot dovolj - ali je doslej sploh kdo v emigraciji dosegel vsaj tako reprezentativnost? Seveda bi bila skupina lahko še bolj reprezentativna in upajmo, da bo to tudi postala.

Roko Kaleb nadalje pravi, da 'demokratska alternativa' ni nič bolj realna kot vse ostale nerealne (in pristavljamo nedemokratske) alternative, na primer zahteva hrvatskih nacionalistov po neodvisni hrvatski državi do Drine. Zdi se mi, da je večja realnost 'demokratske alternative' v tem, da računa s Srbi in da računa z Zahodom.

HRVATSKA ZORA je v številki za maj-junij objavila predavanje, ki ga je pred Ameriško-hrvatskim

akademskim društvom imel šef jugoslovanske sekcije v State Departmentu. Jasno je poslušalcem povedal, da ameriška politika ne more podpirati pluralizma v Jugoslaviji, doker ne pomeni kaj več kot separatni nacionalizem.

Hrvatski nacionalisti se obnašajo, kot da bi bili sami na svetu ali vsaj na Balkanu. Res je, da mora realna politika za jugoslovansko ozemlje upoštevati Hrvate, toda prav tako mora upoštevati tudi Srbe. In medtem, ko bi 'demokratska alternativa' mogla biti sprejemljiva za hrvatske nacionaliste, ko nehajo s svojimi pretiranostmi, si ni mogoče misliti, da bi pod kakršnimi koli pogoji Srbi mogli pristati na zahteve, ki so v bistvu hrvaški imperializem. Povrh imajo ravno prečanski Srbi iz razumljivih vzrokov (prvi so bezali v gozd, ker so jih ustaši pobijali) največ vpliva v vojski, tako da je lahko realna samo rešitev, ki vsaj minimalno upošteva njihove interese.

Roko Kaleb se smeje mojemu mnenju, da bi Sovjeti morda pristali na nevtralnno Jugoslavijo in da bi jim utegnili biti celo ljubša kot titoistična. Nedvomno bi Sovjeti najrajši Jugoslavijo imeli pod svojo kontrolo, toda kaj če bi je vendarle ne dobili tako zlahka. Ali ne bi bila potem zanje sprejemljiva Jugoslavija à la Finska ali à la Avstrija. In kdo ve, če ne bi bilo zato celo veliko jugoslovanskih komunistov za kaj takega. Ne pozabimo, da so na zedinjenem kongresu najbolj ploskali Berlingueerju, kar bi utegnib pomeniti, da je celo po čistki spet veliko nikezičev, latinovič, kučarič in kavčičev.

ŠE DVE TOČKI

Roko Kaleb in mnogi drugi pravijo, da Hrvati med Srbi nimajo partnerjev, ker so Srbi preveč razdeljeni. Če bi bil to resen ugovor sporazumevanju, potem bi Srbi pač lahko isto trdili o Hrvatih in ne bi sploh nikoli prišli nikamor. Tudi Hrvatje so končno razdeljeni na HSS in HNV in še na nekaj drugih.

Glavna stvar ni iskanje partnerje, marveč pomirljiva politika namesto govoričenja o srbo-komunizmu in o tem, da s Srbi sploh ni mogoče govoriti. Tako govoričenje samo kaže na neresnost tistega, ki to pravi na našem ozemlju. Roku Kaleb seveda kaj takega ni mogoče očitati. Nasprotno Roko Kaleb piše o vsem tako, kot je mogoče od razboritega človeka pričakovati. Ravno zato je tako presenečenje, da je 'demokratsko alternativo' napadel, kot da bi ga bila ujedla osa.

Popolnoma prav ima, ko Grupi za demokratsko alternativo očita, da se zapira sama vase in da posebno njeni srbski člani nočejo sodelovati z drugimi. Toda tisti srbski člani, ki so v resnici tako razpoloženi, se ne branijo govoriti z drugimi Hrvati marveč predvsem z drugimi - Srbi. Celu ugovori proti povabilu Roku Kaleb su bili vedno utemeljeni s tem, da njegovi srbski prijatelji niso sprejemljivi.

Urednik HRVATSKE ZORE nam vsem priporoča,

da se moramo vrniti k svojim narodom. Kako človek to stori? Če se človek, ki govori tisto, kar se mu zdi pametno, loči od svojega naroda, nam ne more nihče več pomagati. Zelo me zanima, kako se bo narodu približeval Roko Kaleb. Upam, da ne s tem, da bo nehal zagovarjati pametne misli, kot je to delal doslej, in se bo začel zatekati k neslanim nacionalističnim parolam.

V DOMOVINI SE ZAVEDAJO NEVARNOSTI, KI PRETI VSEM OD SOVJETOV

Na drugi seji novega centralnega komiteja Zveze komunistov Hrvatske 11. julija v Zagrebu je bil eden najbolj pomembnih govornikov Milutin Baltić, sekretar tega komiteja. Med drugim je opozoril na okrepljeno sovražno delovanje v državi in republiki.

O tem delu Baltičevega govora, je zagrebški VJESNIK skopo poročal, ljubljansko DELO sploh nič, razpisala se je pa 12. julija beograjska POLITIKA, po kateri povzemam sledeče:

O teh pojavih protisocialističnih in sovražnih tendenc je Baltić govoril tudi nekaj več, pri čemer je opozoril, da je čutili agresivnejše delovanje nacionalističnih sil takohrvatskega kot srbskega nacionalizma. Tu gre tudi za centralistične tendence, potemza različne vidike levičarstva, tehnokratskega strujanja, dogmatskih pojmovanj. Poudarjajoč, da se mora Zveza komunistov odločno upreti vsem takim pojavom, je Baltić opozoril, da si del pripadnikov nacionalistične grupacije iz leta 1971, ki je prišel iz zaporov, "ponovno prizadeva aktivirati in ostvariti organizacijo in to na dokaj agresiven način." Prišlo je tudi do "aktiviranja" Djilasa in Čosića iz Beograda, je navedel Baltić, in opozoril na prizadevanja, da bi prišlo do svojevrstne povezave z nacionalističnimi in praxisovskimi elementi iz Zagreba, "z namenom, da pride do ustanovitve enotne opozicijske fronte, ki naj bi dobila neko legalno obliko in prejela možnost nekega zunanjega priznanja in podpore v borbi proti socialističnemu in samoupravnemu razvoju pri nas." Potem navaja POLITIKA, da je Baltić omenil diverzantske akcije skupaj s cerkvijo in književnikom Kulundjićem za organizirano zborovanje v Trebarjevu, (kjer je bil rojen Stjepan Radić, čigar petdesetletnico umora v beograjski skupščini obhajamo letos; op.) Baltić je dalje opozoril na nekritičen članek o Radiću v zagrebškem VJESNIKU ter na spominske članke o dogodkih pred desetimi leti v STUDENTSKOM LISTU. Duh pisanja teh člankov, je pripomnil Baltić, je v celoti na liniji 1968 (Hrvatske Pomladi, op.).

Prav tako so bili storjeni poskusi, da bi se glede vprašanja človeških pravic ostvarila osnova in pogoji za politični pluralizem proti našemu samoupravnemu kurzu in proti pluralizmu samoupravnih interesov.

Pri tem je Baltić dejal, da naj bi se v to vključila tudi emigracija in tuje sovražne sile.

Tako po beograjski POLITIKI.

VESELICA V BEOGRAD, DJILAS V ZAGREB

Baltičevo izvajanje v gotovem pogledu odgovarja dejstvu, če seveda prezremo vse Baltičevo dialektično zavijanje, obračanje, frazarjenje in zmerjanje. Tlačno

je, da sta se znana hrvatska prvoborca Veselica in Vuleta sestala v Beogradu z Djilasom, Barovićem in Ignjatovićem, poznanimi srbskimi opozicionalci. Govora je bilo o pravem značaju Hrvatske pomladi in o pomanjkljivosti tedanje taktike, ko Zagreb in Beograd nista nastopala složno. Govorili so tudi o hrvaškem vprašanju na splošno. Začetkom julija je potem Djilas, tudi v imenu drugih srbskih nacionalistov, obiskal Zagreb, da bi tako vrnil Veselici obisk in se obenem sestal še z generalom Tudjmanom, b. podpredsednikom Matice Hrvatske Vladom Gotovcem in drugimi.

Kasneje je Djilas izjavil, da je končno treba rešiti hrvaško vprašanje, ker brez te rešitve ne bo obstanka niti Srbom niti Hrvatom, kar je končno tudi stalna vaba Sovjetski zvezi, da se neprestano vmešava v notranje zadeve Jugoslavije. Djilas je obsodil nečloveško ravnanje s hrvaškimi intelektualci po zaporih in je bil mnenja, da mora proti temu protestirati tudi srbska opozicija. -za-

Tuji komentar na os Zagreb-Beograd

Kot dopolnilo gornjega članka bi mogli omeniti, da je znani nemški komentator Carl G. Stroehm 18. julija pisal v znanem nemškem dnevniku DIE WELT o isti zadevi. Pod naslovom "Titovi srbski in hrvaški nasprotniki se pogajajo o enotnosti", se je Stroehm skliceval na zadnji partijski kongres v Beogradu, na katerem da so pozvali vse tiste, ki so za socializem in samoupravljanje, naj se pridružijo in pomagajo graditi socialistično družbo. V istem smislu da je pozival tudi Kardelj. Dejstvo je, da se tako vladajoči komunisti kot tisti, ki so v opoziciji, boje zapletov, ki bi utegnili nastati po Titovi smrti, zapletov, ki bi jih mogli izkoristiti Sovjeti.

Amerikanci in Koroški Slovenci (nadaljevanje s 6. strani)

biti poučeni o teh korakih.

Predsednik Carter je odločen, da mora biti širše izvajanje človeških pravic osrednja točka ameriške zunanje politike. Toda očitno je, da je treba očitne kršitve človeških pravic, pa tudi možne intervencije glede spoštovanja človeških pravic ali glede ustavitve njihovih kršitev, obravnavati z gotovo mero in fineso, da bo akcija učinkovita. Javno obdolževanje, odprto vmešavanje in izredna pozornost posameznim primerom so včasih kazali, na protiučinkovitost.

V gotovi meri delim skrbi g. Bevca glede ravnanja s slovensko manjšino v Avstriji, toda uverjen sem, da je moč reči, da je državno tajništvo posvetilo gotovo mero pozornosti temu vprašanju in da se je položaj do gotove stopnje izboljšal. S tozadevnim delom je treba nadaljevati skupaj z avstrijsko vlado. Avstrijska nevtralnost je važna za zapadno varnost in Avstrija je bila od konca druge svetovne vojne tesen prijatelj Združenih držav, čeprav ta dejstva ne smejo zmanjšati naših skrbi za človekove pravice pri vseh narodih Evrope.

Z lepimi pozdravi, Tvoj

Lee H. Hamilton,
Predsednik Pododbora za
Evropo in Bližnji vzhod."

Slovenski duhovnik Ludvik Ceglar je v Braziliji prosil kardinala Arnsa, naj opozori predsednika Carterja, ko se je ta mudil na obisku v Rio de Janeiru, na slovensko manjšino v Avstriji, kateri so kraten gotove pravice. Ta je to storil in tudi izročil memorandum zunanjemu ministru Vanceju.

TERORISTI ALI JUNAKI ?

Da bi mogli bolje razumeti ozadje zategnitve odnošajev med Zahodno Nemčijo in Jugoslavijo glede izročitve nemških teroristov odn. hrvaških nacionalistov, je treba iti pol leta nazaj na Švedsko. Opis zdaj že nekoliko starih dogodkov pojasni, zakaj je prišlo do ohladitve jugoslovansko-švedskih odnošajev, pa tudi, zakaj se more Beograd tako trmasto upirati Bonnu.

Takratni podpredsednik jugoslovanske vlade in zvezni sekretar za zunanje zadeve Miloš Minić je bil na obisku na Švedskem od 9. do 11. januarja. Ker Švedi niso formalistični birokrati tiste vrste kot Jugoslavlani, ob obisku ni bilo izdano skupno sporočilo. Ob vrnitvi v Beograd je Minić izjavil, da so obisk in pogovori potekali "v prijateljskem ozračju" in da se odnosi in sodelovanje "dobro razvijajo". Posebno pozornost so v razgovorih posvetili gospodarskim stikom in nekaterim vprašanjem v zvezi z bivanjem naših državljanov, ki so v tej državi na začasnem delu. Dogovorili so se, da bodo podpisali socialno konvencijo. "Prepričani smo, da bodo doseženi dogovori pripomogli k še ugodnejšem razvoju dvostranskih odnosov in sodelovanja v prihodnosti". Pogovarjali so se seveda tudi o mednarodnih odnosih, begunskem helsinškem sestanku, razorožitvi, odnosih med razvitimi in nerazvitimi državami in kriznih zarišč na svetu. Prepričali so se, "da so stališča Švedske glede vrste vprašanj zelo blizu stališčem Jugoslavije in neuvršenih držav na sploh". Minić je bil prepričan, da "bodo naš obisk in plodni pogovori, ki smo jih imeli na Švedskem, dali nove spodbude za nadaljnje uspešno in vsestransko sodelovanje naših držav".

Švedska zunanja ministrica Karin Söder je ob slovesu na letališču dejala, da so dvostranski odnosi "zelo dobri. Pri nas je veliko Jugoslovancev, ki so se na Švedskem izkazali kot dobri delavci. Dali so nam možnost, da se bolje seznanimo s kulturo vaše države, prepričana pa sem, da bodo tudi oni prispevali k nadaljnjemu izboljševanju naših odnosov".

HRVATI NA ŠVEDSKI TV

Komaj tri tedne po Minićevem obisku so se Švedi lahko bolj seznanili vsaj z enim jugoslovanskim vprašanjem, kar pa ni prispevalo k izboljševanju odnosov. Švedska televizija je namreč 2. februarja predvajala program Bengta Göranssona pod naslovom "Hrvati - teroristi ali borci za svobodo." Ze sam naslov je bil dovolj, da je uradni Jugoslaviji pognal kri v glavo. V programu so med drugimi dajali izjave tudi stari znanci iz časov "nacionalistične evforije" leta 1971 Ivan Zvonimir Čičak, Franjo Tuđman, Vlado Gotovac in Bruno Bušić, ki so v Jugoslaviji odsedeli zaporne kazni in so bile njihove izjave tudi posnete v Jugoslaviji. Kot je mogoče pričakovati, so govorili o zatiranju Hrvatov v Jugoslaviji.

Švedski časnikar je naprej prikazal nastanek in

razvoj Jugoslavije, Radićev umor, umor kralja Aleksandra, razpad države in nastanek Neodvisne kraljevine Hrvatske, kjer "so Ante Pavelić in njegovi pomočniki sprovajali krvavo vladavino." Potem je Göransson govoril o Titu in njegovih partizanih, njegovi zmagi, prelomu z Moskvo in končno o hrvaški pomladi, ko je prišlo do zahtev po večji samostojnosti. To je leta 1971. pripeljalo do Karadjordjeva, kjer je bilo odločeno, da je treba izkoreniniti nacionalizem; temu so sledile aretacije in preganjanja.

Göransson je bil tudi mnenja, da so te nasilne mere dejansko povečale nevarnost za skupno državo, nakar je kar dobro pojasnil, zakaj recimo Švedine kažejo dovolj zanimanja za hrvatske nacionalne zadeve; en vzrok je obremenjenost Hrvatov zaradi ustaških zločinov med vojno, drugi vzrok pa je v važnem vojaško-strateškem položaju Jugoslavije, kjer Titov režim drži skupaj razne sredobežne elemente.

Od tu dalje je Göransson prešel na neposredne stike z ljudmi ter na njihove izjave v sami Hrvatski (večinoma, a ne vse, seveda anonimne); pa tudi na ljudi v emigraciji. Objavil je izjave predstavnikov nekakega "demokratskega nacionalnega pokreta v Hrvatski", ki so bili proti terorju in niso imeli nobene zveze z ustaši, ampak se bore za demokracijo in večjo hrvaško samostojnost v Jugoslaviji. Nato je sledil intervju s Čičkom, bivšim študentovskim voditeljem hrvaške pomladi, potem z upokojenim generalom Tuđmanom in književnikom Gotovcem. Od tu se je Göransson premaknil v Nemčijo k emigrantom: obiskal je eno od tajnih vežbališč v Nemčiji, kjer se svobodni Hrvati vežbajo v rabi modernega orožja itd.

"In kaj po Titu?" - je potem vprašal švedski avtor. Čeprav nihče resno ne računa na oboroženo intervencijo velesil, tudi nacionalističnih pokretov ne gre precenjevati. Vendar pa lahko pride do tega, da dobijo velesile vpliv na Jugoslavijo s političnimi sredstvi. Ne gre namreč pozabiti na simpatije, ki jih goje starejše generacije in starejši borci do Sovjetov. Druga možnost je, da lahko Zahod pridobi na vplivu, če mu uspe pridobiti demokratsko opozicijo za uporabo demokratičnih metod. To pa pomeni, da se mora Zahod bolj zanimati za Hrvatsko in da je treba resnje jemati razne politične izjave. To bi morda pripeljalo do tega, da bi več Hrvatov nehalo biti teroristi ali borci za svobodo, kakorkoli se potem že nazivajo: namesto tega naj bi postali ljudje, ki jim je do večje demokracije. (To je grob povzetek izčrpnega poročila, ki ga je o televizijski oddaji objavila londonska NOVA HRVATSKA.

JUGOSLOVANSKA REAKCIJA

Švedskega veleposlanika v Beogradu so 9. februarja poklicali na zvezni sekretariat za zunanje zadeve in mu izročili "oster protest zaradi proti-jugoslovanske gonje v kraljevini Švedski, ki je v nasprotju s stanjem odnosov med dvema državama in naznanjeno željo obeh držav, da se dosedanje dobro in vsestransko sodelovanje nadaljuje."

Zvezni izvršni svet je 10. februarja razpravljaj o tej zadevi, izrazil zaskrbljenost in naročil sekretarju za zunanje zadeve, naj pazno zasleduje razvoj.

In naslednjega dne, 11. februarja, je švedska televizija ponovila program o Hrvatih, in sicer tik pred programom, namenjeni m jugoslovanskim delavcem na Švedskem.

Na tiskovni konferenci 14. februarja je predstavnik zveznega sekretariata za zunanje zadeve Mirko Kalezić dejal, da "ne gre le za televizijski program, temveč za kombinirane poteze švedskih uradnih organov in švedske televizije, katerih posledice za razvoj odnosov nam vzbujajo globoko zaskrbljenost." Švedski TV film "zagovarja tudi vse oblike boja proti Jugoslaviji in neposredno podpira teroristične napade na njeno nedotakljivost. V istem času, ko so predvajali to oddajo na televiziji, so zaprli jugoslovanske državljane, tik po tej aretaciji, o kateri sicer nismo dobili nobenega uradnega pojasnila, pa so nekega uslužbenca jugoslovanskega veleposlaništva na Švedskem proglasili za nezaželjeno osebo. Namesto da bi švedski organi v duhu dobrih odnosov med državama vplivali na vzdušje, ki ga je ta film sprožil na Švedskem, se je zgodilo ravno obratno - zdi se, kot da švedska televizija vpliva na ravnanje švedskih uradnih organov."

Švedski časopisi so poročali, da so zaprti jugoslovanski državljani, milo rečeno, izvajali pritisk na sonarodnjake na Švedskem, glede uslužbenca veleposlaništva, ki ni bil diplomat, pa so rekli, da je "njegova dejavnost preseгла okvire normalne dejavnosti". Kalezić je dejal, da so Švede "opozorili, da so te navedbe popolnoma neutemeljene, kajti omenjeni administrativni uslužbenec, pa tudi drugi uradni predstavniki SFRJ na Švedskem niso dali nobenega povoda za takšne namige in obtožbe."

BALONČEK JE POČIL

Jugoslovanski tisk dolgo časa o vsebini televizijske oddaje ni poročal, tako Hrvati v domovini dejansko niso vedeli za kaj je šlo, Hrvati na delu v tujini so bili pa o tem obširno obveščeni iz emigrantskega, pa tudi tujega tiska, kolikor jim je bil ta dostopen. Tako so bili dejansko Hrvati, spričo molka režimskega tiska, obveščeni o televizijski oddaji le iz tiska, ki je bil nasproten beograjskemu režimu. Ta se je končno le zdrznil in zavedel, kakšne utegnejo biti psihološke in politične posledice pri Hrvatih zunaj in doma spričo te beograjske-zagrebske cenzure, pa je naročil VIJESNIKU, da je 18. marca objavil veren prikaz švedske televizijske oddaje. Čeprav ga je opremil tudi z obširnimi komentarji, ki so bili vse prej kot objektivni ali resničoljubni, je vendar hrvaška javnost končno mogla zvedeti, za kaj je šlo. Ugotovila pa je gotovo tudi, da hrvaška borba zunaj v svetu ni kar tako od muh, če so jo celo dotleje notorično pro-titovski usmerjeni Švedsi vzeli resno in se je moral celo komunistični režim sam vdati in objaviti prikaz televizijske oddaje. Mnogim Hrvatom, zunaj in doma, se je tedaj dvignila glava.

TITO JE DRUGEGA MNENJA

Kakor poroča poslednja NOVA HRVATSKA, je bila jugoslovanska vlada ogorčena nad dejstvom, da obstaja v Zahodni Nemčiji vežbališče za hrvatske teroriste, kot je to bilo razkrilo na švedski televiziji. Dopisnica švedskega večernika EXPRESSEN je 27. junija poročala, da je tako taborišče dejansko obstajalo v Schwarzwaldu blizu Tubingena in da je to razjezilo Tita; po njenih vesteh nameravajo Jugoslovani izpustiti in poslati v Libijo štiri nemške teroriste, ki jih imajo zdaj v priporu, če v roku 19 dni Nemčija ne izroči Jugoslaviji 8 Hrvatov, ki jih ta zahteva.

NI BILO VSE ENOGLASNO PRI POLJSKEM OBISKU

Z nekajtedensko zamudo je prišel 2. junija na obisk k Titu Edward Gierek, prvi sekretar poljske partije, ki je odlagal svoj obisk najbrž zaradi slabega Titovega počutja. Giereks spremstvom je priletel v Pulj in odjadral na Brione, kjer ga je sprejel Tito. Tistega dne je Tito priredil svečano kosilo, zvečer pa ga ni bilo na spregled. Večerjo je priredil Stane Dolanc. Naslednje jutro so se vsi skupaj odpravili na križarjenje z Galebom, kjer so tudi imeli pogovore in kosilo. Med kosilom so Gierek in njegovi zapeli Titu poljsko napitnico "Sto let, sto let, naj živi sto let," potem pa so se poslovili in se z manjšo barko odpeljali v Pulj. Tito se tiste dni ni mogel dobro počutiti proti večeru, ker je pač star.

Kljub temu, da se Tito in Gierek nista kaj prida pogovarjala, so 3. junija izdali dolgo skupno sporočilo, v katerem poudarjata "načela neodvisnosti, enakopravnosti in obojestranskega spoštovanja razlik v poteh graditve socializma in v mednarodnem položaju obeh držav", ki so zapisana v jugoslovanski-poljski deklaraciji z dne 8. maja 1973. Potem je bilo veliko govora o mednarodnih problemih: oba se zavzemata za izboljševanje odnosov med evropskimi državami, za popuščanje napetosti in razoroževanje, za pravičen mir na Bližnjem vzhodu, dokončno likvidacijo kolonializma in take reči. En sam odstavek na koncu je posvečen mnenjem o "aktualnih problemih komunističnega in delavskega gibanja." Tito in Gierek opozarjata na velik pomen berlinske konference "za razvoj odnosov in enakopravnega sodelovanja" med partijami, ter izražata "trdno odločenost" svojih partij, "da bosta prispevali k razvijanju internacionalističnega prostovoljnega sodelovanja in solidarnosti komunističnih in delavskih partij na podlagi načel, sprejetih v dokumentu berlinske konference."

Toda jugoslovanski časopisi so poročali, da sta se Stane Dolanc in Aleksandar Grličkov pogovarjala z Edwardom Babiuchom, članom politbiroja in sekretarjem CK poljske partije in kot kaže, so se počili zaradi evrokomunizma. ZKJ podpira evrokomunistične partije "pri uresničevanju njihovih avtonomnih in samostalni ciljev, kar seveda ne pomeni, da se istovetimo z njihovimi strategijami," kot je pisala BORBA. "Poljska stran je omenila realnost obstajanja 'evrokomunizma', pri čemer je tudi poudarila neka vprašanja delovanja zahodnoevropskih komunističnih partij, s katerimi se ne strinja." O tem v skupnem sporočilu ni bilo niti besede. (ds)

Dr. Ljubo Sirc:

STANJE JUGOSLOVANSKEGA KOMUNISTIČNEGA GOSPODARSTVA

V razdobju 1948-1976 je gospodarstvo SFRJ rastlo po stopnji približno 6,5 x % letno. Ta stopnja rasti je dobra, toda po podobnih stopnjah so rastle tudi Grčija, Španija in Portugalska. Slabši je bil v Jugoslaviji napredek osebne porabe, ki je rastle le za približno 4,3 % na leto, če začnemo računati od ravni leta 1939. Predvno raven je potrošnja namreč dosegla šele leta 1958.

Še bolj problematična postane rast jugoslovanskega gospodarstva, ako se ozremo na njene vire. Investicije so znašale okoli 30 % družbenega bruto produkta; delovna sila v družbenem sektorju je od 1 milijona leta 1948 skočila na sedanjih pet milijonov, kar pomeni, da je rastle po stopnji 5,4 % na leto; zunanja pomoč je ocenjena na 5 % družbenega bruto produkta delno v obliki posojil, tako da znaša zunanji dolg Jugoslavije okoli 4 milijarde dolarjev, po nekaterih ocenah celo 8 milijonov dolarjev. Čim vzamemo to porabo sredstev v poštev, rezultati razvoja gospodarstva v SFRJ napravljajo precej manjši vtis.

Razen tega se del rasti preprosto izgublja, ker okoli 10 % proizvodnje ostane na zalogah, medtem ko investicije v proizvodjalne kapacitete ostanejo v veliki meri (do 40 %) neizkoriščene.

Investicije so sploh osrednji problem. Nekdaj so bile politične in so bile zato slabo usmerjene, nato so jih izročili v precejšnji meri samoupravnim organom, toda tudi njihovo investiranje ni učinkovito. Predvsem je sedaj akumulacija v podjetjih nezadostna - ne krije niti obnovo izrabljenih kapacitet. Zaradi tega morajo investicije financirati banke, in sicer iz denarne emisije in iz privatnih prihrankov. Posledica tega je, da podjetja plačujejo mnogo obresti, tako da se pritožujejo, češ da banke jemljejo sredstva iz rok producentov. Banke seveda tega ne bi mogle delati, če bi podjetja več akumulirala, to je ne bi vsega razdelila za osebne dohodke.

Kljub temu podjetja grmadijo investicije, ker so obresti v resnici prenizke, ker mezde niso znane vnaprej in ker investicije, na katere ne plačajo tržnih obresti, vsaj do neke mere dvigajo produktivnost in torej mezde, ki se izračunavajo naknadno. Ker pa tako podjetja prihajajo do financ na lahek način, investicije izvršujejo brez zadostne pozornosti. Nadalje tudi sposobnost investitorjev ni velika in so investicije slabo izbrane.

Teoretično je mogoče razložiti, zakaj ima samoupravno gospodarstvo take posledice. Predvsem je nemogoče izvesti odgovornost za gospodarske odločitve. Začetne odločitve, naj se kako podjetje zgradi, so v glavnem v rokah političnih oblasti, ki kasneje več ne odgovarjajo za vodstvo vsakdanjih tekočih poslov. Tako ni mogoče vedeti, kdo je kriv za kasnejše slabe rezultate, ali prvotni investitorji ali tisti, ki kasneje odločajo o

tekočih zadevah. Zaradi fluktuacije osebja niti posledice tekočih odločitev ne padejo na one, ki so jih sprejeli, ker jih utegne večina tedaj že biti zaposlena v drugem podjetju ali v pokoju. Zaradi tega bi bilo nepravilno, če bi zaradi slabega poslovanja zmanjševali delavske plače, kar delavci tako in tako odklanjajo in zahtevajo, da naj bodo mezde - ali osebni dohodki, kakor se sedaj reče - več ali manj iste v dobrih in slabih podjetjih.

Delavcem ni v korist, če akumulirajo, to je varčujejo za podjetja, ki niso njihova marveč "družbena". Ako podjetje zapustijo, izgube tisti del prihrankov, ki so jih za časa dela v podjetju oni prispevali. Zato zahtevajo, naj se jim kar največ izplača kot osebne dohodke. Sploh ni psihološko-gospodarskega mehanizma, ki bi vsklajal koristi samoupravnih 'podjetnikov' in publike. Tak mehanizem - ki ga je opisal že Adam Smith - obstaja le, če je podjetje last podjetnikov, tako da jim je v korist vlagati v podjetje in izboljševati proizvodnjo.

Jugoslovanski sociologi tudi trdijo, da kolektivi ne morejo voditi podjetij, še manj pa racionalno investirati. Za to nimajo potrebnega znanja in informiranosti. Proučevanja informacij zahteva celega človeka in ga ni mogoče opraviti mimogrede ob drugem delu. Zato dejansko podjetja upravljajo poklicni direktorji, ki popuščajo delavcem edino, kar zadeva izplačevanje osebnih dohodkov. Toda formalno nimajo pooblastila, da bi vodili podjetja na svojo roko, kar pa vendarle delajo, ker ni nikogar drugega, toda pri tem jih ne omejujejo nikakršni pravni predpisi, saj bi po teh predpisih vse odločanje in odgovornost zanj pripadalo samoupravnim organom.

Končna posledica vsega tega je, da jugoslovansko gospodarstvo trpi zaradi inflacije, ki jo povzročajo pretirano visoki osebni dohodki, medtem ko podjetja pogosto delajo v izgubo. Ves sistem gre naprej le zato, ker ga napaja denarna emisija. Kadar koli oblasti z denarno politiko skušajo zaustaviti inflacijo, se rast gospodarstva skoro ustavi.

Delavsko samoupravljanje seveda ne pomeni, da ne more priti do nasprotij med koristmi posameznih skupin delavcev med seboj ali med njimi in potrošniki. Dolga leta je zaradi tega prihajalo do stavk. Najbolj seveda trpe koristi tistih, ki zaradi neracionalnega investiranja ne dobijo zaposlitve ali jo morajo iskati v tujini. Dasi v podjetjih 10 do 20 % zaposlenih nima pravega dela (prikrita brezposelnost), je 13 % delovne sile izven kmetijstva odprto brez dela, nadaljnjih 13 % pa dela v tujini.

Leta 1975 je povprečni osebni dohodek znašal okoli 300 dinarjev kar je £100 ali \$200 na mesec.

Vsekakor so komunisti sami na koncu šestdesetih let prišli do sklepa, da spontano samoupravljanje ne funkcionira, ter so zato uvedli družbene in samoupravne pogodbe in dogovore kot regulativo. V svojem govoru o sistemu socialističnega samoupravljanja je Kardelj celo dejal, da delavci sami ne morejo upravljati po svojih empiričnih reakcijah, temveč jih morajo pri tem voditi

zavestne družbene sile. Ni čudno, da imajo delavci tako samoupravljalne po Kardeljevem lastnem priznanju za besedičenje. Učinkovitost seveda ni vse, toda samoupravljanje v Jugoslaviji ne prinaša ne učinkovitosti ne ustvarjalnega zadovoljstva širokim slojem delavcev.

JUGOSLOVANSKA VERZIJA DOGODKOV JE BISTVENO DRUGAČNA OD BOLGARSKE

Od našega sodelavca

Bolgarski vodja Todor Živkov, ki je predsednik državne sveta in prvi sekretar partije in ima torej vse vajeti v svojih rokah, je 15. junija govoril v Blagojevgradu, glavnem mestu bolgarske Pirinske Makedonije. Dotaknil se je odnosov z Jugoslavijo in slovesno izjavil, da je pripravljen "takoj brez kakršnihkoli pogojev in kakršnega-koli odlašanja" podpisati z Jugoslavijo izjavo o nedotakljivosti meja in odpovedi ozemeljskim zahtevam.

Predlog je jugoslovansko vlado začuda presenetil nepripravljeno, čeprav se je pozneje pokazalo, da je Živkov po dolgem času javno sprejel del predloga, o katerem so se vlekle tajna pogajanja pred dvema letoma. O Živkovem predlogu so najprej malo poročali. Na kongresu čez en teden ga sploh niso omenili. Svoje dni bi o taki stvari spregovoril Tito. Zdaj pa je šele po dveh tednih, 29. junija, predstavnik Mirko Kalezić posredoval novinarjem izjavo zveznega sekretariata za zunanje zadeve ob Živkovem govoru, ki so ga "pozorno proučili".

Sekretariat za zunanje zadeve opozarja, da Živkov "ni rekel ničesar o bistvenem problemu, ki obremenjuje naše odnose," to je, da v Bolgariji "vztrajno zanikujejo obstoj makedonske narodne manjšine in izvajajo asimilacijsko politiko." Živkov le omenja, "tako imenovana odprta vprašanja in trdi, da je vztrajanje pri njihovi ureditvi 'jalov in brezperspektiven'." Svoj govor je zastavil tako, kot da bi bila Bolgarija pripravljena storiti vse za dobre sosedске odnose, Jugoslavija pa to preprečuje. Ponudba o odpovedi ozemeljskim zahtevam je bila "izrečena v dramatičnem tonu", toda za Jugoslavijo to vprašanje od zadnje vojne "ni bilo sporno". Pomen bi imela ponudba samo tedaj, "če bi učinkovala v smislu vzpostavitve večjega zaupanja ter neposrednega priznanja obstoja makedonske narodnostne manjšine v Bolgariji kakor tudi upoštevanja dejstva o obstoju makedonskega naroda" v Jugoslaviji.

V okornem uradniškem jeziku sekretariat opozarja, da je Živkov ponujal podpis "brez pogojev", toda v resnici je "v samem govoru izražen tog pogoj, s katerim dejansko zahtevajo od jugoslovanske strani, da se odpove svojemu stališču, naj v LR Bolgariji priznajo obstoj makedonske narodnostne manjšine in ji dajo vse nacionalne pravice". Vprašanje je tudi, zakaj Živkov "ponuja, da bi 'brez odlašanja' izvedli nekaj, kar je bilo na dnevnem redu že pred celima dvema letoma in se ni premaknilo z mrtve točke prav zaradi tega, ker je bolgarska stran tudi tedaj postavila isti pogoj." Če bi ga Jugoslavija sprejela, bi "pomenilo, da se sprijaznjuje s politiko asimilacije makedonske narodnostne manjšine" v Bolgariji.

Pred dvema letoma je Jugoslavija predlagala Bolgariji, "da bi podpisali skupne dokumente, ki vsebujejo

načelo o odstranitvi velikih ovir in položitvi temeljev za neoviran in vsestranski razvoj prijateljskih in dobrih sosedskih odnosov med našimi narodi in našima državama." Predlagala je tudi, da bi v jugoslovanski in bolgarski skupščini podali slovesni izjavi "o položaju in pravicah bolgarske narodnostne manjšine v Jugoslaviji in makedonske narodnostne manjšine v Bolgariji. V zvezi z imenovanimi dokumenti so bili v Sofiji septembra 1976, leta jugoslovansko-bolgarski pogovori, ki niso privedli do pozitivnih rezultatov, ker bolgarska stran ni pokazala pripravljenosti, da bi spremenila svoje stališče glede vprašanja makedonske narodnostne manjšine v LR Bolgariji."

POD DIMITROVIM JE BILO DRUGAČE...

Sekretariat za zunanje zadeve ugotavlja, do so predlagali ureditev "povsem konkretnih vprašanj, ki so odločujočega pomena za razvoj medsebojnih odnosov, in ne vidimo razloga, da bi od tega odnehali." Potem ponovno neusmiljeno spominja Bolgare na čase prva leta po vojni pod Dimitrovim, "ko so izvajali drugačno politiko glede tega vprašanja." Še leta 1956 je uradna bolgarska statistika izkazovala 187,789 Makedoncev v Bolgariji, "danes pa skušajo oporekati, da so Makedonci kdaj sploh živeli v Bolgariji".

Ker so bila vprašanja o odnosih med Jugoslavijo in Bolgarijo prikazana "enostransko in neresnično", Jugoslavijo pa so hoteli prikazati "kot netolerantno stran, ki se vmešava v notranje zadeve drugih", so se Jugoslovani odločili, da objavijo tri omenjene dokumente, ki jih Bolgari leta 1976. niso sprejeli. Iz teh dokumentov bo "lahko vsakdo objektivno presodil," kdo zastopa načelno politiko in je pripravljen na dobre odnose. "Kar se naše države tiče," pravi jugoslovanska izjava, "lahko samo še enkrat poudarimo, da smo bili in ostanemo pripravljeni, da si v tem duhu in na tej podlagi z vsemi močmi prizadevamo za vsestranski razvoj dobrih sosedskih odnosov in sodelovanja z LR Bolgarijo. To pomeni, da razvoj trajnih in stabilnih odnosov pojmujeemo na temeljih popolnega spoštovanja suverenosti, neodvisnosti, enakopravnosti in nevmešavanja, kar vključuje priznanje in konstruktivno ureditev položaja in pravic makedonske narodnostne manjšine v LR Bolgariji, kot je to urejeno v primeru bolgarske narodnostne manjšine v SFR Jugoslaviji."

Ob tej izjavi zveznega sekretariata za zunanje zadeve so bili objavljeni tudi trije dokumenti, kot je v izjavi omenjeno. Ti trije so (1) osnutek skupne izjave, ki naj bi jo podpisala Tito in Živkov po sestanku na vrhu; (2) osnutek slovesne izjave, ki bi jo tudi podpisala Tito in Živkov in v kateri bi potrjevala, da Jugoslavija in Bolgarija druga proti drugi nimata ozemeljskih zahtev; in (3) osnutek slovesne izjave zveznega izvršnega sveta v skupščini SFRJ o bolgarski narodnosti v Jugoslaviji. Teh osnutkov Bolgari niso sprejeli na pogajanjih v Sofiji, ki sta jih vodila tedanji član izvršnega komiteja ZKJ Dobrivoje Vidić in namestnik zunanjega ministra Lazar Mojsov od 22. do 27. septembra 1976. Zdaj je Živkov izrazil pripravljenost, da podpiše le izjavo pod (2), to se pravi o spoštovanju ozemeljske celovitosti in nedotakljivosti meja. To je tudi edini osnutek, ke ne omenja Makedoncev, in je zato za Bolgare užiten.

/Nadaljevanje na zadnji strani/✱

KULTURA IN OMIKA

Zbira
Spectator

Zadnjič sem poročal o problemih učenja tujih jezikov na Hrvaškem. Debata se je sedaj prenesla v Slovenijo, kjer je predloženi učni načrt učenja tujih jezikov usmerjenega izobraževanja razodel izrazito germansko usmerjenost tega pouka. Načrt predvideva samo angleščino in nemščino kot prvi tuji jezik. Česar se vsi boje je, da se nemščina bolj in bolj uvaja kot drugi tuji jezik na račun francoščine, ki se vse bolj krči. Španščino so uvedli v eno ljubljansko šolo. Italijanščina se omenja zaradi geografskega položaja Slovenije, toda ni konkretnih podatkov, če ta jezik sploh kje poučujejo. Ruščina sploh ni nikjer omenjena. Nihče nima nič proti učenju angleščine kot glavnega jezika, bojazen je zaradi bodočega obstanka francoščine. Na nekaterih gimnazijah so že sporočili profesorjem francoščine, da se po reformi ta jezik ne bo več poučeval. Kot je položaj rezimirala v svojem pismu DELU Marjeta Vasič: "To pomeni, da se slovenska kultura po desetletjih uspešnega vključevanja v romansko, zlasti francosko jezikovno in kulturno sfero, ki ga je spodbudila generacija slovenske Moderne, odločno preusmerja v germanski svet." Ne vem, če je to res. Pred leti so mi povedali, da se je poučevanje francoščine uvedlo v slovenske šole po prvi svetovni vojni pod pritiskom Beograda, to je Srbov, zaradi njihovih tradicionalnih zvez s Francijo in njeno kulturo.

V Sloveniji so januarja praznovali stoletnico rojstva Otona Župančiča. Med mnogimi proslavami naj omenim slovesnost na Slovenski akademiji znanosti in umetnosti, kjer so v sobi, tik ob Prešernovi dvorani, odkrili pesnikov dopsrni kip, delo Zdenka Kalina.

Za stoletnico rojstva Otona Župančiča je Državna založba Slovenije izdala bibliografsko izdajo pesniškega zbornika "Mlada pota." Leta 1921 je Ivan Cankar pripravil besedilo za razširjeni ponatis zbirke "Mlada pota" (ki je izšla leto poprej), toda zaradi malomarne tiskarske izdelave avtor ni dovolil njenega izida. Tako je sedanja knjiga pravzaprav prva in ne nova izdaja druge Župančičeve variante. Stane 150 din, naklada pa je 1.600 izvodov.

Za 100-letnico rojstva slavista in profesorja Rajka Nahtigala so slavisti filozofske fakultete ljubljanske univerze izdali zbornik o slovenskem jezikoslovju. Tipkanje in korekture so opravili sami in se zatekli k tehnikam fotokopiranja, kar je pocenilo tiskarske stroške. Študentje bodo lahko izbor študij kupili za 120 dinarjev. Celotni zbornik stane 240 dinarjev, za tujino pa velja cena 360 dinarjev, kar je približno 10 angleških funtov ali 19 dolarjev. K sodelovanju pri zborniku se je odzvalo

29 znanstvenikov z vsega sveta - poleg domačih še bolgarski, romunski, poljski, sovjetski, vzhodnonemški, avstrijski in ameriški.

V Sloveniji je v letošnjem šolskem letu nad 30.000 visokošolcev, kar je za dobrih 500 več kot lani in sploh največ v slovenskem visokem šolstvu doslej. Na primer, pre petimi leti jih je bilo 5.000 manj. Kar vznemirja vzgojne faktorje, pa je to, da se je rast vpisa izrednih študentov ali "študentov ob delu", kot jih sedaj imenujejo, ustavila in da je število, tako letos vpisanih nekoliko manjše od lanskega.

Zainteresirane stranke, so podpisale takozvani družbeni dogovor o izgradnji in financiranju kulturnega doma Ivan Cankar. Sodeč po skici velike dvorane po zasnovah arhitekta Eda Ravnikarja, v Erjavčevi ulici v Ljubljani, bo dom impozantna stvar. Dela so že začela. In ulica je do nadaljnjega za ves promet zaprta.

95-letnico je dočakal akademski slikar Maksim Gaspari. Konec preteklega leta je založba Mladinska knjiga izdala njegovo monografijo.

V starosti 76. let je umrl komponist in folklorist dr. Radoslav Hrovatin. Pred vojno je bil tudi knjižničar Glasbene matice.

Umrli je slikarica Anica Zupanec-Sodnikova, članica slovenske Akademije. Rojena je bila 1892. leta v Ljubljani.

OPUSTITEV, KI TERJA POJASNILA

Tako imenovana 'Pariška grupa' (Groupe de Paris), ustanovljena 1972 in aktivirana v Münchenu marca ter v Londonu novembra 1976, je pred kratkim objavila svojo 'Charte de la Liberte'.

V prikupni knjižici je objavila izjavo v mnogih svetovnih in vzhodnoevropskih jezikih: v albanskem, nemškem, angleškem, armenskem, bolgarskem, estonskem, francoskem, georgijskem, madžarskem, italijanskem, letonskem, litvanskem, poljskem, rumunskem, ruskem, srbsko-hrvaškem, slovaškem, češkem in ukrajinskem. Izjavo spremljajo na francoskem jeziku članki Romuna E. Ionesca (člana Francoske akademije), Srba D. Kešeljevića, Poljaka J. Jankowskega, Ukrajinca V. Mihaičuka, Srba M. Krstića, Romuna M. Kornea, Rusa D. Stolipina in Bolgara M. D. Mollofa.

Kot je videti, slovenskega besedila ni, čeprav živi v Franciji dovolj Slovencev, ki bi lahko oskrbeli slovenski prevod odn. srbski sodelavci v Grupi vedo za naslove slovenskih političnih emigrantov, na katere bi se lahko obrnili za pomoč. Pravtako imamo v Evropi dovolj slovenskih tiskarn, da bi bilo mogoče oskrbeti stavek v slovenščini, z originalnimi sičniki (in ne kakor so storili s srbsko-hrvatskim stavljenjem). Vzroki torej ne morejo biti tehnične narave, zato pišem vodstvu Grupe. Ko bom prejel odgovor, bom poročal.

Po goriškem KAT. GLASU povzemamo, da je v Trstu pričel časnikiar France Jeza izdajati zbornik 'ALTERNATIVA', z gospodarsko, politično in kulturno vsebino. Kot bi bilo pričakovati, ostajati tako izdajatelj kot zbornik kritična do obstoja Jugoslavije in se zavzemata za samostojno slovensko državo. Odtod izvira tudi naslov samega zbornika.

MITI IN RESNICA O
SLOVENSKI ZGODOVINI

10.

KRANJSKA

Na hitro in v zgoščeni obliki si oglejmo še nastanek Kranjske, Istre in Goriške kot samostojnih teritorialnih enot; poleg tega pa bomo omenili najvažnejše plemiške družine, ki so sodelovale pri tem zgodovinskem razvoju ter se skušale uveljaviti kot dinasti teh dežel.

V drugi polovici desetega stoletja je bila ponovno osvoboditev izpod madžarske oblasti onega dela slovenskih dežel, ki so ležale južno od osrednjega karantanskega ozemlja, v rokah dveh koroških družin. To so bili Viljemovci ali poznejši Hemin rod ter Ebersbergi. O prvih, ki so bili breški grofje in so torej upravljali središče Koroške, kakor tudi o njihovi povezavi s slovenskim plemstvom, sem že govoril. Tudi Ebersbergi so bili stara grofovska družina, ki jo viri omenjajo v zvezi s Karantanijo že konec devetega stoletja. Takrat poroča Ebersberška kronika, da je cesar Arnulf izročil varstvo karantanske meje (Karentinos terminos) Ratoldu, sinu grofa Sigiharda iz Ebersberga, ki je bil cesarjev krvni sorodnik. (F. Kos, Gradivo II, št. 310, str. 234-35). Ebersbergi so prišli iz Bavarske in so se imenovali po gradu Ebersbergu, ki je ležal med rekama Innom in Isaro. Ratold se je poročil v Karantaniji s hčerjo Werinherija in tako povezal Ebersberga z Viljemovci in Heminim rodom. Njegov naslednik (najbrže sin) Sigihard je omenjen kot grof v Karantaniji leta 928, to je enainvajset let po madžarski zmagi nad bavarsko-karantansko vojsko. Nimamo sicer direktnih dokazov, da bi bili karantanski Ebersbergi poročeni s slovenskim plemstvom, vendar te možnosti ne smemo izključiti, posebno zato, ker vemo, da so bili v sorodstvu s Heminim rodom; in še važnejše, ker vemo, da je bil Sigihard IX., grof v Ebersbergu na Bavarskem, poročen z Ljubibrano, ki je bila slovenskega ali slovanskega rodu. To je bilo konec desetega in v začetku enajstega stoletja, ker vemo, da je Sigihard IX. umrl med letom 1006 in 1028. V sorodstvu pa so bili tudi Eppensteinci.

Savinjska krajina

Hemin rod je skoraj gotovo igral glavno vlogo pri osvojenju vzhodnega dela današnje Slovenije, to je skoraj vse današnje slovenske Štajerske in vzhodnega dela Kranjske, vse do Ljubljane. Pozneje je bilo vse to ozemlje razdeljeno v dve krajini ali mejni grofiji, Podravsko ali Ptujsko in v Savinjsko. Prva se je razprostirala na obeh straneh Drave od vzhodnih pobočij Kozjaka

in Pohorja do državne meje, ki je potekala na črti Radgona-Ptuj, Na severu je segala do Mure; na jugu pa do črte Konjiška gora, Boč in Donačka gora. Savinjska krajina pa se je razprostirala od Drave na severu, do Gorjancev in kočevskih gora na jugu. Obsegala je torej vse ozemlje južno od doline Drave in južno od Podravske krajine, od zgornje Savinjske in Šaleške doline na zahodu pa do Sotle na vzhodu. Od Zagorja do izliva Ljubljanice v Savo je bila meja Sava; tukaj pa je prekoračila Savo šla pred Ljubljano proti jugu, in nato proti jugovzhodu, tako, da so grosupeljska kotlina, zgornja Krka in Suha krajina še spadale v Savinjsko marko. Na vzhodu pa je meja potekala ob Sotli, vzhodno od Spodnje Krke, po Gorjancih in po gorskem pobočju nad sosednjo Belo krajino. Ta vzhodna meja je bila tudi državna meja med rimsko-nemškim cesarstvom in Hrvatsko ter pozneje Ogrsko.

Savinjska krajina je bila zelo visoka po obsegu; ker pa je mejila na ogrsko državo, so ji pravili tudi Ogrska krajina. V 12. stoletju je bila dravska kotlina od Dravograda do Ožbalda priključena Podravski krajini. V istem stoletju je bila Savinjska krajina cerkveno-upravno razdeljena na dva arhidiakonata oglejske Cerkve: savinjskega, ki je obsegal vse ozemlje severno od Save, in kranjskega, južno od Save. V 13. stoletju se je temu prilagodila tudi administrativno-politična organizacija. Ustanovljena je bila Kranjska s Slovensko krajino, to je z bivšo Savinjsko krajino južno od Save, dočim je ozemlje severno od Save tvorilo Savinjsko pokrajino, ki se začne naslanjati na Štajersko. Tako je postala reka Sava v glavnem meja med obema deloma stare Savinjske krajine. Le ozek pas ozemlja od Kuma do Boštjana južno od Save je še pripadal Savinjski pokrajini in pozneje Štajerski.

Ker je verjetno, da so Viljemovci osvobodili obe marki, Savinjsko in Podravsko, zato je tudi verjetno, da so nekaj časa upravljali obe krajini. Nato pa so Podravsko krajino upravljali mejni grofje iz različnih rodov, dokler se uprava ni ustalila v rokah stranske linije Spanheimov. Ko je ta podravska veja Spanheimov leta 1147 izumrla, so Traungavci podedovali Podravsko krajino in vsa spanheimska alodialna posestva. S tem se je meja Štajerske pomaknila od Mure na jug na črto Konjiška gora, Boč, Donačka gora. Poleg Spanheimov so bili največji lastniki v Podravski krajini salzburški nadškofje, ki so imeli obsežno Ptujsko gospodstvo, ter šentpavelski samostan, vinograde pa so imeli v tej marki tudi drugi alpski samostani, med njimi vetrinjski in admontski.

Hemin mož Viljem I. ter njun sin Viljem II. sta bila mejna grofa Savinjske marke, do smrti Viljema II. okoli leta 1035. Kot že vemo, nista te krajine le upravljala, temveč je bil njen velik del tudi njuna last. Po Viljemovi smrti je vsa to ogromna posest prešla na njegovo mater Hemo, ki je veliko te posesti izročila ženskemu samostanu na Krki ter salzburški nadškofiji. Del tega cerkvenega premoženja pa je dobila nova krška škofija, ki je bila ustanovljena leta 1072, torej skoraj

štirideset let pozneje. Hemini sorodniki so bili še vedno mogočni in bogati. Poleg svojih posestev so upravljali tudi cerkvena posestva. Toda posest, ki je bila prej v enih rokah, se je počasi razvejala; s tem pa so bili dani pogoji za padec tega mogočnega rodu; tega je zadel končna katastrofa kmalu po letu 1100, ko je v boju za inkvizicijo zmagala na Slovenskem papeška stranka, z njo pa Spanheimi.

Stara Kranjska

Ebersbergi so bili drugi rod, ki je iz Koroške osvajal ozemlje proti jugu. Pozneje so jih klicali tudi Semp-Ebersbergè. Zelo verjetno so osvajali ozemlje preko Ljubelja in v dolini mesta Kranja. Tu je bil tudi sedež mejnih grofov. Ebersbergi so postali prvi poznani kranjski krajišniki. Na vzhodu je stara Kranjska mejila na Savinjsko marko, na jugu pa je potekala meja v velikem gozdnem pasu ob zgornji Kolpi in Snežniku. Na zahodu je šla meja od Snežnika, preko Javornikov, Hruščice in glavnih grebenov Julijskih Alp do Mangarta. Cerknica, Planina, Ziri in Bohinj so bili na Kranjskem, Postojna, Vipava, Idrija in Cerčno pa ne. Po smrti Viljema II. okoli leta 1035 so Ebersbergi združili pod svojo upravo obe krajini, kranjsko in savinjsko. S tem je nastala Velika Kranjska. Kmalu nato pa tudi Ebersbergi izumro in mejni grof Velike Kranjske postane Ulrik Orlamünde (1058-1070). Njegov oče Popon je oženil Hademut ali Aciko, ki je bila dedinja Ebersbergov in mu prinesla posestva na Kranjskem. Ker je bil tudi istrski mejni grof, je združil pod seboj Kranjsko, Savinjsko in Istrsko marko. Ulrik je pomemben za Kranjsko zgodovino tudi zato, ker je pri Kvarnerju razširil Kranjsko do morja. Leta 1063 se mu je posrečilo, da je odtrgal od hrvaškega kraljestva obalo med Bršcem in Reko. Po nemški besedi za morje (Meer) so deželo začeli imenovati Meranijo, njenim gospodom pa so dajali pridevek "meranski". Vzpon družine Orlamunde je bil, prav tako kot vzpon Ebersbergov, le kratkotrajen. Ulrikov sin Popon je umrl brez moških potomcev, svojo posest pa je razdelil med svoji hčeri, Zofijo in Liutgardo. Prva se je poročila z Bertoldom iz Andečsa ali Bertoldom Andeškim, druga pa z Bertoldom Bogenskim. Ker so Andeški podedovali strnjeno ozemlje od Motnika in Trojan na vzhodu, pa do Kokre, Kranja in Smednika na zahodu, zato so se lažje uveljavili na Kranjskem kakor Bogenski, ki so podedovali le posamezna raztresena posestva.

Andeški

Ko je Ulrik Orlamünde leta 1070 umrl, si je vse tri mejne grofije, kranjsko, savinjsko in istrsko pridržal cesar. Da si pridobi zaveznike v boju s papeži, je cesar Henrik IV. leta 1077 izročil Kranjsko, pa tudi Istro in Furlanijo, oglejskemu patriarhu Sighardu, Koroško pa Eppensteincu Liutoldu. Ko je patriarh Sighard potem istega leta umrl, je cesar podelil novemu patriarhu le Furlanijo, dočim je Kranjsko in Istro izročil Henriku Eppensteinskemu, ki je bil brat koroškega vojvode Liutolda. S smrtjo Liutolda leta 1090, ko je njegov brat

Henrik postal koroški vojvoda, je cesar Henrik IV. leta 1093 ponovno izročil Kranjsko oglejskim patriarhom, ki so nosili odtlej naslov kranjskega mejnega grofa. Ker pa patriarhi niso imeli dovolj posestev in moči v centralni Kranjski, so izročali upravo Kranjske deželnim grofom, ki so jih izbirali med najuglednejšimi plemiči Kranjske. Tako imamo mejnega grofa ali krajišnika, ki je bil patriarh, in deželnega grofa, ki je vladal Kranjski v imenu patriarha. Kmalu po letu 1100 so postali prvi deželni grofje Višnjegorski, ki so jim sledili Vovbrški. Oboji so bili sorodniki Heminega rodu. Okoli leta 1150 pa so postali kranjski deželni grofje Andeški.

Podlago andeške moči je Bertold I., to je tisti, ki se je poročil z Zofijo Orlamünde; višek pa so andeški dosegli pod vodstvom njegovega sina in nato vnuka, ki sta bila oba tudi Bertolda (Bertold II. in Bertold III.) Andeški so ponovno združili upravo Kranjske in Istre ter začeli uporabljati naslov "vojvoda meranski". Bertold II., ki je umrl leta 1204, je razdelil premoženje Andeških med svoja dva sinova Otona in Henrika. Prvi je dobil rodbinska posestva na Bavarskem in obdržal naslov "vojvoda meranski", drugorojenec Henrik pa je prejel v upravo Kranjsko in Istro, ter andeška posestva na Kranjskem in Štajerskem. Istrsko-kranjski Andeški so imeli svoj sedež v Kamniku, zato jih viri imenujejo včasih tudi kamniške grofe. Tretji in četrti sin, Ekbert in Bertold, pa sta postala cerkvena dostojanstvenika. Za slovensko zgodovino je posebno važen Bertold, ki je najprej postal nadškof v Kaloczi na Ogrskem, nato pa leta 1218 oglejski patriarh. Tudi svoje hčere je Bertold III. dobro poročil. Neža Marija je postala žena francoskega kralja Filipa II., Avgusta, Gertruda je poročila ogrsko-hrvaškega kralja Andreja, Hedvika pa šlezijško-poljskega vojvodo Henrika. Iz tega lahko razvidimo, da so imeli Oton, Henrik in patriarh Bertold zelo ugledne svake.

Po smrti svojega očeta leta 1204 je Henrik postal istrski krajišnik in kranjski deželni grof. Poročil se je z Zofijo, hčerjo edinko Alberta Višnjegorskega in dedinjo višnjegorskega premoženja. Ko je po smrti Alberta podedoval višnjegorska posestva, si je s tem zelo utrdil svoj položaj na Kranjskem in kazalo je, da bo popolnoma izpodrinil oglejskega patriarha iz Kranjske. Ko pa so bili na višku ugleda in moči, je kranjske Andeške zadel težak udarec.

Po smrti cesarja Henrika IV. so nemški knezi izvolili leta 1098 dva nova cesarja (nemška kralja), Filipa in Otona. Filip Staufovec je nadaljeval Henrikovo politiko proti papežem, Otona Velfa pa je izvolila papeška stranka. Filip Stauf je že začel zmagovati v nemških dezelah, ko je bil nenadoma umorjen leta 1208. Sokrivde pri umoru je bil osumljen tudi Henrik Andeški. Po razsodbi nemških knezov je novi cesar Oton IV. Velf, ki so ga sedaj vsi priznali za vladarja, vzel Henriku Andeškemu vso lastno zemljo in vse državne fevde. Henrik sam je trdil, da je nedolžen in je potoval v Rim, da bi dosegel odvezo državnega interdikta. Kljub interdiktu je obdržal oblast nad svojimi posestvi na Kranjskem;

drugačen pa je bil položaj v Istri. Na Kranjskem so imeli Andeški tako moč, da jim tudi interdikt ni mogel škodovati. Vsi številni ministeriali so jim ostali zvesti. V Istri, kjer niso imeli tako bogatih posestev, pa niso uspeli.

Po kratkem prerekanju med bavarskim vojvodo in oglejskim patriarhom je cesar leta 1209 izročil Istro in Kranjsko oglejskemu patriarhu Volfgerju. Čeprav je od takrat patriarh uporabljal naslov "mejni grof istrski in kranjski", pa vendar ni mogel uveljaviti svoje oblasti na Kranjskem. Henrik Andeški je še nadalje upravljal Kranjsko s svojega sedeža v Kamniku, in se je še vedno označeval tudi za mejnega grofa Istre, toda tam je ostal mejni grof le po imenu. Leta 1218 pa se je Henrikov položaj izboljšal. Tega leta je patriarh Volfger umrl, novi patriarh pa je postal Henrikov brat Bertold Andeški. Brata sta se sporazumela tako, da je novi patriarh prepustil na Kranjskem vso oblast in posest svojemu bratu Henriku, obdržal si je le naslov mejnega grofa, Istro pa je upravljal patriarh, kjer je skušal utrditi oblast oglejskih patriarhov. Vendar je bila rešitev le začasna. Že čez deset let je umrl Henrik, ki je bil brez otrok; za njegovo posest sta se potegovala Henrikova brata, patriarh Bertold in vojvoda Oton. Spor je razsodil cesar Friderik II. v patriarhovo korist. Leta 1230 pa se je vojvoda Oton še slovesno odpovedal vsem svojim pravicam do Kranjske in Istre v korist oglejskih patriarhov.

Za andeško posest pa se je boril tudi avstrijsko-štajerski vojvoda Friderik II. Babenberški. Leta 1229 se je poročil z Agnezo, hčerjo vojvode Otona Andeškega. Friderik pa je tudi izrabil stisko freisinškega škofa ter kupil obširne fevde, ki jih je škofija imela na ozemlju med Mirno in Krko na Dolenjskem. Te fevde je pred svojo smrtjo upravljal Henrik Andeški. Tako si je Friderik Babenberški pridobil prva posestva na Kranjskem, ki so tvorila lepo povezano enoto tudi z njegovimi posestvi v Savinjski pokrajini. Po smrti Otona Andeškega leta 1231, ki je bil oče njegove žene, pa se je začel potegovati za andeško posest na Kranjskem. Od takrat se je začel klicati za "gospoda Kranjske".

Spanheimi

Babenberžani niso bili edini, ki so si začeli graditi svoj dinastični teritorij na Kranjskem. Tudi Spanheimi, ki jim je načeloval koroški vojvoda Bernard, so načrtno utrjevali svoj položaj na Kranjskem. Takoj po zlomu Heminega rodu, po letu 1100, so si Spanheimi pridobili močno postojanko z Ljubljano in njeno okolico ter s Ljubljanskim barjem. Druga njihova postojanka pa je bila ob spodnji Krki središčem v Kostanjevici. Od tukaj so razširili svojo posest do Gorjancev in še preko. Po smrti Henrika Andeškega so si pridobili še krške in freisinške fevde, ki so ležali poleg njihove posesti na Dolenjskem. Še več, ko je padel v boju z Ogrji Friderik Babenberški, se je njegova žena Agneza poročila z Ulrikom III. Spanheimskim. Ulrik Spanheimski se je sedaj zvezal s patriarhom Berdoldom Andeškim proti goriškemu grofu Majnhardu IV., ki ga je cesar

Friderik II. postavil za državnega namestnika na Kranjskem, ker je patriarh Bertold prešel na papeško stran in je cesar smatral Kranjsko kot državi zapadlo deželo. Ko pa je leta 1251 umrl patriarh Bertold, se je Ulrik III. začel imenovati "gospod Kranjske". S pomočjo svoje žene Agneze si je pridobil brez večjih težav babenberške fevde ter spretno izrabil finančne težave novega oglejskega patriarha; s tem si je zelo utrdil svoj položaj na Kranjskem. Leta 1256 je po smrti svojega očeta Bernarda postal koroški vojvoda. Tako je nekaj časa kazalo, da bodo zavladali Spanheimi kot dinasti Koroške, Kranjske in Krasa. Vendar je te načrte prekržila borba Premysla Otokarja, novega češkega kralja, ki se je bil leta 1252 poročil z Marjeto, sestro zadnjega Babenberžana, in na tej podlagi zahteval babenberške dežele. V dolgo trajajoči boj za babenberško dediščino pa so bile zapletene seveda tudi druge slovenske dežele, ne le Štajerska in Kranjska, temveč tudi Koroška, ko so tam leta 1269 izumrli Spanheimi.

Tako se je boj za oblast na Kranjskem, ki se je začel v prvi polovici 13. stoletja, razširil v drugi polovici istega stoletja v boj med Otokarjem II. in Habsburžani, ter njunimi zavezniki, za oblast nad večino slovenskih dežel.

Neuspeh kranjskih dinastov

Kranjska je tipičen primer, kjer se nobenim, (niti svetnim niti cerkvenim), domačim dinastom ni posrečilo zgraditi tolikšnega teritorija, da bi bil za osnovo, iz katere bi potem razširil svojo oblast nad vso Kranjsko, ki bi s tem postala njihova dežela. Glavna vzroka sta dva. Naglo izumiranje dinastičnih družin je prvi. Pomislimo le, da so Ebersberški izumrli kmalu potem, ko so združili Kranjsko s Savinjsko marko, prav tako pa tudi Orlamünde kmalu po velikem uspehu Ulrika, ko je združil Kranjsko, Savinjsko in Istrsko marko pod svojo oblastjo. Pa tudi Andeški in Spanheimi izumrli, predno se jim posreči, da povežejo svoja posestva v enoto in si podrede cerkvene fevde. Pri zadnjih dveh bi lahko še dodali, kot vzrok, ženitve z bogatimi toda neplodnimi dedinjami. Zofija je sicer prinesla Henriku Andeškemu bogata višnjegorska posestva, Agneza pa Ulriku III. Spanheimu andeška, in po možu še babenberška posestva, nista pa jima rodili dedičev.

Drugi vzrok pa je bil v veliki razbitosti zemljiških posestev. Dočim je imela Cerkev (škofje) tri ali štiri obširna gospodstva, izmed katerih je bilo vsako sorazmerno strnjeno in zaokroženo, je med svetno posestjo prevladovala razbitost. To nesorazmerje med cerkvenim in svetnim je samo večala nemoč svetnih dinastov. Temu lahko še dodamo, da so bila cerkvena zemljiška gospodstva ne le med najboljše, temveč tudi med najstarejšimi. Že konec 10. in v začetku 11. stoletja so nastala tri največja cerkvena gospodstva z zelo obširnimi privilegiji, ki jih ni smel, niti mogel, prezreti nobeden krajišnik. Najstarejše in najboljše organizirano je bilo strnjeno loško ali škofjeloško gospodstvo, ki ga je prejela freisinška škofija s tremi darovnicami že leta 973, 989 in 1002. Drugo, brixensko gospodstvo je imelo svoj

sedež na Bledu in je obsegalo okolico Bleda in del Bohinjskega (ozemlje med Savo Dolinko in Savo Bohinjko). Salzburška posest se je razprostirala od Grosuplja do Dobropolja, krška škofija pa je imela svojo posest okoli Mokronoga in Vač. Zadnji dve sta bili Hemina dediščina. Čeprav so bili oglejski patriarhi kranjski mejni grofje, leta 1077 le začasno, od leta 1093 pa za daljšo dobo, so imeli razmeroma malo posesti po Kranjskem (Lož, Cerknica, Planina), pa še ta je ležala le ob robu dežele. Kot vsakemu mejnemu grofu pa jim je pripadal tudi sedež krajšnika, to je Kranj z okolico.

Ta velika cerkvena zemljiška posest je onemogla vsakemu svetnemu velikašu, da bi si zgradil lasten dinastični teritorij in postal deželni knez, ki bi se mu morala časoma podrediti tudi cerkvena gospodstva.

Pred letom 1100 je bilo sicer veliko svetne zemljiške posesti tudi na Kranjskem v rokah Heminega rodu. Kako drugod so se dela tega premoženja polastili Spanheimi. Sem spada ljubljanska okolica z Ljubljano ter ljubljansko barje. Središče te Spanheimske posesti je bil Ljubljanski grad. Drugi del teh posestev pa se je razprostiral od spodnje Krke do Gorjancev in še preko. Sedež tega ozemlja je bila Kostanjevica. Zelo staro plemstvo so bili Višnjegorski, ki so imeli svoja posestva na Bavarskem, Avstrijskem, Gornje Štajerskem in v Furlaniji. Na Gornje Štajerskem je bil njihov sedež grad Pux. Od tam se je v začetku 12. stoletja ena veja naselila na grad pri Višnji gori, po katerem je dobila tudi svoje ime. Višnjegorski so bili sorodniki Heminega rodu in so torej posedovali del posestev tega rodu, ki so se razprostirala od zgornje Krke, Višnje gore in Litije, pa do jugozahodnega pobočja Gorjancev. V 12. stoletju so Višnjegorski razširili svojo posest še preko Gorjancev v Belo krajino. Stari rod so bili tudi Turjaški ali Auerspergi. Njihova posestva so se razširjala od Grosupeljske kotline do Velikih Lašč in Ribnice. V 13. stoletju so stari Auerspergi izumrli, nasledili pa so jih njihovi ministeriali, ki so prevzeli tudi njihovo ime. Končno moramo omeniti še Andeške, katerih posest se je razprostirala od prelazov pri Motniku in Trojanah pa do Kokre, Kranja in Smladnika, s sedežem v Kamniku.

Ta kratek pregled o razbitosti zemljiških gospodstev jasno nakaže, zakaj ni uspela nobena domača družina, da bi zavladala nad Kranjsko. To se bo posrečilo šele Habsburžanom, leta 1335, ki so zmagali v boju za Kranjsko, ki se je začel v začetku 13. stoletja, in v katerem so posegle končno tudi mogočne dinastične rodbine izven slovenskega ozemlja.

Istra

V dobi madžarskih napadov v 10. stoletju je Istra ohranila svojo upravno organizacijo. V drugi polovici tega stoletja je bila v ožji politični povezavi, sprva z Bavarsko nato pa z Veliko Karantanijo. V desetem stoletju je istro upravljaval poseben grof, ki ga viri navajajo včasih kot grofa, včasih kot mejnega grofa. Sredi naslednjega stoletja pa se je tesneje naslonila na Kranjsko. To je bilo takrat, ko ji je vladal kot krajšnik Ulrik iz

rodbine Orlamünde (1058-1070). Kot že vemo, si je po njegovi smrti Istro pridržal cesar, nato pa jo je izročil leta 1077 patriarhu Sighardu, ki je še istega leta umrl. Po njegovi smrti je Istro skupno s Kranjsko dobil Henrik Eppensteinski, nato pa je bil krajšnik za krajši čas Poppo Orlamünde, zadnji moški potomec svojega rodu. Nekaj let po njegovi smrti okoli leta 1101 so Istro prevzeli Spanheimi. To je nekako istega časa, ko so tudi drugod prevzeli posestva Heminih sorodnikov. Spanheimi so bili istrski krajšniki do leta 1173, ko je ta veja izumrla. Takrat so postali mejni grofje Andeški in vladali do leta 1208. Zadnji dve rodbini sta vladali Istro že kot dedni mejni grofje. Ko je zadel Henrika Andeškega državni interdikt leta 1208, je prišla Istra pod oglejske patriarhe. Od leta 1218 ji vlada zopet član andeške rodbine, patriarh Bertold (1218-1251), Henrikov brat in zadnji moški potomec Andeških. Bil pa je tudi zadnji patriarh nemškega porekla. Njemu so sledili na oglejskem sedežu patriarhi romanskega rodu. Pod zadnjimi je moč Ogleja hitro pojemale, ker ga ni več ščitila oblast mogočnih cesarjev, rastla pa je oblast beneške republike in goriških grofov.

Po velikosti je bila srednjeveška Istra večja od samega polotoka. Na severu se je pričela pri reki Timavi ter je vključevala še tržaški in notranjski Kras, tako da so pripadali Tomaj, Sežana in Postojna še Istri, v cerkvenem pogledu pa pod tržaško škofijo. Vendar se začne že v srednjem veku za tržaško zaledje in za notranjski Kras vedno bolj uporabljati ime Kras, namesto Istra. Tržaški in notranjski Kras pa nimata jasno določenih meja nasproti Istri, temveč oba predstavljata širok obmejni pas med Istro, Kranjsko in Furlanijo. K zadnji je pripadalo tudi slovensko Posočje z Vipavsko dolino, ali vsaj njenim dolenjim delom, in z Beneško Slovenijo. Na vzhodu pa so se meje Istre končale ob zapadnih pobočjih Učke. Tam se je začela Hrvatska do druge polovice 11. stoletja, ko je nastala od tukaj do Reke nova "vojvodina" Meranija.

Tudi v Istri se do srede 13. stoletja ni mogla razviti dinastična oblast. Razlogi za to so slični kot na Kranjskem, pridružijo se jim pa še taki, ki so značilni samo za Istro. Med zadnje spada dejstvo, da do konca naše dobe krajšniki pripadajo rodbinam, ki nimajo velike lastne zemlje v Istri. Drugi svojevrsten činitelj pa so bila istrska mesteca na zahodni obali. Ta so imela po večini romansko prebivalstvo, ki je ohranilo svoj občinski (komunalni) mestni sistem, z njim pa očuvalo svoje posebne privilegije. V 12. stoletju so začela mesteca sklepati posebne prijateljske pogodbe z beneško republiko, v 13. stoletju pa se začno vedno bolj naslanjati na Benetke tudi v političnem oziru.

Oglejmo si še glavne zemljiške gospode v Istri. Med te je treba predvsem šteti oglejske patriarhe in goriške grofe. Oglejski patriarhi so imeli že pred našo dobo bogata posestva po Istri, bila pa so raztresena in sestavljena iz mnogih malih mestnih občin in kastelov. V 12. stoletju so si pridobili še več posesti na zahodni strani polotoka, po rodbini Orlamünde pa so podedovali strnjeno ozemlje med Dragonjo in Mirno. Središče Istre

s sedežem v Pazinu pa je pripadalo goriškim grofom. To je bila velika zaokrožena posest, iz katere je pozneje nastala pazinska grofija ali avstrijska Istra, ki se je začela ločevati od zahodne ali beneške Istre. V Istri pa sta imela svoja posestva tudi tržaški in puljski škof. Posestva drugih škofov (koprškega, poreškega, novigradskega in pičinskega) so bila razmeroma dosti manjša.

Goriška

Nastanek goriške grofije je časovno najbolj pozen. Kot sem že omenil, je spadalo slovensko Posočje, Vipavska dolina in Beneška Slovenija v Furlansko marko, katere vzhodne meje so segale približno do iste črte kot italijansko-jugoslovanska meja pred letom 1941.

Najvažnejši zemljiški posestniki na tem delu slovenske zemlje, in od leta 1077 tudi furlanski mejni grofje, so bili oglejski patriarhi. Največja svetna zemljiška posest pa je bila v rokah goriških grofov. Osnovo tej zaokroženi posesti je položila darovnica cesarja Otona III. iz leta 1001. Cesar je podelil istega leta oglejski cerkvi polovico solkanskega gradu, "polovico vasi, ki se v slovenskem jeziku imenuje Gorica" ("medietatem unius ville que Sclavorum lingua Goriza"), polovico vseh hiš in posestev v Solkanu, Gorici in v drugih krajih med Sočo, Vipavo, Vrtojskim potokom in alpskimi sedli, drugo polovico pa je cesar podelil svojemu fevdniku furlanskemu grofu Verihenu (F. Kos, Gradivo, III, št. 1-3 str. 1-3). Tako je nastala velika in povezana zemljiška posest ob spodnji Soči, Vipavski dolini in na tržaškem Krasu, ki je imela svoj sedež v gradu nad slovensko vasjo Gorico. Ta zemlja je bila direktni cesarski fevd, torej neodvisna od patriarhov in jo je upravljal Verihenov rod do konca boja za investituro na Slovenskem. Po tej borbi, verjetno ker so bili na cesarski strani, slično kot Hemin rod, so po letu 1100 potomce Verihena zamenjali goriški grofje, ki pa so se tako začeli imenovati šele pozneje. Goriški grofje so bili po rodu iz zapadne (gornje) Koroške, iz Lurnske grofije.

Prav tako so imeli obširno posest po slovenskem delu Furlanije oglejski patriarhi. Od leta 1077 pa do 15. stoletja so izvrševali poleg cerkvene tudi svetno oblast kot furlanski krajišniki, dokler ni v začetku 15. stoletja njihova svetna oblast propadla. Poleg posesti po neslovenskem delu furlanske krajine, so imeli večino posesti Beneške Slovenije, na Tolminskem in po notranjem Krasu. Velik del svoje zemljiške posesti in raznih pravic so dajali v fevd ali užitek drugim plemičem. Med najbolj poznanimi in tudi uglednimi so bili Devinski gospodje. Najvažnejši ministeriali goriških grofov pa so bili gospodje iz Rihenberga v Vipavski dolini. Devinski so bili po rodu iz Furlanije, Rihenberški pa iz južne Tirolske.

Do srede 13. stoletja so bili oglejski patriarhi premočni, da bi se lahko goriški grofje osamosvojili. Od oglejske Cerkve pa so imeli tudi mnogo koristi, saj so vršili službo cerkvenih odvetnikov, kar jim ni prinašalo le ugled temveč tudi lepe dohodke. Prav tako pa je res, da najdemo v raznih listinah polno dokazov, da svoje advokatske službe niso vedno upravljali v korist Ogleja,

temveč v svojo lastno korist in si prisvajali pravice, ki jih niso imeli. Močni patriarhi so jih radi večkrat klicali na odgovor in jih morali v nekaterih primerih prisiliti, da so poravnali povzročeno škodo. V prvi polovici 13. stoletja sta bila v Ogleju za patriarha dve tako močni osebnosti, Volfger, in Bertold (1218-1251), posebno zadnji, ki je bil Andechs-Meranec, je skušal braniti ugled Ogleja in svoje družine. Ker je z Bertoldom izumrla moška veja Andeških, je zapustil mnogo rodbinskih posestev oglejski Cerkvi.

Ob taki močni in ugledni osebnosti, goriški grofje niso mogli računati na to, da bi svojo zemljiško posest odtrgali od Furlanije. V drugi polovici 13. stoletja, pa so se razmere spremenile v prid goriškemu grofom. Bertoldu so sledili šibki patriarhi romanskega rodu, politična in gospodarska moč Benetk je naraščala v Furlaniji in Istri, kar je škodovalo moči in ugledu Ogleja. Temu se je pridružil še gospodarski razkroj v Istri in nesigurnost na Kranjskem. V dobi interregnuma, ko ni bilo cesarja v rimsko-nemškem cesarstvu ter pozneje, za časa borbe med Otokarjem II. in Rudolfom Habsburškim, oglejski patriarhi niso imeli politične zaslombe cesarjev, vse to pa so izrabili goriški grofje, da so dogradili svoj dinastičen teritorij. Leta 1271 se goriška posest že naziva "dominium" ali gospodstvo, torej še ni dinastično ozemlje; to postane šele sto let pozneje. Kot druge dinastične rodbine so se tudi Goriški ženili tako, da so od tega imeli direktno ali indirektno korist. Engelbertu III. (1197-1221) je žena Matilda Andeška, hči Bertolda II, prinesla za doto pazinsko zemljiško posest ter posest na Dolenjskem in v Beli krajini. Majnhard IV. (1220-1258) pa je podedoval po svoji ženi Tirolsko. Njegova sinova sta si leta 1271 dokončno razdelila posestva, tako da je Majnhard dobil Tirolsko, Albert pa posestva na Koroškem, v Furlaniji, Istri, na Kranjskem in Goriškem. Tako sta nastali dve veji goriških grofov, tirolska in goriška, obe pa sta ostali povezani z zgodovino slovenskih dežel.

Propadanje Ogleja in porast moči in ugleda Goriških sta končno pripeljala politični razvoj do tega, da se je Goriška lahko odcepila od Furlanije ter postala lastna dežela.

SLOVENSKI DOM V PARIZU

Celovška Naša luč je že maja objavila vest iz Pariza, da je tamk. Slovenska katoliška misija v odločilnih pogajanjih s pristojnimi oblastmi glede nakupa hiše in zemljišča v predmestju Pariza za 'Slovenski dom'. Poročilo pravi, da "brez izdatne pomoči vseh rojakov in vsakega, ne bomo mogli doseči našega velikega cilja" in daje naslov, kamor je treba vlagati darove: Mission Catholique Slovane, poštni čekovni račun CCP PARIS 19285 04 F.

V kolikor to že ni bilo storjeno, se mi zdi potrebno, da bi Misija objavila javnosti tudi pravni okvir tega nakupa: kdo bo lastnik Doma, komu bo lastnik odgovoren v cerkvenem pogledu, komu bo Dom pripadel, če lastnik umre ali preneha, kakšne bodo zapuščinske okoliščine in podobno. Rojaki bodo radi podprli to akcijo, če bodo poznali celoten okvir nakupa in njegove posledice. Za to bi govorile izkušnje drugod po svetu. (ps)

Famozni komunistični "zgodovinar" Franček Saje vidi izvore belogardizma v politiki predvojnne Slovenske ljudske stranke in njenih prvakov. V sobotnih prilogah Dela objavlja nadaljevanja svojih raziskav, ki bodo pozneje izšla v knjigi.

Današnji KT je dvojnega obsega. Prih. številka bo izšla septembra.

Od meseca do meseca

ENAJSTI KONGRES

Točno ob 9h je 20. junija stopil Tito v veliko novo dvorano kongresnega centra "Sava", ki so jo zgradili s posojilom arabskih naftnih bogatašev. Oblečen je bil v belo obleko in bele čevlje in bil lepo zagorel, kot da bi pravkar stopil s svoje jahte, kot je pripomnil nek zahodni dopisnik. V kravati je imel zataknjeno diamantno iglo. Med gromkim aplavzom je stopil na govorniški oder in 11. kongres ZKJ, avantgarde delavskega razreda, se je pričel.

Prvi plenarni seji je predsedoval Edvard Kardelj, ki je izgledal bolj betežen kot Tito. Dolgo uro je pedantno mlel skozi običajne formalnosti, ki komunistom predstavljajo demokracijo. "Naslednja točka je izvolitev delegacije za polaganje venca. Pred sabo imate predlog o sestavi delegacije. Ali je še kakšen predlog? Ni. Predlog stavljam na glasovanje. Kdo je za? Kdo je proti? Proglašam, da je predlog enoglasno sprejet." Na ta način volijo razna delovna telesa in vse teče po dobro pripravljenem sporedu. Nekaj posebnega je bilo le to, da so poslali delegacijo polagat venec pred spominsko ploščo za Filipa Filipoviča, enega od ustanoviteljev KPJ, čigar stoletnica rojstva bo letos. Obenem bo tudi 40-letnica njegove smrti v Stalinovih čistkah, kot je pojasnil Kardelj. Na ta način so jugoslovanski komunisti še enkrat brnili v Stalina. Najbrž iz obzira do sovjetskih tovarišev pa niso omenili, da se kongres vrši 30 let po slavnem Stalinovem izobčenju KPJ iz Kominforme.

Po teh formalnostih je Tito slabo uro bral izvlečke iz referata za kongres, kar je približno ena četrtnina celotnega referata, ki so ga naslednjega dne objavili časopisi. Med branjem je sedel za govorniškimi pultom, a se je dvignil, ko so mu delegati zapeli tisto "Druže Tito, mi ti se kunemo". Referat je tekkel po udelanih kolesnicah, kakor tudi ves kongres. Bil naj bi kongres stabilizacije, ker se je prvič zgodilo, da ni imel pred sabo večjega problema. V resnici je bil kongres, na katerem je Stane Dolanc pokazal, kako se taki reči streže in si je temu primerno utrdil položaj. Vse je teklo kot ura. Plenarne seje so bile le tri: uvodna s Titovim govorom in dve na zadnji dan kongresa, 23. junija, na katerih so poročale komisije in je govoril Stane Dolanc v imenu komisije za pripravo resolucij. Zaključni seji je predsedoval Petar Štambolić, ki je pel slavo Titu v zvezi s spremembo statuta ZKJ, v katerega so vnesli odločbo 10. kongresa, da je Tito predsednik ZKJ brez omejitve mandata. Tito je na koncu povedal nekaj bodrilnih besed, delegati so spet zapeli tisto pesem o Titu in kongres je bil zaključen.

Vmes je kongres zasedal v šestih komisijah, kjer so se vsrtili tudi pomembnejši govorniki. V starih časih so taki kot Kardelj govorili na plenarnih sejah, ki so se vlekli včasih do poznega večera in še se kongresi niso končali v previdenem času. Pod Dolancem tega ni več. Organiziranost je vodilna misel in priljubljena beseda,

toda enostavnost je še zmeraj tuja v mislih in besedah. Kardelj je povedal svojo 21. junija v komisiji "za idejno-politični in organizacijski razvoj ZK, za kadrovske akcijsko usposabljanje in statutarna vprašanja". Precej je prekoračil po poslovniku določen čas 10 minut, toda pluralizma samoupravnih interesov, ki ga je iznašel lani, sploh ni omenil.

Govoreč o nasprotnikih je Kardelj dejal, da "kontrarevolucija v političnem smislu ni dvignila rok, temveč poskuša, ravno narobe, izkoristiti vsako težavo naše družbe, da bi se pojavila na političnem pozorišču in ji zadala zahrbtno udarce, zlasti kadar čuti za seboj podporo določenih krogov iz tujine... Ne smemo pozabiti, da so se politična gesla kontrarevolucije danes v marsičem spremenila. Saj po vsem, kar so delavci in vsi delovni ljudje dobili oziroma ustvarili v socializmu, lahko samo norci odkrito branijo obnovo kapitalističnih odnosov v Jugoslaviji. Zato pa se kontrarevolucionarne sile pod zastavo desničarske ali ultralevičarske kritike socializma, samoupravljanja, mednacionalnih odnosov, politike neodvisnosti in neuvrščevanja itd., bojujejo proti njihovemu uresničevanju v praksi, pri čemer so središče zbiranja teh sil postala predvsem gesla šovinističnega nacionalizma, psevdoliberalizma, ultralevičarskega sektaštva, blokoveškega opredeljevanja in tako imenovane informbrojevščine." Vse to je pometel v isti koš. Ta "kontrarevolucionarna fronta" je tudi "orodje tistih tujih dejavnikov", ki se bojujejo proti socializmu, samoupravljanju, neodvisnosti in neuvrščevanju. "Zato ne smemo biti niti malo občutljivi niti takrat, ko nas nekateri naši tuji prijatelji, ki ne poznajo razmerja sil v naši državi, kritizirajo, ker kdaj pa kdaj uporabljamo administrativna sredstva."

Kardelj je razpredal misli o socializmu, ki ostane napreden le, če nenehno krepi položaj delovnega človeka. Zato mora biti ZK tesno povezana "z vsemi socialističnimi, samoupravnimi in demokratičnimi silami." A "v vsem tem je nujno potrebna dinamična in ustvarjalna vodilna idejna in politična vloga ZK." Ta vodilna vloga ni "avtomatično dana že s samo revolucijo." Odvisna je od tega, "koliko ZKJ zmore vedno znova dokazovati svoje sposobnosti za takšno družbeno vlogo." ZK "ne bo vodilna partija v družbi s tem, da se bo trkala na prsi, da to je. Ne bo vodilna partija niti s tem, da je v ustavi zapisano, da ima takšno vlogo," niti s tem, "če vlada družbi prek državne administracije", niti ne, "če se bo ukvarjala samo z besedovanjem in agitacijo, ne pa s spreminjanjem družbe v napredni in humanistični smeri. Še zlasti pa ZK ne bi bila vodilna partija tedaj, če bi se na oblasti ohranjala z nasiljem, to se pravi, če ne bi bila sposobna pridobivati si demokratične podpore najširših delovnih množic za neposredne in dolgoročne smotre svoje politike." Vodilna vloga "pride do izraza samo tedaj, kadar je takorekoč organski sestavni del vsakdanjih in dolgoročnih interesov kakor tudi neposredne oblasti delavskega razreda in vseh delovnih ljudi v družbi, to se pravi, če je njena notranja pogonska moč." Kot drugi totalitarci pred njim, se tudi Kardelj zateče v organski misticizem.

V misticizmu se Kardelj zateče tudi, ko govori o

"demokratskih oblikah našega političnega sistema" in jih skuša spraviti v sklad z diktaturo proletariata. "Za nas ni nobenega", pravi Kardelj, "ne terorističnega ne praktičnega spora zastran pojma diktature proletariata, ker je za nas ta pojem identičen s pojmom vodilne vloge zgodovinskih in neposrednih interesov delavskega razreda in delovnih ljudi v obliki samoupravnega in demokratičnega delegatskega sistema, ob sodelovanju vseh občanov, ki so pripravljene svoje interese uresničevati prav v takšnih demokratičnih oblikah, ne pa zunaj njih."

Gospodarske zadeve

Predsednik vlade Veselin Djuranović je govoril 21. junija v komisiji za razvoj socialističnih samoupravnih družbenoekonomskih odnosov in za vprašanja ekonomskega in družbenega razvoja. V tej komisiji z zapletenim imenom je govoril o zapletenem gospodarstvu. Slaba točka je nizka storilnost dela, je dejal, saj rast storilnosti sodeluje v rasti družbenega proizvoda le z okoli 37 % in ne z 53 %, kot je bilo planirano. To se dogaja kljub zadovoljivi tehnični opremljenosti v industriji, kjer 41 % sredstev za delo ni bilo starejših od pet let, 72 % pa ne starejših od deset let. Po ovinkih je nakazal, da investicijske odločitve še zmeraj niso gospodarsko utemeljene.

Djuranović je dejal, da osebna, splošna in skupna poraba narašča hitreje kot dohodek, kar tudi povzroča gospodarsko nestabilnost. Tretje področje, kjer se kažejo problemi in ki povzroča nestabilnost, je razširjena reprodukcija oziroma investicije. Viri sredstev za investicije so zadolževanje v tujini in v državi in povečevanje denarnega obtoka. Bistven problem se mu zdi, da naložbe v osnovna sredstva gospodarstva naraščajo hitreje kot je predvideno s planom, da so investicije zelo velike v primeri z družbenim proizvodom, "da ekonomičnost investicij ni zadovoljiva, zlasti pa, da je delež lastnih sredstev združenega dela v investicijah zelo nizek."

Djuranović je ocenil zunanjo trgovino kot eno izmed področij, "kjer smo dosegli najmanj uspehov." Glede tega se je pričel pritoževati takoj, ko je postal predsednik vlade, a še zmeraj se mu zdi "glavno področje, na katerem bo treba ukrepati". Pesem je stara: jugoslovansko blago na tujem trgu ni konkurenčno zaradi visokih cen in nizke delovne storilnosti, a povpraševanje na domačem trgu je visoko. "To določa tudi konkretne smeri ukrepanja," je zlovešče pripomnil Djuranović. Omenil je, da "se zdaj ubadamo z velikim obremenjevanjem plačilne bilance z uvozom nafte" in se v isti sapi pritoževal nad Evropsko gospodarsko skupnostjo, ki ni pripravljena voditi bolj izravnano menjavo. Razlagal je, kako si prizadevajo, da bi "organiziranost" gospodarskih odnosov s tujino postavili na nove samoupravne temelje, od česar si obeta velikih uspehov.

V svoje vrstnih litanijah gospodarskih pomanjkljivosti je Djuranović naštel vse gornje in dodal tudi "iskanje sredstev in posojil, pri čemer je vpliv političnih struktur družbenopolitičnih skupnosti praviloma odločilen pod pritiskom problemov, ki jih povzročajo ustaljene izgube na visoki ravni." Pri vsem tem pa "še vedno iščemo izhod v višjih cenah. Zaradi tega je pritisk na rast cen stalen in močan. Vse to pa je stalno žarišče inflacije in

nestabilnosti." Djuranović je tako še enkrat dokazal, da se ne zna jasno izražati in kar je še hujše, da ne zna jasno misliti. V njegovih litanijah so vzroki pomešani s posledicami, glavnega vzroka, pomanjkanja svobodnega tekmovanja na jugoslovanskem tržišču, pa sploh ne omenja.

Velika nadloga jugoslovanskega gospodarstva so neučinkovita in negospodarska podjetja, ki leto za letom delajo z izgubo, a dolgove jim pokriva skupnost. Djuranović jih je omenil le mimogrede v gornjem stavku kot "ustaljene izgube na visoki ravni", kar ni povsem pošteno, ker ni omenil, da že drugo leto izigravajo zakon. Po zakonu, ki je lani prvič stopil v veljavo, bi morala podjetja, ki ne pokrijejo izgub, izplačevati le nizke zajamčene osebne dohodke. Ker so se bali pretresov, so lani končni rok za pokrivanje izgub premaknili od aprila na julij in do takrat se je tudi najhujšim dolžnikom posrečilo, da s posojili in doprinosi formalno pokrijejo izgube, tako da nikomur ni bilo treba pritrpati pri plači. Mnoga od teh podjetij so tudi lansko leto zaključila z izgubo, a formalno pokrivanje je bilo tudi letos uspešno. Zakon, ki naj bi samoupravljalce prisilil k uspešnemu poslovanju, je bil spet izigran.

Djuranovićev črnogorski tovariš Momčilo Cemović je bil istega dne v isti komisiji bolj odkrit. Po njegovem mnenju "se kaže posebej posvetiti sanaciji težav v precejšnjem številu organizacij združenega dela". Pokazalo se je, da "izgub ni mogoče odpraviti z administrativnimi ukrepi niti samo s pokrivanjem, ne da bi se lotili še česa drugega." V posameznih okoljih mislijo, "da morajo drugi pokrivate njihove izgube, če pa tega drugi ne bodo storili, jih bo k temu že prisilila država." Cemović je omenil, da sedanje sistemske rešitve "omogočajo, da opustimo dosedanjo prakso pri saniranju izgub in učinkovito urejamo ta problem." Cemović lahko poskusi doma v Črni gori, kjer največja podjetja povzročajo največje izgube, s titograjskim aluminijem kombinatom na čelu.

Da ne bo lahko, je povedal naslednjega dne v isti komisiji Miomir Grbović, tudi delegat iz Črne gore. Hvalil je aluminijem industrijo, češ da ima Jugoslavija zanjo vse pogoje, surovine, vodo in električno energijo. Toda glavne težave "te mlade dejavnosti so prezadolženost, visoke cene električne energije in visoke dajatve." Grbović je poudaril, da bi bilo treba "tej mladi industriji olajšati njen položaj, saj je aluminijem industrija tudi pomemben izvoznik." Ta izjava je seveda eklatanten primer gospodarske nepismenosti, ki je še zelo razširjena čeprav je v nasprotju z zakonom o združenem delu. Grbović v resnici zahteva, naj bi mu drugi plačevali zato, da bi izvažal z izgubo, od česar bi imeli korist le tujci.

Proti hegemonizmu

V komisiji za vprašanja mednarodnih odnosov in zunanje politike Jugoslavije je 21. junija govoril Miloš Minić, do nedavnega zunanji minister in na tem kongresu spet izvoljen v predsedstvo ZKJ. Kot tak je govoril s primernim poudarkom o gibanju neuvrščenosti, v katerem so se "zaostri problemi, ki so v gibanju že dlje časa navzoči, a ga prej niso tako obremenjevali." Prvič so se

zaostrižili spori in spopadi med posameznimi neuvrščeni državam; drugič se je okreplil pritisk velesil; tretjič so močneje prišle do izraza razlike in nesoglasja med neuvrščeni o nekaterih temeljnih vprašanjih neuvrščeni.

Kot primer je Minić omenil Afriko, kjer je očitno, kako gre do cepitve med neuvrščeni "na roko tistim silam, ki si na tihem želijo vrnitve nekdanjih kolonialnih sil ali instaliranja novih velesil na celini." Minić teh novih velesil ni imenoval, a je jasno, da je mislil na ZSSR. Rekel je, da se Jugoslavija "odločno zavzema, da bi se velesile in vse druge države čimprej prenehale vojaško in drugače vmešavati v Afriki." Ali je mislil samo na Francijo in Belgijo ali tudi na Kubo?

Od vseh pritiskov na gibanje neuvrščeni je Minić kot "najškodljivejše" ocenil tiste, ki "naj bi vsilili takoimenovano preusmeritev gibanja neuvrščeni."

Tudi tukaj Minić ni imenoval nobene države, toda navajal je "sektaška stališča in dejavnosti, ki imajo za cilj razdvojití neuvrščene države na progresivne in koservativne in katerih pozicije so samo na videz radikalistične, medtem ko so dejansko po svojih učinkih razbijaške. Njihovi nosilci praviloma nastopajo z levice." Tožej res Kubanci? Enako se je obregnil tudi ob tiste, ki bi radi "otopili antiimperialistično ost gibanja" ali ga "obrnili v smer antikomunizma: ta stališča pa so prav tako razbijaška, le z druge, desne strani." Ideološke konfrontacije so po njegovem "v nasprotju z naravo gibanja," v katerem so se zbrale države z različnimi sistemi in usmeritvami. Toda med njimi "ne bi smelo biti razlik," kar zadeva naravo in osnovno usmerjenost neuvrščene politike, "zlasti pa ne" glede tega, da bi se gibanje omejevalo samo na boj proti imperializmu, "ne bi se pa bojevalo proti hegemonizmu ali proti drugim vrstam tuje dominacije."

Kot je navada med komunisti, se Minić zapleteno izraza, toda pomen zadnjega stavka je popolnoma jasn. Minić uporablja izraz "hegemonizem", pri katerem sovjetskim voditeljem šine kri v glavo. Japoncem žuga-jo in groze, da jim bodo že pokazali, če bodo Kitajci podpisali mirovno pogodbo, ki bi obsojala "hegemonizem". V naprednem socialističnem svetu je namreč ta izraz priznana oznaka za sovjetsko nadvlado.

"Še manj lahko razumemo stališča in poskuse," je nadaljeval Minić, "da bi gibanje preumerili, da bi nekatere od obstoječih blokov razglasili za naravnega zaveznika v boju proti drugemu bloku, ker se gibanja neuvrščeni od svojega nastanka strogo drži kriterija in načela neprípadanja blokom in nepovezanosti z bloki." Od same zadrege, da mora grdo govoriti o Sovjetih, se Miniću jezik zapleta. Najbrž je hotel reči, da ne razume poskusov, da bi gibanje neuvrščeni razglasili za naravnega zaveznika enega od blokov v boju proti drugemu. Odpravil je tudi ugovor "radikalnih držav", da "to pomeni izenačenje velesil in blokov, a da to ni v redu, ker eni pomagajo osvobodilnim gibanjem, medtem ko so drugi imperialisti, kolonialisti in neokolonialisti." "Taka" tako imenovana radikalna stališča neizbežno napeljujejo vodo na mlin sil tuje dominacije in tistih, ki se borijo za vplivna območja interesov velesil." Aha, ta je krepka na račun Kubancev:

Bilo bi naravno, pravi Minić, da bi socialistične države vodile politiko, ki bi bila podobna politiki neuvrščeni. "Toda tudi te države so še danes razdeljene" in se prepirajo med sabo, kot ZSSR in Kitajska. Potemtakem ni mogoče pričakovati, da bi se gibanje neuvrščeni naslonilo nanje. "V vsakem primeru bi gibanje neuvrščeni spremenilo svojo naravo, . . . če bi se odreklo boju proti vrstam tuje dominacije, vstevši hegemonizem. To pa pomeni proti vsem oblikam neenakopravnosti, podrejenosti in odvisnosti. Hegemonizem kot oblika tuje dominacije se čedalje pogosteje pojavlja v mednarodnih odnosih." Občutijo ga na svoji koži "številne neuvrščene in druge države v razvoju, a tudi nekatere srednje in male razvite države." Verjetno bo hegemonizem postal v prihodnosti "nekakšen naslednik tistih vrst dominacije in eksploatacije, ki . . . izginjajo z zgodovinskega odra, kot je to na primer danes kolonializem." Jugoslovansko "stališče o vprašanjih hegemonizma izvira iz našega izkustva, ki smo si ga pridobili v zadnjih treh desetletjih, ko smo bili v določenih obdobjih izpostavljeni hudim pritiskom tako imperializma kakor tudi hegemonizma, ki sta ogrožala neodvisnost naše države in našo samostojno pot socialističnega razvoja," je končal Miloš Minić.

Citatološka uspavanka

V komisiji za zunanjo politiko je 22. junija govoril Aleksandar Grličkov, dotedanji sekretar v izvršnem komiteju in na kongresu ponovno izvoljen v predsedstvo ZKJ. Kot zunanji minister partije je Grličkov vodil pogajanja, ki so privedla do berlinske konference evropskih partij, in je dobro poučen o sovjetskem hegemonizmu in o evrokomunizmu. Na tiskovni konferenci pred kongresom je povedal, da je ZKJ normalizirala odnose s kitajsko KP, ki na kongres sicer ni poslala delegata, ker ji baje statut to prepoveduje, pač pa je poslala kongresu prav prirčne tovariške pozdrave.

Grličkov je govoril o krizi kapitalizma in o razvijajočem se socializmu v svetu. Po tej izpovedi konvencionalne vere pa je prešel k stvari, češ da "prodor socializma kot svetovnega procesa seveda ne poteka brez težav, krčev in stranpoti", ker je "treba v njem premagati številne ovire in protislovja". ZKJ zahteva, da je "treba opustiti prakso, da bi v komunističnem in delavskem gibanju živeli in delovali na temelju enotne politične linije, ki bi jo ustvarjali v enem središču." Na ta način se je opredelila za bistvene spremembe v odnosih med partijami. "Ni bilo seveda lahko odpraviti monopolizma in uveljavljanja načel demokratičnega centralizma v mednarodnih okvirih in v odnosih s komunističnimi partijami in ga zamenjati z novimi načeli," ki se uveljavljajo več desetletij, "četudi je še zmeraj čutiti spopad med starim in novim."

"ZKJ je zlasti z bojem proti stalinizmu ustvarila pogoje za napredek demokracije v socializmu, ko je zastopala tezo, da je demokracija neločljiva od socializma in socializem od demokracije. Z razvojem socialistične samoupravne demokracije in s svojo revolucionarno politično prakso je ZKJ na ta način ustvarila pogoje, da je bila odstranjena tista mora, ki jo je socializem podedoval od stalinizma," je poudaril Grličkov. ZKJ spodbuja

"javno konstruktivno in nedogmatsko razpravo, Citatološko ali drugačno dogmatsko tolmačenje marksizma, zlasti citatološka uspravanka nekakšnega, še zmeraj danega, nauka slabi moč socializma kot svetovnega procesa in zmanjšuje izkoriščanje revolucionarnih pogojev. Mi smo prepričani, da socializem ne bo postal svetovni proces, pozneje pa tudi svetovni sistem, če se ne bo še bolj na široko uveljavil pluralizem različnih socialističnih alternativ in če ne bo zagotovljeno njihovo popolno medsebojno spoštovanje in njihova popolna koeksistenca," je končal Grličkov.

Dolančev Stane ima besedo

Na zadnji dan kongresa, 23. junija, je Stane Dolanc govoril v imenu komisije za pripravo predlogov resolucij. Razlagal je, kako je komisija upoštevala vse najboljše predloge in amandmaje, posebej pa še misli Titovega referata. V dveh resolucijah so "zajeti naši pogledi na vsa aktualna vprašanja notranjega razvoja in mednarodnih odnosov ter na našo aktivnost v prihodnjem obdobju." Ena od resolucij "poudarja tudi naloge komunistov pri nadaljnjem razvijanju našega političnega sistema socialističnega samoupravljanja," ki "črpa moč iz množice samoupravno organiziranih interesov delovnega človeka."

Dolanc je bil eden od redkih, ki je omenil "množico interesov", ki jo je iznašel Kardelj. "Ta množica samoupravnih interesov delovnega človeka obstaja objektivno, neodvisno od volje in zavesti ljudi, ker izhaja iz ustrezne stopnje družbene delitve dela, torej iz slojevitosti naše družbe, pa tudi delavskega razreda," je rekel Dolanc. "Glede na razprave zlasti pri nas, pa tudi zunaj, o množici oziroma pluralizmu interesov naj vas spomnim, da prav etatizem ne glede na svoje variante temelji na konceptiji monolitnosti interesov, katerih nosilka je država, ki s svojim nasiljem nad parcialnimi interesi dosega to monolitost. Odveč je dodajati, da je prav ta konceptija eden izmed virov družbenih protislovij, stagnacij in notranjih političnih in ekonomskih kriz."

Dolanc je sicer izjavljal, da se bo ZK "tudi v prihodnje odločno zavzemala za dejansko svobodo izražanja številnih samoupravnih interesov", toda to svobodo je treba razlagati po marksistično. ZK ostane avantgarda. "Da bo ZK uspešno izpolnjevala svojo avantgardno vlogo, mora še nadalje krepiti svojo idejnopolitično enotnost ter izpopolnjevati notranje demokratične odnose na načelih demokratičnega centralizma, o čemer razen statuta govori tudi predlog resolucije."

Ko je govoril o resoluciji o zunanjih zadevah, je Dolanc poudaril, da se bo ZKJ "še nadalje zavzemala za neodvisnost in samostojnost partij in za demokratična načela v njihovih medsebojnih odnosih v duhu enakopravnosti in vzajemnega spoštovanja. Tudi v prihodnje bomo odločno proti vsakršni izključnosti, etiketiranju in arbitriranju, proti razglašanju lastnih izkušenj pri graditvi socializma za univerzalno veljavne, ter za vse tisto kar afirmira različnost poti in oblik boja za socializem, izraža bogastvo socialističnih idej in prakse ter prispeva k hitrejšemu razvoju marksistične misli in socializma v svetu."

Kongres ZKJ je potrdil člane centralnega komiteja, v katerega so iz republik izvolili po 20, iz pokrajin in iz organizacije ZKJ v armadi pa po 15 članov, tako da jih je vseh skupaj 165.

Po končanem kongresu se je sestal centralni komitej in izvolil 24 članov predsedstva: Stane Dolanc in Edvard Kardelj iz Slovenije; Vladimir Bakarić in Dušan Dragosavac (Srb iz Like) iz Hrvaške; Veselin Djuranović in Vidoje Žarković iz Črne gore; Aleksandar Grličkov in Lazar Koliševski iz Makedonije; Cvijetin Mijatović (Srb) in Branko Mikulić (Hrvat) iz Bosne in Hercegovine; Miloš Minić in Petar Stambolić iz Srbije; Fadil Hoxha (Albanec) s Kosova, Stevan Doronjski (Srb) iz Vojvodine, Nikola Ljubičić (Srb) iz armije, poleg šest predsednikov republiških centralnih komitejev, dveh predsednikov pokrajinskih komitejev in predsednika ZKJ Tita.

Med predsedniki centralnih komitejev je seveda en Slovenec (France Popit), ena Hrvatica (Milka Planinc), en Makedonec (Angel Čemerski) in en Črnogorec (Vojo Srzentić), Kosovski Mahmut Bakali je Albanec, a vojvodinski Dušan Alimpić in bosanski Nikola Stojanović sta Srba, kot je Srb seveda tudi srbski Tihomer Vlaškalić. Če prištejemo Tita kot Hrvata, vidimo, da je v najvišjem partijskem forumu 9 Srbov, 4 Hrvati, 3 Slovenci, 3 Makedonci, 3 Črnogorci in 2 Albanca. Tako so šteli nekateri komentatorji zunaj Jugoslavije in pripominjali, da Hrvati niso dovolj zastopani, da Muslimana ni nobenega in da imajo Srbi skupaj s Črnogorci točno polovico članov predsedstva. Ko bo Tito umrl, bodo z 12 glasovi v zmanjšanem predsedstvu 23 članov imeli večino. Po svoje so ti komentariji naivni, ker vsakemu članu predsedstva pripisujejo enako moč. Take vrste demokracije tudi v najvišjem partijskem forumu prav gotovo ni.

Za sekretarja predsedstva je bil izvoljen Stane Dolanc, rojen leta 1925 v Hrastniku. Član partije je od leta 1944. Po "Ko je ko u Jugoslaviji", ki je izšel leta 1970 v Beogradu, je leta 1944 tudi šel k partizanom. Toda v BORBI 24. junija, ki prinaša kratke biografske podatke vseh članov CK, je zapisano, da se je pridružil partizanom leta 1941 (fraza, ki jo uporabljajo v obeh primerih, je: "sodeloval v NOB"). Tri leta dodanega herojskega staža kaže, kako se je Dolanc v 8 letih prerinil naprej in kako pomembna oseba je postal.

PEROVIČEVA POLITIČNA KARIERA

Še en informbirojevec je na varnem v zaporu. Mileto Perovića je beograjsko okrožno sodišče 13. aprila obsodilo na 20 let zavora. Sojenje je bilo tajno in je s krajšimi pismori trajalo od 22. marca. V javnosti ni bilo razjasnjeno, kako je Perović prišel jugoslovanskim oblastem v roke. Po izjavi njegovega branilca so ga lani ugrabili v Švici (gl. KT feb.), a aretacija je bila v skopih besedah naznanjena novembra (gl. KT dec. 77.). Štiriinpetdesetletni Perović je bil zaradi informbirojevščine obsojen že leta 1949, na 18 let zavora, a leta 1956 so ga pomilostili. Dve leti pozneje je ušel v Albanijo, menda v oboroženi skupini Vlade Dapčevića, ki je 31. maja 1958 prekoračila mejo. Dapčevića so končno ugrabili v Romuniji in ga junija 1976. obsodili na 20 let.

V sodbi je rečeno, da je Perović od leta 1956, "še zlasti pa po pobegu v tujino leta 1958, izhajajoč iz protirevolucionarnih informbirojevskih staljšč, ustanovljal ilegalne informbirojevske skupine, ustanovil pa je tudi protirevolucionarno organizacijo, tako imenovano komunistično partijo Jugoslavije." To organizacijo je vodil kot "sekretar iniciativnega komiteja za obnovo KPJ," a na ilegalnem kongresu v Baru aprila 1974 so ga določili za "generalnega sekretarja KPJ". Nato je "organiziral sovražno dejavnost proti naši državi in njeni družbeni ureditvi ter samoupravnem sistemu. Cilj te dejavnosti je bil s silo in po protiustavni poti ter ob pomoči iz tujine porušiti oblast delovnega ljudstva in strmoglaviti izvoljena, po ustavi določena predstavništva telesa v SFRJ ter njihove politično-izvršne organe v naši državi spraviti v odvisnost od tujih držav." Ta "pomoč iz tujine" je prihajala seveda iz Sovjetske zveze, ki je javno niso omenili.

Perović je skušal "združiti informbirojevske skupine iz več držav" in je za svoje "protirevolucionarne cilje iskal pomoči v drugih državah ter pri ekstremnih emigrantskih organizacijah." Tako je "ogrozil varnost SFRJ" in bil obsojen na 20 let.

O ČLOVEKOVIH PRAVICAH

Zvezni svet za mednarodne odnose se je sestel 7. junija pod predsedstvom Cvijetina Mijatovića, "Na seji so ugotovili," poroča TANJUG, "da vprašanje človekovih pravic postaja vse pomembnejši element celotnih mednarodnih odnosov, saj je spoštovanje človekovih pravic in temeljih svoboščin izjemnega pomena za enakopravno mednarodno sodelovanje." Da ne bi kdo mislil, da uradna Jugoslavija podpira ameriško zavzemanje za sovjetske disidente, so dodali, da "vprašanja človekovih pravic kot zelo kompleksnega problema ni mogoče izločiti iz nacionalnega, ekonomskega in socialnega kompleksa. Potemtakem ga je treba obravnavati integralno, kot sestavni del boja za spremembo mednarodnih odnosov in njihovo demokratizacijo in ne kot izraz blokovskega tekmovanja, medsebojnega nasprotovanja družbenih sistemov in vmešavanja v notranje zadeve suverenih držav." Pa vendar je zvezni svet presenetljivo ugotovil, da se Jugoslavija "zavzema za popolno uresničevanje vseh človekovih pravic in svoboščin v vseh državah. Pri tem izhaja iz spoznanja, da je to eden izmed zelo pomembnih pogojev za družbeni napredek, mir in varnost za vse narode, kot tudi za celotno mednarodno skupnost."

Primer Kampučije - dvojna mera

Toda v komisiji OZN za človekove pravice, ki je zasedala v Ženevi, se je 7. marca jugoslovanska delegacija uprla britanskemu predlogu resolucije o Kampučiji ali nekdanji Kambodji, ki je zahtevala preiskavo o človekovih pravicah v tej mučeni deželi. Jugoslovani so izjavljali, da prihajajo obtožbe le od beguncev in da v Kampučiji sami pritožb ne poznajo. Britanski predlog naslednjega dne ni bil dan na glasovanje. Pač pa so spet enkrat sprejeli resolucijo, ki obsoja kratenje človekovih

pravic v Čile.

Kmalu potem je v Kampučijo odpotovala delegacija jugoslovanskih novinarjev, ki je prva iz Evrope obiskala to deželo. Ob poročilih, ki so jih objavljali v jugoslovanskih časopisih aprila, so se kljub naklonjenemu pisanju ježili lasje. Potrdila so vesti o izseljenih mestih, garanju na deželi in uničenem gospodarstvu, tako da si slutil povsod pričujočo krutost, čeprav pobojev ne omenja. Film, ki ga je posnela jugoslovanska televizija, je šel po zapadnem svetu. Poleg izumrlega Phnom Penha so najbolj pretresle slike smrkavih otrok, ki delajo v tovarni. Da bi dosegli do strojev, stoje na zabojih. Dokazov, da je v Kampučiji človekovih pravic zelo malo, je bilo v filmu dovolj. Toda Jugoslavija ni pohitela, da bi se pritožila v komisiji OZN za človekove pravice.

DUHOVNICI V SOCIALIZMU

V Beogradu so se 12. junija sestali člani koordinacijskega odbora zvezne konference SZDL za uresničevanje vloge SZDL pri družbenih vprašanih religije in delovanja verskih skupnosti ter predstavniki združenja jugoslovanskih duhovnikov. Dognali so, da se ta stanovska združenja duhovnikov lahko "širše vključujejo v organizirane socialistične sile." Ta združenja imajo enak položaj kot vse druga združenja občanov. Zaradi tega jim mora SZDL posvečati "potrebno pozornost". S tem uresničujejo svojo "družbeno vlogo, ko zbira najširše sloje občanov, ne glede na njihovo versko in religiozno pripadnost." Nekateri duhovniki so se pritoževali zaradi ozkosrčnih pogledov svojih predstavnikov, toda v poročilu s sestanka te pritožbe niso bile poudarjene.

Po poročilih sodeč je bil namen sestanka pridobivati duhovnike za sodelovanje in ne odbijati škofov. Zato so omenili "sektaški odnos do vernikov", ki ga še imajo ponekod v družbenopolitičnih organizacijah, tako da je v krajevnih in občinskih organizacijah malo duhovnikov. "Vzrok za to je premahno poznavanje razmer ali nizka idejnopolična raven posameznih članov socialistične zveze." Sektaštvo v komunističnem besednjaku pomeni ideološko restrpnost komunistov. Že nekaj časa je v modi prijazna politika do vernikov in zato sektaštvo obsojajo. "Takšne politike naše družbe do religije in verskih skupnosti ne določajo nikakršni trenutni politični interesi," so dognali na sestanku. Ta politika je dolgoročna in v skladu z ustavno politiko odprtega delovanja in enakopravnih možnosti, pravice in dolžnosti vseh delovnih ljudi in občanov pri zgradnji socialističnega samoupravljanja. Glede na vse to verska pripadnost ne more biti prepreka za enakopravno udeleževanje v vseh tokovih družbenega življenja," a duhovniki naj se zavzemajo za nadaljni razvoj samoupravljanja, bratstva, enotnosti in nevtrščene politike."

V podatkih zagrebškega Centra za raziskovanje migracije je bilo število jugoslovanskih delavcev v tujini leta 1965 130,000. V treh letih se je podvojilo, tako da jih je bilo leta 1968 260,000. Potem je šlo še hitreje navzgor: leta 1971 680,000 in leta 1973 je doseglo višek, 860,000. Leta 1975 jih je bilo 770,000 in leta 1977 705,000.

Od osnutkov dokumentov je najdaljši in po svoje najbolj zanimiv tisti o skupni izjavi, ki naj bi bila podpisana po pogovorih. Tito in Živkov bi se lahko pogovarjala le o vremenu in o tem, kako kozle streljata, a v naprej predlagani skupni izjavi bi bilo povedano, da imata "v ozračju prijateljstva, medsebojnega upoštevanja, razumevanja in odkritosti, široko izmenjavo mnenj o vseh vprašanih, ki zanimajo obe državi." Pri vsem tem razumevanju je v dokumentu brez števila kosti, ki bi se Bolgarom zataknila v goltancu. Takoj od začetka govori o midsosedskih odnosih "zlasti srbskega, makedonskega in bolgarskega naroda", in o velikosrbskem in velikobolgarskem nacionalizmu, "ki sta posebej izstopala z onemogočanjem in negiranjem pravičnega boja makedonskega naroda za njegovo nacionalno svobodo in enakopravnost."

Zgodbice o protifašističnem boju bi bile za Bolgare seveda sprejemljive, kakor tudi tiste o vodilni vlogi partij. Toda dokument, ki naj bi ga podpisal Živkov, potem prehaja na "vprašanja in težave, ki obremenjujejo odnose med državama", Živkov naj bi izrazil soglasje, "da položaj in varstvo narodnostnih manjšin, makedonske v Bolgariji in bolgarske v Jugoslaviji, kakor tudi dosledno spoštovanje in uresničevanje njunih nacionalnih pravic predstavljajo pomemben faktor v nadaljnjem ustvarjanju zaupanja, razvijanju in krepitvi vsestranskega sodelovanja med sosednjima socialističnima državama." Živkov se trka na socialistična prsa z isto vnemo kot Tito, niti na misel pa mu ne pride, da bi priznal Makedonce v Jugoslaviji, kaj šele kot manjšino v Bolgariji. Tam se socializem neha in se nadaljuje šovinizem istega kova, kot je navdihoval prince iz dinastije Saxe-Coburg-Gotha, ki so nekdanj sedeli na bolgarskem prestolu.

Po osnutku dokumenta naj bi Tito in Živkov z zadovoljstvom ugotovila, da napreduje gospodarsko sodelovanje in naj bi proučila tudi odnose v kulturi, znanosti, izobraževanju in javnem obveščanju. Sodila naj bi, da je treba v učbenikih "pravilno obravnavati vprašanja iz zgodovine obeh držav", da naj bodo zgodovinski arhivi dostopni znanstvenikom in da nja sodelujejo vojaški zgodovinarji. Ti zgodovinarji bi si bili nemudoma v laseh, ko bi se preekali, kdo je osvobodil Makedonijo.

Toda osnutek smelo trdi, naj sodelujejo tudi vse jugoslovanske akademije znanosti in umetnosti, vključno makedonsko, z bolgarsko akademijo, "da bi preučevali in znanstveno raziskali preteklost, zlasti tista obdobja, v katerih se je uresničilo sodelovanje med jugoslovanskimi narodi in bolgarskim narodom." Zalostno dejstvo balkanske zgodovine je, da se je to sodelovanje večkrat uresničevalo preko konic bajonetov. Treba je priznati, da je socialistična Jugoslavija z priznanjem Makedonije storila velik korak k pomiritvi Balkana, a da Bolgarija pri vsem svojem socializmu brenka na stare nacionalistične strune. Gornja izjava je bila za Živkova torej nesprejemljiva.

Enako nasprejemljiva za Bolgare je bila slovesna izjava, ki naj bi jo vlada dala v skupščini o varstvu in pravicah makedonske manjšine. Jugoslovani so objavili le osnutek izjave, ki bi jo zvezni izvršni svet dal v skupščini SFRJ o bolgarski manjšini. V lepih besedah obeta tej manjšini vse pravice in podporo, ki bi si jo mogla zleteti. Spet je treba priznati, da socialistična Jugoslavija na splošno lepo postopa z manjšinami; podvržene so sicer vsem dobrotam socializma kot vsi jugoslovanski narodi, a v narodnostnem pogledu se jim dobro godi. Če bi Slovenci v Avstriji in Italiji k svojim sedanjim državljanjskim pravicam lahko dodali isto mero narodnostnih pravic, kot jo imajo manjšine v Jugoslaviji, bi bili zavidanja vredni.

Za Bolgare pa so vsi, ki žive v Bolgariji, Bolgari in s tem je konec debate. Govoriti o manjšinah v Bolgariji, pomeni vmešavati se v njihove notranje zadeve, česar ne dovolijo. Podobna izjava, ko so jo Jugoslovani pripravili glede bolgarske manjšine, se jim zdi grdo izzivanje in norčevanje. Socializem v Bolgariji, kot še v marsikateri državi, ni odpravil šovinizma, ampak si ga je le podredil. Zato ničudno, da so bili jugoslovanski osnutki za Bolgarijo nesprejemljivi.

Dva tedna pozneje so na tiskovni konferenci 13. julija vprašali Mirka Kalezić, če je po objavi jugoslovanskih dokumentov prišlo do kakšnih diplomatskih stikov in če je bolgarska stran uradno reagirala. "Niso mi znane nobene reakcije bolgarske strani," je izjavil Kalezić. A kako prejšnja dejstva so ga vprašali, da je stik držav varšavskega pakta jugoslovansko izjavo zamolčal, a dal viden poudarek govoru Todora Živkova v Blagojevgradu. Kalezić je odgovoril: "Da, to je naša javnost opazila. Sicer pa, kakor veste, smo načelno za objektivne informacije, zlasti ko gre za pomembna vprašanja in dogodke, ne glede na podobnosti ali razlike v mnenjih in v tem, kako se kdo stvari loteva."

S tem je Kalezić nakazal širše razsežnosti vprašanja. Jugoslovanskim oblastem se namreč dozdeva, da stoji za bolgarsko nepopustljivostjo sovjetski medved. Če se mu bo kdaj zdelo primerno, bo dregnil Bolgare, naj podpihnejo ogenj pod makedonskim kotlom, na kar bo morda prišel delat red na Balkan. Ker so si bratje v marksistično-leninističnem duhu in ker so imeli s sovjetskim medvedom mnogo opravka, bodo jugoslovanski oblastniki že vedeli, kaj je na stvari.

"Pristojni organi" so 7. junija sklenili ustaviti kazenski postopek proti Bogdanu Jovoviću, ki je 1958 pobegnil z Dapčevićem in Perovićem preko meje in kot informbirojevski emigrant deloval v raznih državah. Ko je spoznal, da je bila nesmiselna vsa dvajsetletna sovražna dejavnost... tkzv. nove KPJ, je prosil jugosl. predstavništvo v tujini, naj mu omogoči vrnitev. Kje, niso povedali. Agent provokater?

KLIC TRIGLAVA

Uredništvo in uprava: 76 GRAEME ROAD, ENFIELD, MIDDX. ENGLAND Tel. 01-363 5097

KLIC TRIGLAVA je politično neodvisen list, ki izhaja enkrat na mesec. Izdaja ga SLOVENSKA PRAVDA, združenje svobodnih in demokratičnih Slovencev. Njeno mnenje predstavljajo le članki, ki so podpisani od izvršnega odbora. Urejuje Dušan Pleničar.

Enoletna naročnina:

Naročnina za letalsko dostavo je navedena v oklepajih

Avstralija	6.00 (9.00)	Francija	30.00	Kanada	7.00 (10.00)
Avst-ija	100.00	Italija	4000.00	Nemčija	16.00
	U. S. A.	7.00 (10.00)	Vcl. Britanija	3.00	

Ostale evropske države: 3 funte (sterling) v odgovarjajoči valuti. Južna Amerika: 3 funte (sterling), letalsko 4 funte oz. odgovarjajoča valuta. Naročnino v Sev. Ameriki je poslati na naslov: Mr. V. Kremžar, 11047 - 110 Street, Edmonton, Alta. Canada. Čeke izstavite na V. Kremžar.

Naročnina v evropskih državah je plačljiva z mednarodno pošto nakaznico po navodilu uprave. V ostalih državah: po navodilu uprave.

KLIC TRIGLAVA prodajajo - v Trstu: Chiosco Tranvie Opicina na Trgu Oberdan
- v Gorici: Katoliška knjigarna, Piazza Vittoria 20
- v Celovcu: Mohorjeva knjigarna, Viktringer Ring 26